

POHJOISMAINEN PUOLUSTUSLIITTO POLIITTISEN
KESKUSTELUN AIHEENA RUOTSISSA VUOSINA 1948-1949

Anna Lilja

Pro gradu -tutkielma

Filosofian, poliittisen historian

ja valtio-opin laitos

Poliittinen historia

Turun yliopisto

Marraskuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

LILJA, ANNA: Pohjoismaiden puolustusliitto poliittisen keskustelun aiheena Ruotsissa vuosina 1948-1949

Pro gradu -tutkielma, 100s.

Poliittinen historia

Marraskuu 2018

Pro gradu -tutkielmani käsittelee kolmen Ruotsin politiikkaan vaikuttaneen henkilön mielipiteitä sekä niiden muutoksia koskien pohjoismaista puolustusliittoa vuosina 1948-1949. Lisäksi tutkielmani tarkastelee myös heidän suhtautumistaan Tanskan ja Norjan ulkopoliittikkaan sekä maiden päättäjiin. Ruotsi, Tanska ja Norja kävivät vuonna 1948 neuvotteluja Pohjolan yhteisestä puolustusliitosta. Neuvottelut päättyivät vuoden 1949 alussa Ruotsin vaatiessa puolustusliiton puolueettomuutta ja Norjan puolestaan edellyttäessä yhteistyötä muun muassa Yhdysvaltojen kanssa. Lisäksi tarkastelen myös Ruotsin sisäpolitiikan sekä Suomen ulkopoliittisen aseman vaikutusta puolustusliittoa koskeviin asenteisiin.

Tutkimuksen pääasiallisena lähdeaineistona toimivat Ruotsin pääministeri Tage Erlanderin, ulkoministeri Östen Undénin ja kenraalimajuri Helge Jungin päiväkirjamerkinnot. Tutkielmassa ovat edustettuina pääministerin, diplomaatin sekä sotilaan näkökannat. Tutkimusmetodillisesti tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, joka pyrkii vastaamaan annettuihin tutkimuskysymyksiin aineiston pohjalta. Lisäksi yhtenä tutkimusmetodina toimii myös lähdekritiikki.

Keskeisimpinä tutkimustuloksina voidaan mainita ennen kaikkea Ruotsin ja Norjan ulkopoliittisten linjojen eroavaisuudet, jotka vaikuttivat myös ruotsalaisten asenteisiin. Lisäksi Tanskan ja Norjan puolustuksen heikkous lisäsi kielteistä suhtautumista puolustusliittoon. Kenraalimajuri Helge Jung korosti myös Suomen aseman merkitystä ja Ruotsin mahdollisen NATO-jäsenyyden vaikutusta Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Pääministeri Tage Erlanderin kantaan puolestaan vaikuttivat myös henkilökohtaiset mielipiteet Norjan ulkoministeristä.

Asiasanat: Pohjoismaat, puolueettomuus, puolueettomuuspolitiikka, Ruotsi, Tanska, Norja, ulkopoliittikka, sotilasliitot, diplomatia, puolustuspolitiikka, NATO, kansainväliset suhteet

Dispositio

1	Johdanto	1
1.1	Aihe	1
1.2	Tutkimuskysymykset ja lähteet.....	3
1.3	Aikaisemmat tutkimukset	5
1.4	Tutkimusmetodi ja rakenne	8
2	Puolueettoman Pohjolan taival	13
2.1	Pohjoismaisen puolustusliiton historia.....	13
2.2	Ruotsin puolueettomuuden historia.....	17
2.3	Käsite: Pohjolan balanssi.....	20
2.4	Norjan ja Tanskan historia	22
2.4.1	Norjan ulkopolitiikan historia.....	22
2.4.2	Tanskan puolueettomuuden historia.....	28
3	Ristiriitojen Pohjola.....	31
3.1	Ruotsin vahva usko puolueettomuuteen.....	31
3.2	Norja - kohti länttä vai puolueetonta Pohjolaa?.....	38
3.3	Ruotsalaisten suhtautuminen norjalaisiin päättäjiin	47
3.4	Ruotsin suhtautuminen Tanskaan	51
4	Ulkopolitiikasta sisäpolitiikkaan.....	55
4.1	Suurvaltojen suhtautuminen Ruotsin puolueettomuuteen	55
4.2	Puolustusliittoneuvottelut ja vaalit Ruotsin sisäpolitiikan keskiössä	62
4.3	Marshall-apu ja puolustuksen rahoitus	70
4.4	Puolustuksen tuomat haasteet.....	72
5	Kolmivaiheiset puolustusliitto neuvottelut.....	77
5.1	Karlstad – neuvottelut pohjoismaisesta puolustusliitosta alkavat	77
5.2	Kööpenhamina – puolustusliiton toteutuminen käy yhä epätodennäköisemmäksi ..	82
5.3	Oslo – neuvottelut päättyvät	85
6	Yhteenveto.....	90
	LÄHTEET.....	97

1 Johdanto

1.1 Aihe

Tämä tutkimus käsittelee pohjoismaista puolustusliittohanketta Ruotsin, Tanskan ja Norjan välillä. Tutkimus sijoittuu kylmän sodan alkuun vuosille 1948–1949, jolloin maat kävivät toisen kerran keskustelua mahdollisesta yhteisestä puolustusliitosta. Tutkimus keskittyy Ruotsin näkökulmaan pohjoismaisesta puolustusliitosta, siitä käydyistä poliittisista keskusteluista sekä Ruotsin tuon ajan keskeisimpien poliitikkojen näkökantoihin ja niiden muutoksien vertailuun. Tutkimuksessa vertaillaan sekä Ruotsin poliitikkojen mielipiteitä ja niiden muutoksia keskenään, että poliitikkojen omien kantojen muutoksia.

Pohjoismaiden välillä on käyty keskustelua yhteisestä puolustusliitosta aina ensimmäisen maailmansodan päättymisestä alkaen. Yhteisen puolustusliiton tiellä on kuitenkin ollut niin ideologisia, poliittisia, taloudellisia kuin alueellisiakin esteitä. Kuluneen vajaan sadan vuoden aikana Pohjoismaiden ei ole onnistunut saada aikaan omaa puolustusliittoa. Pohjoismainen puolustusliitto on kuitenkin ollut usein esillä keskusteluissa ja se nousee nykyäänkin aika ajoin esille. Myös puolustusliiton tarpeellisuudesta sekä sen toimivuudesta on käyty ja käydään edelleen keskustelua, ja juuri aiheen ajankohtaisuus tekeekin tutkimuksesta merkittävän. Pohjoismainen puolustusliitto onkin muodostunut mielipiteitä laajasti jakavaksi teemaksi Pohjoismaiden välille.

Toisen maailmansodan jälkeen Pohjoismaat olivat vaikeassa ulkopoliittisessa tilanteessa. Poliittinen ilmapiiri oli sodan jälkeen epävarma ja useat valtiot hakivat liittolaisia kylmän sodan alkaessa ja asevarustelun samalla kiristyessä. Kiristynyt poliittinen ilmapiiri vaikutti myös Pohjoismaihin ja loi pohjaa jälleen uudelle keskustelulle pohjoismaisesta puolustusliitosta ja sen mahdollisuuksista. Pohjoismaissa koettiin ennen kaikkea Neuvostoliitto suurimpana uhkana maiden suvereniteetille. Tanska, Norja ja Ruotsi hakivatkin yhteisestä puolustusliitosta turvaa

ennen kaikkea Neuvostoliittoa vastaan. Sodan aikana Tanska ja Norja olivat joutuneet miehitettyiksi, joten molemmat valtiot kaipasivat puolustuksellista varmuutta Ruotsia enemmän. Tanska ja Norja kävivätkin pohjoismaisen puolustusliiton lisäksi neuvotteluja myös Pohjois-Atlantin puolustusliiton (NATO) jäsenyydestä, sekä muusta sotilaallisesta yhteistyöstä Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kanssa. Tanska luotti myös Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) tuomaan turvaan. Vilkkaimmat keskustelut Pohjoismaisesta puolustusliitosta käytiin maiden välillä vuosina 1948-1949.

Pro Gradu -tutkielmassani keskiössä ovat Pohjoismaiden käymät neuvottelut yhteisestä puolustusliitosta vuonna 1948 ja vuoden 1949 alussa, sekä Ruotsin tuon ajan pääministerin, ulkoministerin ja kenraalimajurin kannat ja niiden muutokset. Kuitenkin on huomion arvoista, että yhteinen puolustusliitto Tanskan, Norjan ja Ruotsin välillä oli esillä jo heti toisen maailmansodan päätyttyä, joten mukana tarkasteluissa on hieman materiaalia jo vuosilta 1946 ja 1947. Ajallisesti tutkielmani sijoittuu kylmän sodan alkuun painottuen vuosille 1948-1949. Lisäksi on huomioitava, että maat suunnittelivat yhteistä puolustusliittoa jo sotien välissä. En kuitenkaan käsittele tässä tutkimuksessa tarkemmin maailmansotien välissä käytyjä keskusteluja, sillä se ei ole tutkimuksen laajuuden puolesta mahdollista.

Tutkielmani keskiössä ovat Pohjoismaat, erityisesti Ruotsi. Väljemmällä tarkastelulla mukana ovat Norja ja Tanska. Suomi ja Islanti eivät ole mukana tutkimuksen tarkastelussa, sillä maat eivät varsinaisesti osallistuneet puolustusliitto neuvotteluihin. Neuvostoliiton asenne pohjoismaista yhteistyötä kohtaan oli sodan jälkeen varsin negatiivinen, joka esti Suomen osallistumista sekä pohjoismaiseen yhteistyöhön yleensä että neuvotteluihin pohjoismaisesta puolustusliitosta. Neuvostoliiton suhtautumisen vuoksi Suomi jättäytyi esimerkiksi vuoden 1947 Pohjoismaiden ulkoministerien kokouksen ulkopuolelle. Presidentti Paasikivi loi toisen maailmansodan jälkeen Suomen ulkopolitiikkaan pitkälti Neuvostoliiton kantoja myötäilevän linjan, ja Suomi pyrki 1940-luvun lopulla hyviin suhteisiin sekä

Neuvostoliiton että lännen kanssa.¹ Islanti ei osallistunut neuvotteluihin lähinnä maantieteellisen sijaintinsa vuoksi. Ruotsilla, Tanskalla ja Norjalla oli muutoinkin vaikeuksia ratkaista alueen puolustukselliset ongelmat, vaikka kaikki kolme maata sijaitsivat lähellä toisiaan, ilman Atlantin valtamerellä sijaitsevan Islannin mukana oloa. Norjan ja Tanskan liittyessä NATO:on seurasi Islanti perässä.² Pro Gradu -tutkielmassani tarkoitankin käsitteellä *pohjoismainen puolustusliitto* Tanskan, Norjan ja Ruotsin välistä puolustusliittoa. Lisäksi Pohjoismainen puolustusliittohanke oli hyvin vahvasti sidottu maailmanpolitiikkaan ja siinä tapahtuviin muutoksiin sekä idän että lännen leireissä, joten myös maailmanhistorian tapahtumat on huomioitava. Ulkopolitiikan lisäksi myös sisäpoliittisilla asioilla oli vaikutusta neuvotteluihin. Jokaisessa valtiossa oli tuolloin sosiaalidemokraattinen hallitus. Tämän lisäksi Ruotsissa oli syksyllä 1948 eduskuntavaalit, jotka veivät omalta osaltaan huomiota pohjoismaisen puolustusliiton käsittelyistä sekä saattoivat myös omalta osaltaan vaikuttaa esimerkiksi julkiseen keskusteluun tai poliitikkojen julkisiin kannanottoihin.

1.2 Tutkimuskysymykset ja lähteet

Pro Gradu -tutkielmassani keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat *Miten pohjoismaista puolustusliittohanke lähdettiin rakentamaan? Mitkä olivat Ruotsin poliitikkojen motiivit puolustusliittoa kohtaan?* sekä *Mitä ja millaisia keskusteluja Ruotsin päättäjät kävivät vuosien 1948-1949 puolustusliittohanke koskien?* Pohjoismainen puolustusliittohanke esiintyi myös julkisessa keskustelussa etenkin syksyn 1948 eduskuntavaalien alla, joten *Vaikuttko Ruotsin sisäpolitiikka ruotsalaisten poliitikkojen käymiin neuvotteluihin tai kantoihin?* on myös keskeinen tutkimuskysymys. Koska Tanska ja Norja liittyivät pian puolustusliittoneuvottelujen päätyttyä NATO:n jäseniksi, on kysymys *Kuinka paljon Norjan ja Tanskan mahdollisuus NATO-jäsenyyteen vaikutti Ruotsin ja sen päättäjien kantaan?* myös mielenkiintoinen. Ruotsin kohdalla Suomi ja ennen kaikkea Suomen ja Neuvostoliiton suhteet vaikuttivat omalta osaltaan Ruotsin kantaan puolustusliitosta. Näin ollen

---

¹ Seppinen, 2008, 197,202; Polvinen,1999,29,350-351

² Gröndal, 1971,42

mielekkäitä tutkimuskysymyksiä ovat myös, *Miten Suomen muuttuva ulkopoliittinen tilanne vaikutti Ruotsin kantaan puolustusliitosta?* ja *Miten Suomen muuttuvan ulkopoliittisen tilanteen nähtiin vaikuttavan Ruotsin maailmanpoliittiseen asemaan?* Koska materiaalini pohjautuu pitkälti päiväkirja-aineistoon, mielenkiintoinen tutkimuskysymys on myös *Muuttuiko ruotsalaisten poliitikkojen suhtautuminen tanskalaisiin ja norjalaisiin poliitikkoihin ja kuinka?*

Primääriaineistonani toimivat ruotsalaisten päättäjien päiväkirjamerkinnot sekä aikaisemmat tutkimukset. Päiväkirja-aineistonani ovat pääministeri Tage Erlanderin, ulkoministeri Östen Undénin ja Ruotsin tuon ajan aktiivisesti politiikkaankin vaikuttaneen kenraalimajuri Helge Jungin päiväkirjamerkinnot. Aineistoni koostuukin pääministerin, diplomaatin ja sotilaan päiväkirjamerkinnoista. Molemmat ministerit pitivät päiväkirjaa, mutta heillä oli keskenään hyvin erilaiset tavat kirjata asioita ylös. Pääministeri Erlander kuvaili jokaisen päivän tapahtumia hyvinkin tarkasti arvioiden sekä keskustelukumppaneidensa asenteita, että tapahtumien vaikutusta Ruotsin ulkopoliittisiin suhteisiin. Ulkoministeri Östen Undén jätti selvästi tietoisesti osan arkaluonteisimmista asioista kirjoittamatta päiväkirjaansa.

Norjan ja Tanskan osalta käytössäni on yleisteoksia maiden historiasta ja tapahtumien kulusta. Tanskan osalta käytössäni on myös Tanskan ulkoministeriön kooste vuosien 1948-1966 turvallisuuspolitiikasta sekä sen liitejulkaisu. Mielekkään tutkimuksesta tekee puolustusliittojen ajankohtaisuus sekä yhä lisääntyvä pohjoismainen yhteistyö. Lisäksi sekä NATO-jäsenyys että puolueettomuuspolitiikka ovat yhä ajankohtaisia teemoja sekä Ruotsissa että Suomessa. Molemmissa maissa myös keskustellaan pohjoismaisen puolustusliiton ajankohtaisuudesta ajoittain. Huomion arvoista kuitenkin on, että tässä tutkimuksessa esitetyt Norjan ja Tanskan poliittisten näkökantojen ja asenteiden muutokset on esitetty Ruotsin näkökulmasta ja ruotsalaisten poliitikkojen päiväkirjamerkinnot pohjalta.

1.3 Aikaisemmat tutkimukset

Aikaisempaa tutkimusta aiheesta on jonkin verran ja etenkin viime vuosikymmeninä tutkimusten määrä on ollut kasvussa. Varsinkin Ruotsin puolueettomuuspolitiikkaa ja sen eri suuntauksia, vaiheita sekä sitä koskevia päätöksiä on käsitelty runsaasti eri näkökulmista. Hyvä esimerkki tällaisesta teoksesta on esimerkiksi *Sten Ottossonin Den (o)moraliska neutraliteten (2000)*, joka käsittelee Ruotsin puolueettomuutta moraalien näkökulmasta.

Elis Håstad puolestaan käsitteli Ruotsin ulkopoliittisia neuvotteluja puoleettomuudesta jo vuonna 1955 teoksessa *Den svenska utrikesdebatten om FN och alliansfrihet*. Håstad oli itse mukana Ruotsin puolueettomuutta koskevissa ulkopoliittisissa neuvotteluissa. Hänen tutkimuksensa on tehty ajallisesti hyvin nopeasti neuvottelujen jälkeen ja tutkimusmateriaalina toimivatkin vain tuolloin julkisina olleet aineistot, jolloin esimerkiksi päiväkirjamerkintöjä ei ollut saatavilla.

Vuonna 1970 julkaistiin *Jan-Olof Sundellin* lisensiaattityö, *Debatten om västsamverkan 1948-1950. En Studie i tre tankeskolors syn på neutraliteten, militär samverkan med västmakterna samt inställningen till ett vidgat militärt samarbete i Skandinavien*. Sundell jakaa keskustelijat kolmeen eri koulukuntaan: länteen suuntautuviin sekä puolueettomiin, minkä hän jakaa vielä kahtia pragmaattisiin puolueettomiin sekä täysin puolueettomiin. Tutkimus käsittelee aihetta enimmäkseen sotastrategisesta näkökulmasta.

Fredrika Björklundin tutkimus *Samförstånd under oenighet. Svensk säkerhetspolitisk debatt under det kalla kriget (1992)*, käsittelee kattavasti Ruotsissa käytyjä keskusteluja puolustuspolitiikasta kylmän sodan aikana sivuten myös pohjoismaista puolustusliittoa. Tutkimus keskittyy kuitenkin Ruotsin ulkopoliittikkaan kokonaisuudessa eikä käsittele kovin syvällisesti pohjoismaista puolustusliittoa pelkästään. Lisäksi tutkimus on vain Ruotsin näkökulmasta jättäen muut Pohjoismaat ulkopuolelle.

Ruotsin maanpuolustuskorkeakoulun teettämä tutkimus, 1948- 1949 Nordiska ödesår? Tre uppsatser om de skandinaviska försvarsförbundsförhandlingarna 1948-1949 (1999) Sisältää kolme artikkelia, jotka käsittelevät pohjoismaisia puolustusliittoneuvotteluja sotilaallisesta näkökulmasta. Teos on ainoa, joka keskittyy pelkästään puolustusliiton sotilaalliseen näkökulmaan. Myös *Wilhelm Agrell* sekä *Kent Zetterberg* ovat teoksissaan käsitelleet pohjoismaista puolustusliittoa sotilaallisesta näkökulmasta. *Agrell* käsittelee pohjoismaista puolustusliittoa teoksissaan *Alliansfrihet och atombomber (1985)* ja *Fred och fruktan (2000)*, joista ennen kaikkea *Alliansfrihet och atombomber* tarkastelee ruotsin puolustuksen historiaa kokonaisuudessaan, sivuten myös pohjoismaista puolustusliittoa. *Kent Zetterbergin* tutkimus *I skuggan av Stalin (1995)*, käsittelee Ruotsin ulkopoliittikkaa kylmänsodan aikana sotilaallisesta näkökulmasta. Lisäksi Zetterberg on toimittanut Ruotsin maanpuolustuskorkeakoulun julkaisemat teokset *Hotet från öster. Svensk säkerhetspolitik, krigspalnering och strategi 1945-1958 (1997)* ja *Hett och kallt. Tre studier i svensk säkerhetspolitik och strategi gentemot västmakterna i början av det kalla kriget. (1999)*.

Ruotsin ulkopoliitiikan instituutti on julkaissut *Krister Wahlbäckin* tutkimuksen, *Norden och blockuppdelingen 1948-49*, pohjoismaisesta puolustusliitosta vuonna 1973. Tutkimus käsittelee neuvotteluja yleisellä tasolla ja pohjaa vahvasti *Magne Skodvinin* tutkimukseen *Norden eller NATO? (1971)* Lisäksi Wahlbäck käsittelee osittain aihetta teoksessa *Jättens andedräkt (2001)*. Teos käsittelee kuitenkin pääpiirteittäin Ruotsin ja Suomen suhteita kautta maiden historian ja kirja onkin kokonaisteos Ruotsin ja Suomen välisestä politiikasta vuosina 1809 - 2009. Molemmat Wahlbäckin tutkimukset ovat edustavat hyvin perinteistä historian tutkimusta.

Lähimmäksi omaa tutkimustani asettuu *Karl Molinin* vuonna 1992 julkaisema tutkimus: *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948-1950*. Tutkimus käsittelee ruotsissa ilmenneitä asenteita maan puolueettomuus politiikkaa kohtaan. Lisäksi tutkimus avaa hieman taustoja Ruotsin hallituksen ehdottamalle

pohjoismaiselle puolustusliitolle. Molin käyttää lähteinään pääministeri Tage Erlanderin, ulkoministeri Östen Undénin, eversti Erik Graftsrömin sekä kenraalimajuri Helge Jungin päiväkirjoja. Tutkimus ei kuitenkaan käsittele tutkittavien henkilöiden asenteiden muutoksia Tanskan ja Norjan ulkopoliitikkaa kohtaan.

Norjalaisia tutkimuksia aiheesta on tehty suhteellisen runsaasti. Suurin osa tutkimuksista kuitenkin käsittelee ensisijaisesti Norjan suhdetta NATO:on. Esimerkiksi professori *Magne Skodvin* on Norjan ulkoministeriön toimeksiannolla julkaissut tutkimuksen *Norden eller NATO? Utenriksdepartementet og alliansespørsmålet 1947 – 1949 (1971)*. Tutkimuksen keskipisteenä on ulkoministeri Halvard Lange. Skodvin pääsi tutkimuksessaan käyttämään tuolloin vielä julkaisemattomia Norjan ulkoministeriön lähteitä. Pian Skodvinin tutkimuksen jälkeen hänen oppilaansa Knut *Einar Eriksen* julkaisi Norjan NATO-suhteita käsittelevän tutkimuksen: *DNA og NATO: Striden om norsk NATO-medlemskap innen rejeringspartiet 1948-49 (1972)*. Toisin kuin Skodvin Eriksen keskittyy pitkälti tutkimuksessaan pääministeri Einar Gerhardseniin ja katsookin esimerkiksi Kööpenhaminan neuvotteluiden lopputuloksen johtuneen pitkälti hänestä. Rolf *Tamnes* sekä *Jakob Sverdrup* puolestaan käsittelevät yleisesti Norjan ulkopoliitikan historiaa teoksessa *Inn i Storpolitikken (1997)*. Teos on perinteinen yleiskatsaus Norjan ulkopoliitikkaan, sen suuntauksiin ja eri linjoihin.

Tanskan ulkoministeriö puolestaan on julkaissut jo vuonna 1968 selvityksen, *Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966*, joka käsittelee varsin kattavasti Tanskan puolustuspolitiikan tapahtumia mukaan lukien vuosien 1948-49 puolustusliittoneuvottelujen kulkua. Teos on kuitenkin katsaus tapahtumiin Tanskan hallituksen näkökulmasta, joka on myös saattanut vaikuttaa esimerkiksi lähde valintoihin. Myös *Per Hækkerup* on käsitellyt Tanskan ulkopoliitikkaa teoksessa, *Danmarks Udenrigspolitik (1966)*. Lisäksi Tanskan ulkoministeriön virkailija *Mary Dau* on julkaissut pääosin sanomalehtimateriaaliin perustuvan teoksen, *Danmark og Sovjetunionen 1944-1949 (1969)*, joka käsittelee Tanskan ja Neuvostoliiton välisiä

suhteita. Lisäksi pohjoismaisista puolustusliittoneuvotteluista on tehty yksi Pro gradu -työ, joka käsittelee aihetta Suomen näkökulmasta.

Mikään edellä mainituista tutkimuksista ei kuitenkaan täysin lähesty aihetta ruotsalaisten poliitikkojen tai muuten politiikkaan vaikuttaneiden henkilöiden silmin. Tutkien juuri henkilöiden kantoja ja niiden muutoksia päiväkirjojen näkemyksen kautta, johon sijoitan oman tutkimukseni.

1.4 Tutkimusmetodi ja rakenne

Tämä Pro Gradu-tutkielma on metodiopillisesti laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jonka aineisto perustuu ensisijaisesti laadullisuuteen, joka usein on tekstin tai haastattelun muodossa ja pyrkii aineistonsa pohjalta vastaamaan sille asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Myös tutkimusaineisto on laadullista, tapahtumia kuvailevaa, aineistoa. Tarkemmin tutkimusaineistoa käsittelemän luvussa 1.3. Varsinaisena tutkimusmetodinä käytössäni on ensisijaisesti aineistolähtöinen analyysi, joka tarkoittaa teorian rakentamista empiirisen aineiston pohjalta ja pyrkii selittämään, kuvailemaan sekä ymmärtämään aineistoa.³

Koska laadullisessa tutkimuksessa ei useinkaan ole käytössä hypoteesia, voidaan siinä lähteä liikkeelle mahdollisimman avoimin mielin ilman ennakko-oletuksia tai määritelmiä. Eskola ja Suoranta toteavatkin teoksessaan *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*, että ”Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaankin aineistolähtöisestä analyysistä, joka pelkistetyimmillään tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylös.” Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan aina kokonaisuutena. Pertti Alasuutari vertaakin laadullista analyysiä teoksessaan *Laadullinen tutkimus* arvoituksen ratkaisemiseen jossa tutkija pyrkii erilaisten vihjeiden ja johtolankojen pohjalta saamaan selville tapahtumien

---

³ Eskola & Suoranta 1996,9, 13-15

kokonaiskuvan.⁴ Laadullisessa analyysissä pyritäänkin rakentamaan aineiston pohjalta looginen kokonaisuus ja rakentamaan argumentaatio koko aineiston pohjalle, vaikka aineisto koostuisikin esimerkiksi erilaisista päiväkirjoista ja/tai haastatteluista.⁵

Historian tutkimukselle, kuten muillekin yhteiskuntatieteiden alojen laadulliselle tutkimukselle, on ominaista lähdekritiikin tärkeys. Päiväkirjoja tutkittaessa on lähdekritiikki keskeisessä roolissa lähteitä analysoitaessa. Huomionarvoisia seikkoja ovat etenkin mahdollisten muistivirheiden ja vääristymien mahdollisuus teksteissä, sekä kirjoittajan omat kannat, jotka saattavat värittää tekstiä. Päiväkirjamerkinnöissä saattaa myös ilmetä päiväys- sekä asiavirheitä. Lisäksi osa asioista ja keskusteluista on saatettu tahallaan jättää merkitsemättä ylös.

Lähdekritiikissä on kysymys aineiston luotettavuuden arvioinnista. Lähdekritiikki onkin olennainen osa laadullisen aineiston analyysiä.⁶ Jorma Kalela puolestaan jakaa teoksessaan *Historian tutkimusprosessi* lähdekritiikin sisäiseen ja ulkoiseen lähdekritiikkiin. Ulkoisella lähdekritiikillä Kalela tarkoittaa pohdintaa itse lähteen tarkoituksesta ns. funktiosta, onko lähde esimerkiksi toiminut jonkun puolueen tai henkilön kannan sanansaattajana ja onko lähde näin ollen puolueellinen vai puolueeton. Sisäisellä lähdekritiikillä puolestaan tarkoitetaan tutkijan arviota siitä, mikä on lähteen kokonaisarvo itse tutkimuksessa ja suhteessa muihin lähteisiin.⁷

Lähdekritiikkiin liittyy olennaisesti faktanäkökulma. Pertti Alasuutari määrittelee faktanäkökulman teoksessaan *Laadullinen tutkimus* aineiston tarkastelumethodina, jossa tarkoituksena on arvioida aineiston informaation antaman tiedon totuudenmukaisuutta tai ainakin tiedonantajan rehellisyyttä. Faktanäkökulmassa ei olekaan kyse siitä, että kaikki aineistossa esitetyt ovat tosiasioita tai ainakin tosiasia yhdestä näkökulmasta. Toinen faktanäkökulman tunnuspiirre on ulkoisten asioiden vaikutuksen minimointi. Faktanäkökulmassa ei siis huomioida ihmisten tapaa ilmaista itseään tai muita kielen ja tilanteen ominaisuuksia. Faktanäkökulman kolmas piirre on sen kiinnostus tutkittavien

---

⁴ Alasuutari 1993,23

⁵ Alasuutari 1993, 28-29

⁶ Kalela 1972,168-174

⁷ Kalela 1972,171

todellisiin mielipiteisiin, motiiveihin tai siihen, mitä todellisuudessa on tapahtunut ja kuinka tutkittava on tilanteessa toiminut.⁸ Faktanäkökulma tutkimusmetodinä on oleellinen etenkin silloin, kun tutkitaan juuri henkilöiden mielipiteitä.

Laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti ei tutkimukselle ole asetettu varsinaista hypoteesia. Laadullisessa tutkimuksessa hypoteesittomuudella pyritään siihen, ettei tutkijalle muodostuisi tutkimustuloksista ennako-oletuksia, jotka saattaisivat esimerkiksi rajata itse tutkimustyötä. On kuitenkin huomionarvoista, että tutkijalla on aina aikaisemman tiedon pohjalta muodostuneita ennakkokäsityksiä ja -kokemuksia tutkimusaiheestaan. Näiden vaikutus aineiston läpikäyntiin sekä tulkintojen muodostamiseen tulisi kuitenkin pyrkiä minimoimaan.⁹

Vaikkei lähdekritiikkiä varsinaisesti lueta kuuluvaksi osaksi metodologiaa, historiaa käsittelevänä tutkimuksena Pro gradu -tutkielman metodiikkaan kuuluu myös auki kirjoitettu lähdekritiikki lähteitä tulkittaessa ja tehtäessä päätelmiä niiden pohjalta. Lisäksi tutkielma noudattaa historian tutkimuksen totuuden metodologista rakennetta, jossa on kyse tiedolle hyvin perustelluista vaatimuksista rekonstruktiota eli pyrkimystä tapahtumien oikeudenmukaiseen kuvaukseen ja argumentaatiota saralla.¹⁰

Ulkopolitiikkaa on historian tutkimuksessa perinteisesti tarkasteltu irrallisena omana tutkimuskohteena, jolloin se on pitkälti eriytetty esimerkiksi sisä- ja puolustuspolitiikasta. Ulkopoliittikan on nähty ilmentävän lähinnä sen johdon päätöksiä ja näkemyksiä, jolloin sen tarkastelussa on jätetty vähälle huomiolle esimerkiksi erilaiset valtion sisällä tapahtuvat liikehdinnät sekä yleinen mielipide. Timo Soikkanen huomauttaa kuitenkin väitöskirjassaan, että todellisuudessa jopa monarkit ovat joutuneet päätöksen teossaan huomioimaan muita sidosryhmiä ja niiden tavoitteita. Lisäksi myös yleisellä mielipiteellä ja esimerkiksi lehdistön kannoilla voidaan ajatella olevan vaikutusta ulkopoliittiseen päätöksentekoon.

---

⁸ Alasuutari 1993, 80-81

⁹ Eskola & Suoranta 1996, 14

¹⁰ Kalela 2000, 55-56, 164-166

Varsinkin pienissä valtioissa ulkopoliitikka ja sisäpolitiikka ovat olleet pitkälti vaikutuksessa toinen toisiinsa.¹¹

Ulkopoliitikka voidaan myös nähdä politiikkana, jonka avulla valtio pyrkii vaikuttamaan muiden valtioiden ja kansainvälisten järjestöjen toimintaan tai jopa maailmanpoliittisiin tapahtumaketjuihin omien päämääriensä saavuttamiseksi. Ulkopoliitiikan keskeisiksi päämääriksi voidaan lukea: *Itsenäisyyden säilyttäminen ja turvallisuus, kansan hyvinvointi, arvovalta ja ylläpitäminen, sekä ideologian edistäminen*. Teoksessa *Kansainvälinen politiikka* on ulkopoliitikantutkimuksen keskeisiksi kysymyksiksi määritelty: *Mitkä ovat ulkopoliitiikan päämäärät? Mitkä ovat valtion mahdollisuudet saavuttaa päämäärät? Mitä rajoituksia valtio kohtaa? ja Miten ulkopoliittinen päätöksen teko tapahtuu ja mitä ulkopoliittisia keinoja valtiolla on käytössään päämääriensä saavuttamiseksi?*¹² Tässä tutkimuksessa tarkastelenkin Ruotsin kolmen päättäjien päiväkirjojen pohjalta kaikkia teoksessa määriteltyjä keskeisiä kysymyksiä.

Ulkopoliitiikan kanssa käsikädessä kulkee Diplomatia. Suomalainen diplomaatti ja suurlähettiläänä toiminut Aarne Wuorimaa määritteli vuonna 1949 Diplomatian tarkoittamaan sitä toimintaa, jota ulkoasiainministeriön tai lähetystön edustaja, eli diplomaatti, suorittaa hoitaessaan kansainvälisiä suhteita. Lisäksi Wuorimaa korostaa, että diplomaatin tehtävä on palvella maansa etuja. Näin ollen diplomaatin on noudatettava oman maansa poliittista linjaa. Wuorimaan mukaan diplomaattinen toiminta on kaksisuuntaista. Yhtäältä diplomaatti työskentelee kotimaassa ulkoasianministeriössä sekä omassa maassa sijaitsevien vieraiden maiden suurlähetystöjen kanssa. Toisaalta ulkomailla diplomaatti toimii tiedottajana kohdemaan ja kotimaan välillä.¹³ Juuri diplomatian kaksisuuntaisuus käy hyvin ilmi tutkittaessa ulkopoliitiikkaa päiväkirjojen pohjalta. Käytän tutkimuksessa juuri Wuorimaan diplomatian määritelmää sillä määritelmä ajoittuu tutkittavien

---

¹¹ Soikkanen 1983, 1-4

¹² Antola 1981, 56, 60-61

¹³ Wuorimaa 1949, 25, 28-29

päiväkirjojeni kanssa samalle ajalle. Näin ollen voidaan olettaa myöskin Ruotsalaisten diplomaattien ajatelleen diplomatiasta samansuuntaisesti ja toimineen sen mukaan.

Tarkasteltaessa pohjoismaista puolustusliittoa ja Pohjoismaita, tarkastellaan pienten valtioiden ulkopoliittista toimintaa. Yksi pienvaltion määritelmä onkin maan kyvyttömyys varmistaa turvallisuutensa ensisijaisesti omilla keinoillaan, jolloin valtio joutuu tukeutumaan turvallisuuspolitiikassaan muihin valtioihin tai instituutioihin.¹⁴ Toisen maailmansodan päättyessä Pohjoismaat eteenkin Norja ja Tanska, lukeutuivat tämän määritelmän mukaan pienvaltioihin. Ulkopoliitikassa pienvaltio ei lähtökohtaisesti voi menestyä yksinään ainakaan suorassa vastakkainasettelussa suurvallan kanssa. Rauhan aikana pienvaltiot pyrkivätkin yleensä ennaltaehkäisevään diplomatiaan, jolla ne pyrkivät minimoimaan kansainväliset kriisit ja niiden puhkeamisen lähialueilla. Kriisien puhkeaminen pienvaltion lähialueella huonontaa yleensä valtion turvallisuutta merkittävästi.¹⁵

Pienet ja myöskin keskisuuret valtiot voivat ulkopoliitikassaan toteuttaa joko puolueettomuuspolitiikkaa tai liittoumapolitiikkaa taatakseen oman turvallisuutensa. Liittoumapolitiikalla tarkoitetaan jäsenyyttä kahden tai useamman valtion sotilasliitossa. Hyvänä esimerkkinä sotilasliitosta on tässä tutkimuksessakin esillä oleva Pohjois-Atlantin puolustusliitto eli NATO. Liittoumapolitiikka antaa valtiolle turvallisuustakuun, mutta lisää samalla valtion riskiä ajautua mukaan konflikteihin. Puolueettomuuspolitiikkaa harjoittava valtio puolestaan pyrkii jättäytymään konfliktien ulkopuolelle. Puolueeton valtio pyrkii takaamaan oman alueensa koskemattomuuden ensisijaisesti omilla toimenpiteillään kuten esimerkiksi panostamalla poliittisiin suhteisiinsa muihin valtioihin. Toinen keino taata puolueettoman valtion turvallisuus on oman sotilaallisten voimien kasvattaminen.¹⁶ Tässä tutkimuksessa Ruotsi on hyvä esimerkki puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavasta valtiosta ja Norja puolestaan edustaa enemmän liittoumapolitiikkaan

---

¹⁴ Väyrynen 1987, 27

¹⁵ Väyrynen 1987, 40

¹⁶ Väyrynen 1987, 28-29

nojaavaa valtiota. Puolueettomuus politiikkaa tulen käsittelemään vielä tarkemmin luvussa 2.2.

Rakenteellisesti tutkimuksen toinen luku käsittelee sekä pohjoismaisen puolustusliiton historiaa, että jokaisen mukana olleen kolmen Pohjoismaan ulkopoliittikan historiaa. Kolmannessa luvussa käsittelen Norjan ja Tanskan ulkopoliittikkaa erinäkökulmista. Luvussa 3.1. tarkastelen, miten Ruotsissa suhtauduttiin Norjan heitteleviin kantoihin pohjoismaisen puolustusliiton ja NATO:n välillä. Luvussa 3.2. puolestaan tarkastelen ruotsalaisten suhtautumista itse norjalaisiin poliitikoihin. Luku 3.3. puolestaan keskittyy Tanskaan. Tanskan linja ei ollut yhtä ailahteleva kuin Norjan, jonka vuoksi kolmas kappale kokonaisuudessaan keskittyy enemmän Norjaan. Neljännessä luvussa puolestaan tarkastelen Ruotsin puolustusliiton argumentteihin vaikuttaneita tekijöitä: suurvaltojen suhtautumista sen ulkopoliittiseen linjaan, sisäpolitiikkaa, taloutta sekä puolustuksen mukanaan tuomia haasteita. Viides luku puolestaan keskittyy vuoden 1949 alussa käytyihin kolmeen suureen neuvotteluun, joita tarkastellaan Erlanderin, Jungin ja Undénin päiväkirjojen pohjalta. Tulen tarkastelemaan neuvotteluja ennen kaikkea ruotsalaisten näkemysten ja tuntemusten pohjalta, nostaan esiin esimerkiksi heidän arvioitaan norjalaisista ja tanskalaisista poliitikoista ja heidän linjavedoistaan.

2 Puolueettoman Pohjolan taival

2.1 Pohjoismaisen puolustusliiton historia

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Euroopassa pelättiin yleisesti uutta sota. Juuri päättynyt sota ja sen kauhut olivat vielä hyvin muistissa eikä Eurooppaan haluttu uutta sota. Euroopan valtiot tunsivat kuitenkin epävarmuutta maidensa turvallisuudesta, mikä ajoi monet etsimään turvaa erilaisista puolustusliitoista, Pohjoismaat eivät olleet poikkeus. Ensimmäisen kerran pohjoismainen puolustusliittoajatus tuli esille jo vuonna 1923. Ruotsissa oli 1930-luvun alussa puhetta myös Suomen, Tanskan, Viron ja Latvian puolustusyhteistyöstä

Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle. Eniten puolustusyhteistyötä ajoi kenraalimajuri Helge Jungin johtama puolustusryhmä *Ny Militär Tidskrift*. Pääpaino yhteistyössä oli ensisijaisesti Suomen puolustamisessa, sillä se nähtiin ainoaksi valtioksi, joka olisi riittävän vahva puolustautumaan Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan. Suunnitelmassa oli kuitenkin ennen kaikkea kyse Ruotsin omista puolustuksellisista intresseistä.¹⁷

Yleisesti Euroopassa oli sotien välissä vallalla ajatus Euroopan rauhan takaamisesta, jonka vuoksi koko maailman olisi yhdistyttävä rauhan ja oikeudenmukaisuuden puolesta. Tämä ideologia sai monet pienet valtiot julistautumaan puolueettomiksi. Puolueettomuuspolitiikan kasvuun Euroopassa 1930-luvulla vaikutti myös pienten valtioiden sodan pelko ja kokemus suurvaltojen dominoivasta ulkopolitiikasta. Pienet valtiot katsoivatkin, että suurvallat olivat valmiita omien etujensa tähden joko vetämään pieniä valtioita mukanaan sotaan tai olla puuttumatta pieniin valtioihin kohdistuviin alueloukkauksiin. Konkreettinen esimerkki suurvaltojen ulkopolitiikasta saatiin vuonna 1935 kun Italia hyökkäsi Abessiniaan. Tuolloin 50 valtiota pyrki Kansainliiton kautta estämään Italian hyökkäystä, mutta yritys epäonnistui suurvaltojen ollessa haluttomia puuttumaan tilanteeseen. Tämä johti Kansainliiton uskottavuuden menetykseen.¹⁸

Abessinian tapauksen myötä kiinnostus pohjoismaiseen puolustusliittoon kasvoi ja ennen kaikkea Ruotsi ajoi sotien välissä aktiivisesti yhteistä puolustusliittoa. Ruotsin aloitteellisuuteen vaikutti eteenkin maan huoli omasta puolustuskyvystä. Ruotsissa koettiin, ettei se pystyisi puolustautumaan hyökkääjää vastaan. Tämän vuoksi haluttiin tehdä puolustusyhteistyötä Suomen merivoimien kanssa, jonka lisäksi varsinkin Ahvenanmaan turvallisuus haluttiin varmistaa. Ruotsi pelkäsi Neuvostoliiton hyökkäystä ja halusi turvata ennen kaikkea Ahvenanmaan avulla Tukholman turvallisuuden.¹⁹ Puolustusliitto ajatus sai lisää kannatusta, kun Pohjoismaat menettivät, muiden pienten valtioiden tavoin, uskon Kansainliittoon.

---

¹⁷ Agrell 2003, 37

¹⁸ Koht1941,7-8

¹⁹ Agrell 2003,34,35

Ilman toimivaa Kansainliittoa Pohjoismaiden oli turvaututtava joko suurvaltoihin, toisiinsa tai puolustettava yksin omaa maataan mahdollisen sodan syttyessä. Suurin osa Pohjoismaista oli kuitenkin välittömästi yhteydessä johonkin suurvalttaan, Norjalla oli yhteys Isoon-Britanniaan, Tanska oli vajoamassa entistä enemmän Saksan varjoon ja Suomen katsottiin Ruotsissa puolestaan oleva liiaksi Neuvostoliiton vaikutuksessa. Ruotsi oli ainoa Pohjoismaa, joka ei kokenut mitään suurvaltaa välittömäksi uhakseen tai suojakseen. 1930-luvun loppupuolella Suomi oli halukas yhteiseen puolustukseen Ruotsin kanssa. Ruotsissa suhtauduttiin asiaan kaksijakoisesti. Toisaalta haluttiin osallistua Ahvenanmaan demilitarisointiin, jottei Saksa mahdollisesti pääsisi myöhemmin käsiksi Ruotsiin saarien kautta. Toisaalta Ruotsi ei halunnut tehdä mitään, mikä olisi voinut ärsyttää Moskovaa ja vaarantaa Ruotsin ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. Suomella ja Ruotsilla olikin puolustussuunnitelma Ahvenanmaata varten ja lopulta Ruotsin hallitus esitti suunnitelmalle ehdoksi, että suurvallat hyväksyivät sen. Luonnollisesti Neuvostoliitto ei hyväksynyt suunnitelmaa, jonka jälkeen Ruotsi vetäytyi yhteistyöstä.²⁰

Heti toisen maailmansodan päättyessä Pohjoismaat luottivat pitkälti YK:n tuovan turvaa. Lisäksi Pohjolassa ajateltiin maiden toimivan tulevaisuudessa niin sanottuina sillanrakentajina idän ja lännen välissä. Sillanrakennuspolitiikka ei kuitenkaan saavuttanut suosiota lännen tai idän silmissä.²¹ Toisen maailmansodan jälkeen sekä Yhdysvaltojen että Neuvostoliiton intressit Pohjoismaita kohtaan kasvoivat. Yhdysvaltojen intressit olivat aluksi puolustuksellisia. Länsivallat katsoivat etenkin Norja-Ruotsi alueen olevan puolustuksen suhteen haastavin alue Pohjolassa. Eniten oltiin kiinnostuneita siitä, päätyisivätkö Pohjoismaat mahdollisen sodan syttyessä idän vai lännen leiriin. Neuvostoliiton suurin kiinnostuksen kohde oli Suomi, sillä se katsoi Suomen kuuluvan sen etupiiriin ja olevan suoraan Neuvostoliiton vaikutuksen alaisena. Tämä vaikutti siihen, että myös Ruotsi koki Suomen aseman muuttuneen. Suomi ei toimisi enää puskurivyöhykkeenä Neuvostoliittoa vastaan, vaan olisi lähinnä

---

²⁰ Agrell 2003, 40-43; Soikkanen 1983, 275, 282-285

²¹ Zetterberg 1999, 18

hälytyskello Ruotsille.²² Toisen maailmansodan jälkeisen presidentti Paasikiven ulkopoliittisen linjan vuoksi Suomi ei myöskään ollut mukana puolustusliittoa koskevissa neuvotteluissa.²³ Toinen Neuvostoliiton intressi Pohjoismaita kohtaan oli Itämeren herruus, joka lisäsi omalta osaltaan sen kiinnostusta niin Ruotsia kuin Tanskaakin kohtaan. Neuvostoliiton suurin laivasto liikkui juuri Itämerellä, joka vaikeutti Ruotsin ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. Lisäksi Pohjoismaiden ilmatila ja sen käyttö muodostui hankalaksi kysymykseksi.²⁴

Maailmanpoliittisen tilanteen kiristyessä ennen kaikkea Norja, Tanska ja Ruotsi alkoivat etsiä turvaa mahdollisen uuden sodan syttymisen varalle. Tämä sai ennen kaikkea Ruotsin ajamaan yhteistä puolustusliittohanketta Pohjolaan.²⁵ Vuosina 1948-1949 kaikkia kolmea Pohjoismaata johti sosiaalidemokraattinen hallitus, jonka lisäksi jokainen valtio oli keskittynyt hyvinvointivaltiota rakentavaan politiikkaan. Tämän vuoksi valtioiden oli luonnollista tavoitella myös yhtenäistä ulkopoliittista linjaa sekä epävarmassa maailmanpoliittisessa tilanteessa myös yhteistä puolustusta. Lisäksi kaikki kolme maata olivat toisen maailmansodan myötä alkaneet kallistua vahvaa maanpuolustusta tukevaan politiikkaan, jossa aseteknisen varustelun uudistamisen katsottiin olevan tarpeen. Maat olivat kuitenkin keskenään alusta alkaen erimielisiä pohjoismaisen puolustusliiton liittoumapolitiikasta. Norja vaati vahvaa liittoutumista länteen, kun taas Ruotsi halusi pysyä puolueettomana. Tanska valitsi roolin maiden välistä. Kaikki maat tiedostivat kuitenkin, että toimivalle puolustusliitolle olisi ehtona mahdollisuus ostaa aseita länsivalloilta. Tämän vuoksi pohjoismainen puolustusliitto olisi riippuvainen lännen positiivisesta hyväksynnästä. Toisaalta varsinkin Ruotsissa pelättiin Neuvostoliiton reaktiota tämänkaltaiseen yhteistyöhön lännen kanssa.²⁶

Varsinaiset pohjoismaista puolustusliittoa koskevat neuvottelut käytiin vuoden 1949 tammi- ja helmikuussa Kööpenhaminassa ja Oslossa, mutta Pohjoismaat kävivät

---

²² Agrell1985,55

²³ Seppinen 2008, 197,202; Polvinen 1999,29,350-351

²⁴ Agrell 1985, 55; Cars, 1986,23

²⁵ Agrell 2003,105

²⁶ Håstad 1955,58-59; Zetterberg 1997,20

kuitenkin puolustuspoliittisia neuvotteluja jo heti toisen maailmansodan päätyttyä. Ensimmäiset varsinaiset puolustusliittoa koskevat neuvottelut käytiin vuoden 1948 alkupuolella. Ruotsin ulkoministeriö avasi keskustelun Tanskan ja Norjan kanssa pohjoismaisesta puolustusliitosta 22. huhtikuuta vuonna 1948.²⁷

2.2 Ruotsin puolueettomuuden historia

Valtion puolueettomuudella tarkoitetaan yleisesti asemaa, jonka valtio pyrkii saavuttamaan muiden valtioiden ollessa keskenään sodassa. Puolueettomuudella valtio pyrkii viestimään muille valtioille, että ulkopoliittisiin konflikteihin keskenään joutuneet valtiot kunnioittavat puolueettomaksi jättäytynyttä valtiota eivätkä esimerkiksi pyri vetämään sitä mukaan konfliktiin tai loukkaa maan suvereniteettia yrittäessään esimerkiksi hyötyä maasta taloudellisesti tai poliittisesti. Käytännössä valtion puolueettomuus ilmenee vain sodan aikana. Toisaalta valtio voi myös rauhan aikana luoda mielikuvaa puolueettomuudestaan mahdollisen sotatilan varalle. Tärkeintä puolueettomuuspolitiikassa on, että valtio välttää kaikin mahdollisin keinoin liittoumia tai sopimuksia, jotka saattaisivat ikään kuin automaattisesti vetää puolueettoman valtion mukaan sotaan tai jommankumman konfliktin osapuolen puolelle. Puolueettomuuspolitiikan voidaankin nähdä turvaavan valtion puolustuksen silloin, kun puolueeton valtio ei itse ole konfliktin aiheuttajana. Puolueeton valtio tarvitsee kuitenkin puolueettomuutensa takeeksi sekä puolueettomuutensa uskottavuudeksi vahvat sotilaalliset voimat.²⁸

Ruotsin historia puolueettomana valtiona ulottuu aina 1800-luvulle asti, jolloin Ruotsi pelkäsi Venäjän keisarikunnan hyökkäystä. Hyökkäyksen mahdollisuus nosti esille Ruotsissa myös poliittisen keskustelun valtion puolueettomuudesta sekä Saksasta mahdollisena liittolaisena. Ruotsi oli 1800-luvulla valtiona suhteellisen laaja-alainen, vaikka siihen kuuluneet Suomen alueet menetettiin Venäjän keisarikunnalle vuonna

---

²⁷ Håstad 1955, 59-60; Wahlbäck 1973, 12

²⁸ Hugemark 1986, 11

1809. Ruotsi sai kuitenkin hyvityksenä Napoleonin liittolaiselta Tanskalta Norjan vuonna 1814, kun Napoleon pyrki parantamaan suhteitaan Ruotsiin. Suomen siirtyessä Venäjän keisarikunnalle ja Norjan liittyessä Ruotsiin, sai Ruotsi-Norja maantieteellisesti katsottuna hyvin luonnolliset rajat, jotka mahdollistivat puolueettomuuspolitiikan Venäjän keisarikunnan ollessa maan ainoa rajanaapuri. Ilman Suomen menetystä Ruotsissa tuskin olisi aloitettu keskustelua maan mahdollisesta sitoutumattomuudesta. Maantieteellinen sijainti onkin yksi puolueettomuuden mahdollistava tekijä, esimerkiksi puolueettomana pysymään pyrkinyt Belgia on maantieteellisen sijaintinsa vuoksi joutunut vedetyksi mukaan konflikteihin 1900-luvulla.²⁹

Maantieteellisen sijainnin ja sotilaallisten voimien lisäksi valtion mahdollisuuksiin toteuttaa uskottavaa puolueettomuuspolitiikkaa, sekä onnistua pysyttelemään puolueettomana valtiona sotilaallisen konfliktin puhjetessa vaikuttaa myös valtion talous. Puolueettoman tai puolueettomuutta tavoittelevan valtion ei tulisi olla liian riippuvainen suurvalloista tai keskenään liittoutuneista valtioista myöskään taloudellisesti, vaan valtion tulisi olla jollakin tasolla omavarainen, esimerkiksi monipuolisen elintarviketuotannon osalta. Riippumattoman talouden näkökulmasta Ruotsilla on ollut hyvät mahdollisuudet harjoittaa puolueettomuuspolitiikkaa aina 1800-luvulta alkaen. Ruotsin talous ei ole ollut yksipuolisesti riippuvainen yhdestä tietystä valtiosta tuonnin tai viennin osalta. Pelkistetysti voidaan sanoa, että Ruotsin ulkomaankauppa on sekä 1800- että 1900-luvulla painottunut viennin osalta Isoon-Britanniaan ja tuonnin osalta Saksaan. Kuitenkin myös Pohjoismailla on ollut merkittävä osa sekä Ruotsin tuonnissa että viennissä, jolloin Ruotsin ulkomaankauppa ei missään vaiheessa ole painottunut liiaksi yhteen tiettyyn valtioon ja sitä kautta kyseenalaistanut valtion puolueettomuuden uskottavuutta.³⁰

Ruotsin puolueettomuuspolitiikan voidaan katsoa juurtuneen 1800-luvun aikana, jolloin Ruotsi-Norjan puolueeton asema Ison-Britannian ja Venäjän keisarikunnan

---

²⁹ Hugemark 1986, 12-13; Wahlbäck 2011, 17,19,29

³⁰ Hugemark 1986, 23-25

välissä vakiintui, ja kestäneen 175 vuotta aina vuoteen 1995, jolloin Ruotsi liittyi Euroopan Unioniin.³¹ Ruotsi-Norjan puolueettoman aseman vakiintuessa myös suhteet Venäjän keisarikuntaan lämpenivät uudelleen vuoden 1809 Suomen menetyksen jälkeen. Ruotsi-Norjan suhteet eivät kuitenkaan koskaan lähentyneet Venäjän keisarikuntaan niin paljoa, että ne olisivat vahingoittaneet kuningaskunnan suhteita Isoon-Britanniaan. Ruotsi-Norjan 1800-luvun puolueettomuuspolitiikkaa ei kuitenkaan pidä ylikorostaa, sillä kyseessä oli enemmänkin vain sen hetkinen suuntaus, eikä Ruotsi-Norjan kuningas Karl XIV Johan Bernadotte suinkaan sulkenut pois vaihtoehtoa, ettei Ruotsi-Norja suursodan syttyessä liittyisi voittajavaltioiden puolelle.³²

1900-luvulle tultaessa Ruotsi pyrki edelleen noudattamaan puolueetonta ulkopoliittista linjaansa. Ruotsi-Norjan Unioni hajosi vuonna 1905, kun Norja itsenäistyi kansanäänestyksellä. Unionin hajoaminen nähtiin Ruotsin ulkopoliittisessa johdossa lähinnä maan turvallisuuspolitiikan kannalta positiivisena asiana, sillä Norjan itsenäistyttyä Ruotsi ei enää joutuisi kantamaan huolta Norjan puolustuksesta. Lisäksi itsenäinen Norja muodosti maantieteellisen puskurivyöhykkeen Ruotsin ja Pohjois-Atlantin välille, jonka sotastrateginen merkitys vain kasvoi 1900-luvun aikana. Myös Norjan rauhanomainen ero Ruotsista nähtiin Ruotsin puolueettomuutta tukevana. Ruotsissa ajateltiin rauhanomaisen eron laskevan suurvaltojen kiinnostusta Ruotsiin liittolaisena. Ajateltiin ettei valtiota, joka ei ole valmis tarttumaan aseisiin edes estääkseen oman maansa kahtia jakautumista, voisi mitenkään pitää potentiaalisena suurvaltojen liittolaisena.³³ Ruotsin puolueettomuuden kannatuksessa tapahtui huomattava kasvu 1900-luvun alussa työväenliikkeen kannatuksen nousun myötä. Eniten kannatus nousi ennen kaikkea sosiaalidemokraattien keskuudessa. Tällöin ajatus vahvasta puolustuksesta puolueettomuuden takeeksi sai vahvaa kannatusta. Varsinainen puolueettomuuden ja sen vaatiman vahvan puolustuksen läpimurto tapahtui kuitenkin vasta toisen

---

³¹ Hugemark 1986, 13; Wahlbäck 2011, 15

³² Hugemark 1986, 13

³³ Hugemark 1986, 17,18

maailmansodan aikana, eikä vahvan puolustuksen ja puolueettomuuden yhteyttä ole sen jälkeen liioin kyseenalaistettu.³⁴

Ensimmäisen maailmansodan aikana vuosina 1914-1918 Ruotsin onnistui pysyä irti sodasta. Ruotsin sosiaalidemokraattinen puolue kannatti yhä enenevässä määrin maan puolueetonta linjaa ensimmäisen maailmansodan edetessä. Puolueettomuuden kasvuun ohi liittoumapolitiikan vaikutti muun muassa työväenliikkeen nousu. Toisen maailmansodan aikana Ruotsi pyrki ennen kaikkea taloudellisesti pysymään hyvin neutraalina, jopa omien taloudellisten etujensa kustannuksella. Ruotsi pyrki kaupankäynnissään säilyttämään tasapainon sodan molempien osapuolien välillä, tämä toki vaikeutui Norjan ja Tanskan miehityksen myötä, jolloin Ruotsin talouspolitiikka oli riippuvaisempi Saksasta kuin ennen.³⁵

2.3 Käsite: Pohjolan balanssi

Kylmän sodan aikana Pohjolassa pyrittiin pitämään poliittinen tasapaino eli niin sanottu ”Pohjolan balanssi”. Käsitteellä Pohjolan balanssi tarkoitettiin tilannetta, jossa Pohjoismaiden puolustuspoliittisilla valinnoilla olisi suuri vaikutus myös toistensa valintoihin. Pohjolan balanssi -ajattelu oli vahvimillaan juuri Ruotsissa, jonka ulkopolitiikka nojasi vahvasti maan puolueettomuuteen. Suomen osalta Neuvostoliitto oli kiistämätön tosiasia, joka saneli hyvin pitkälti Suomen ulkopoliittiset ja puolustukselliset mahdollisuudet, ja Suomessa tiedostettiin hyvin, ettei Neuvostoliitto sietäisi uhkaa lännestä. Tämä vaikutti myös Ruotsin valintaan pysyä puolueettomana sekä siihen, ettei Tanskan tai Norjan alueella ollut Länsiliittoutuneiden joukkoja. Tästä syntyi käsite Pohjolan balanssi. Pohjoismaissa ajateltiin kylmän sodan jälkeen, että Pohjolan balanssi voisi omalta osaltaan vaikuttaa esimerkiksi Neuvostoliiton toimiin Suomea kohtaan, koska Neuvostoliitto joutuisi miettimään, miten toimet vaikuttaisivat esimerkiksi Ruotsin mahdolliseen NATO-jäsenyyteen tai siihen, antaisiko Norja lännen joukoille mahdollisuuden käyttää aluettaan puolustukseen. Tilanteen muuttaminen yhdessä maassa ei siis välttämättä

---

³⁴ Hugemark 1986, 23

³⁵ Hugemark 1986, 23-25

olisi kokonaishaittojen valossa hyödyllinen. Toisaalta Pohjolassa tiedostettiin myös, etteivät Pohjoismaat olleet sotilaallisesti kovin uhkaava alue.³⁶

Sen lisäksi, ettei Pohjoismaita koettu kovin suurena sotilaallisena uhkana, oli Pohjolan balanssiin tukeutumisessa myös muita riskitekijöitä. Balanssiin tukeutumisen ja sen muuttamisen pelon pelättiin johtavan kilpailuun, jossa kaikki osapuolet etsivät viitteitä siitä, että toinen osapuoli aikoo muuttaa balanssia ja mahdollisesti myös tulee tulkinneeksi väärin toisen osapuolen toimia. Väärintulkinta saattoi tuoda mukanaan esimerkiksi tarpeetonta sotilaallista kilpavarustelua tai aiheuttaa muita Pohjolan poliittiseen tasapainoon entisestään vaikuttavia poliittisia toimenpiteitä. Ruotsin ulkopolitiikan ja puolueettomuuden voidaan katsoa tasapainoilleen koko

kylmän sodan ajan valtion toiminnan vapauden ja uskottavuuden välillä. Tämä näkyi ennen kaikkea maan vahvassa tarpeessa todistaa päättävänsä itse omasta ulkopolitiikastaan sekä halussa todistaa, ettei Ruotsi luopuisi kovankaan paineen alla puolueettomuudestaan.³⁷

Pohjolan balanssista tuli kuitenkin 1950-luvun Pohjoismaiden turvallisuuspolitiikan raamit, johon etenkin Ruotsi luotti vahvasti. Pohjolaan saavutettiin niin sanottu ”status quo”, jossa sekä länsivallat että Neuvostoliitto hyväksyivät tilanteen, jossa Tanska ja Norja olivat passiivisia NATO-maita, Suomi puolestaan oli yhteydessä Neuvostoliittoon YYA-sopimuksen puitteissa ja Ruotsi toimi tasapainottavana puolueettomana valtiona idän ja lännen välissä.³⁸

---

³⁶ Hugemark 1983, 250-251

³⁷ Hugemark 1983, 250-251

³⁸ Zetterberg 1997,63

2.4 Norjan ja Tanskan historia

2.4.1 Norjan ulkopoliitiikan historia

Ensimmäisen maailmansodan aikana Norja pyrki Tanskan ja Ruotsin tavoin noudattamaan puolueettomuuspolitiikkaansa ja pitäytymään ulkona sodasta. Norjassa koettiin kuitenkin muutama ulkopoliittinen kriisi, kun Iso-Britannia pyrki saamaan Norjaa liittolaisekseen mukaan sotaan. Toisen maailmansodan alussa Norja pyrki pysymään puolueettomana, mutta joutui Tanskan tavoin Hitlerin natsi-Saksan miehittämäksi vuonna 1940. Toinen maailmansota muuttikin pitkälti Norjan suhtautumista puolueettomaan ulkopoliittiseen linjaansa. Norjassa nähtiinkin Saksan miehityksen osoittaneen, ettei puolueettomuus tuo takuita rauhasta tai valtion koskemattomuudesta ja vuonna 1946 Norjassa ajateltiin puolueettomuuspolitiikan tulleen tiensä päähän.³⁹

Saksa oli toisessa maailmansodassa miehittänyt puolueettomat Tanskan ja Norjan. Tämän vuoksi Tanskassa ja Norjassa ei uskottu pelkän puolueettomuuden takaavan turvaa ja rauhaa. Sekä Norja että Tanska olivat käytännössä ilman omia puolustusvoimia ja molemmat maat tiedostivat Ruotsin olevan ainoa varteen otettava puolustusmahti Pohjolassa. Varsinkin Norjassa pelättiin Neuvostoliiton hyökkäystä. Norjalainen poliitikko ja kansanedustaja (työväenpuolue) Martin Tranmael olikin huolissaan siitä, miten Eurooppa pystyisi tulevaisuudessa tekemään yhteistyötä kasvavan ja voimakkaan Neuvostoliiton kanssa. Tranmael katsoi, että jopa Saksan totaalinen demilitarisointi ja miehitys saattaisikin olla haitaksi Euroopalle, sillä Saksa saattaisi tarjota hyvän vastapainon Neuvostoliitolle.⁴⁰

Toisen maailmansodan kääntyessä kohti loppua Ruotsin ja Norjan välillä alettiin käydä keskustelua yhtenäisestä Pohjolasta. Mailla oli jo tuolloin eriävät käsitykset Pohjolan poliittisesta linjasta sodan päätyttyä. Norja oli ajatellut 1940-luvun alussa jatkavansa puolueettomuuspolitiikkaansa, joka olisi kuitenkin yhteydessä Isoon-Britanniaan ja Yhdysvaltoihin sekä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon. Ruotsi

---

³⁹ Moe 1946, 16, 22-23

⁴⁰ Svedrup 1996, 94

puolestaan katsoi olevansa Pohjolan johtovaltio ja halusi jatkaa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa puolueettomuus- ja liittoutumattomuuspolitiikkaansa. Vuonna 1944 Norja ja Ruotsi alkoivat lähentyä entisestään ja valtiot halusivatkin tehdä sodan jälkeen yhteistyötä yhä tiiviimmin. Lokakuussa Norjan ulkoministeri Trygve Lie ja oikeusministeri Terje Wold matkustivat Tukholmaan neuvottelemaan maiden tulevasta yhteistyöstä ja maiden väliset neuvottelut saivatkin hyvin positiivisen vastaanoton molemmissa maissa. Neuvotteluissa päädyttiinkin panostamaan maiden välisiin suhteisiin sekä yhteistyöhön tulevaisuudessa.⁴¹

Toisen maailmansodan loppupuolella Norjan hallitus oli yksimielinen siitä, että Norjan puolueettomuuspolitiikka oli tullut tiensä päähän. Norjan ulkoministeri Trygve Lie oli jo syksyllä 1941 Oxfordissa ilmaissut Norjan olevan kiinnostunut puolustusyhteistyöstä ennen kaikkea Pohjoismaiden, Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen kanssa, mutta ulkoministeri Lie toivoi myös yhteistyötä Kanadan, Islannin ja Grönlannin kanssa. Ulkoministeri Lie tavoitteena oli yhteistyö sodanaikaisten liittolaisten, niin kutsutun suurvalta-allianssin kanssa, joka kattaisi puolustuksen, politiikan sekä talouden, mutta ennen kaikkea Lie piti tärkeimpänä yhteistä maa-, meri-, ja ilmapuolustusta Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen kanssa Norjan, Islannin, Grönlannin ja Färsaarten alueella. Iso-Britannia suhtautuikin Lie ehdotuksiin varsin suopeasti, mutta neuvottelut kaatuivat Neuvostoliiton tullessa mukaan sotaan sekä Yhdysvaltojen vähäiseen kiinnostukseen.

Martin Tranmael puolestaan näki, että pohjoismainen yhteistyö olisi suurvalta-allianssia tärkeämpää. Tranmael ja Lie kävivät kirjeenvaihtoa Norjan ulkopoliittikan suunnasta syksyllä 1941. Tranmael kirjoitti Lielle yhtenäisen Pohjolan olevan elintärkeää sekä sisä- että ulkopoliitikassa ja huomautti myös, että hajanainen Pohjola ei hyödyttäisi ketään. Lie vastasi Tranmaelille olevansa samaa mieltä, muttei uskonut Ruotsin lähtevän mukaan Pohjois-Atlantin blokkiin. Lie tiedosti hyvin Ruotsin haluavan pitää tiukasti kiinni puolueettomuudestaan. Lisäksi Lie huomautti

---

⁴¹ Svedrup 1996, 164,167

Tranmaelille, että Norjan intressit suuntautuivat lähinnä länteen, kun taas Suomi ja Ruotsi olivat hänen näkemyksensä mukaan suuntautuneita itään ja etelään.⁴²

Norjan hallituksella ei ollut toisen maailmansodan lopulla selkeää kantaa Norjan mahdollisiin liittolaisiin. Norjan hallitus päätyi lopulta lähimmäksi Trygve Lien näkemystä Norjan mahdollisista liittolaisista. Hallitus ilmaisi kantansa 8.3.1942 seuraavasti: ”Mikäli poliittinen ilmapiiri käy synkäksi ja puolustusyhteistyö tulee tarpeen, tulee Norja hakeutumaan yhteistyöhön lähimpien vaihtoehtojen kanssa. Norja toivoo täten liittolaisuutta ja puolustusyhteistyötä Pohjois-Atlantin allianssin kanssa ja toivoo Ruotsin liittyvän mukaan. Norjan hallitus toivoo myös Tanskan, Alankomaiden, Belgian ja Ranskan liittyvän puolustusliittoon.”⁴³

Norjassa käytiin kuitenkin runsaasti keskustelua sen mahdollisista liittolaisista vuodesta 1941 alkaen, jolloin historioitsija ja poliitikko Arne Ording sanoi Ison-Britannian, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton antavan Norjalle parhaimman turvallisuustakuun tulevaisuudessa. Vuotta myöhemmin Ording kuitenkin jo totesi, että Norjan olisi joko liittouduttava lännen kanssa tai harjoitettava tulevaisuudessa puolueettomuuspolitiikkaa ja pyrittävä tasapainoilemaan taitavammin lännen ja Neuvostoliiton välillä. Ordingin esille nostama ongelma lännen ja Neuvostoliiton yhteen törmäyksestä tuli ajankohtaiseksi vasta vuonna 1944-1945 ja vuonna 1942 Norjan hallitus päätyikin sivuuttamaan Ordingin näkemyksen. Hallitus katsoi Neuvostoliiton olevan Ison-Britannian liittolainen siinä missä Yhdysvallatkin.⁴⁴

Neuvostoliittoa ei nähty uhkana Norjalle vielä 1940-luvun alkupuolella, vaan se nähtiin enemmänkin Ison-Britannian liittolaisena. Syynä tähän oli ennen kaikkea se, ettei Neuvostoliitto vielä tuolloin ollut koskaan asettanut vaatimuksia Norjalle ja 1940-luvun alussa Norjassa ajateltiinkin, että maat jatkaisivat yhteistyötä sovussa. Norja tiedosti Neuvostoliiton toivovan maan rakentavan vahvan puolustuksen Pohjois-Norjaan etenkin, kun Saksa oli valloittanut Norjan tarkoituksenaan hyökätä

---

⁴² Svedrup, 1996, 89-93

⁴³ Svedrup 1996, 96

⁴⁴ Svedrup 1996, 117

Neuvostoliittoon sen kautta. Norja pyrki toisen maailmansodan lopulla toimimaan ikään kuin välittäjävaltiona lännen ja Neuvostoliiton välillä. Norjassa nähtiin suurvaltojen keskinäisten suhteiden säilyttäminen lämpiminä ensi arvoisen tärkeänä maan turvallisuuden kannalta. Maaliskuussa 1943 Neuvostoliitto ilmaisi kuitenkin mielenkiintonsa Pohjois-Atlantin puolustusta kohtaan, jonka vuoksi Norjassa alettiin pelätä Neuvostoliiton haluavan tukikohtia Pohjois-Norjan alueelta.⁴⁵

Norjan ulkoministeri Trygve Lie hakikin keväällä 1943 turvallisuustakuita sekä Isoilta-Britannialta että Yhdysvalloilta. Norjassa oltiin huolissaan Neuvostoliiton joukoista Pohjois-Norjassa. Joukkojen oli tarkoitus karkottaa saksalaiset joukot maasta. Norjassa kuitenkin myös pelättiin, etteivät Neuvostoliiton joukot välttämättä vetäytyisi maasta saksalaisten lähdettyä. Lisää huolta aiheutti vuonna 1944 varmistunut tieto tulevasta Neuvostoliiton ja Norjan välisestä raja-alueesta, joka lisäsi Neuvostoliiton kiinnostusta Norjaa ja Pohjois-Atlantin puolustusta kohtaan.⁴⁶

Toisen maailmansodan päättyessä vuonna 1945 Norja haki uutta ulkopoliittista linjaansa. Puolueettomuus oli saanut vuoden 1940 Saksan miehityksen myötä negatiivisen sävyn, eikä maassa uskottu puolueettomuuden takaavan koskemattomuutta. Toisaalta Norjassa ei myöskään oltu halukkaita suurvaltapolitiikkaan tai erilaisiin liittoumiin. Norja pyrki vuosina 1945-1947 noudattamaan ulkopoliitikassaan ns. tasapainopolitiikkaa, jossa se pyrki pitämään hyvät suhteet sekä länteen että itään. Norjalla oli jo ennen sotaa ollut läheiset suhteet Isoon-Britanniaan ja maiden välinen yhteistyö olikin jatkunut läpi sodan ja sen jälkeen. Neuvostoliitosta puolestaan oli tullut Norjan uusi rajanaapuri ja Norja pyrki säilyttämään ulkopoliitikassaan myös hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Tämän lisäksi vuosina 1945-1947 Norja pyrki toimimaan aktiivisesti Yhdistyneissä Kansakunnissa.⁴⁷

---

⁴⁵ Svedrup 1996, 118-119

⁴⁶ Svedrup 1996, 126-127

⁴⁷ Berg 1996, 226-227; Svedrup 1996, 201-203

Vuoden 1945 marraskuussa Norjassa järjestettiin uudet vaalit, joissa Norjan työväenpuolue (Arbeiderpartiet) sai enemmistön, jonka myötä Einar Gerhardsenista tuli maan pääministeri. Lisäksi Norjan kommunistinen puolue sai vuoden 1945 vaaleissa ääniä ja nousi Suurkäräjiin (Stortinget) 11 edustajalla. Kommunistisella puolueella ei aikaisemmin ollut ollut edustajia Norjassa. Norjan työväenpuolue oli varsin huolestunut kommunistien noususta, sillä moni puolueen sisällä pelkäsi, ettei kommunistista puoluetta ja työväenpuoluetta erotettaisi kunnolla toisistaan. Kaiken kaikkiaan Norjan poliittisessa kentässä oli toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut lievä käänös vasempaan ja Norjan työväenpuolueen kannatus oli noussut jopa 10%⁴⁸ Helmikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1946 Norjan ulkoministeri Trygve Lie valittiin ensimmäiseksi YK:n pääsihteeriksi ja hänen tilalleen Norjan ulkoministeriksi nousi Halvard Lange. Ministerinvaihdos ei juuri vaikuttanut Norjan ulkopoliittiseen linjaan.⁴⁹

Muutos Norjan ulkopoliittisessa suuntauksessa alkoi tapahtua vuoden 1947 lopussa ja vuoden 1948 alussa, jolloin Norjan ulkopoliittinen linja alkoi lähestyä länttä ja ennen kaikkea Isoa-Britanniaa. Valtioilla oli taustalla pitkä yhteistyö sekä kaupankäynnin, että Toisen maailman sodan ajalta, joten Iso-Britannia oli Norjalle luontevin yhteistyökumppani. Norjan ulkoministeriö oli aikaisemmin suhtautunut negatiivisesti tasapainopolitiikasta luopumiseen, mutta kiristynvä suurvaltapoliittikka vaikeutti idän ja lännen välillä tasapainoilua. Tammikuussa 1948 Norjan ulkoministeriö ilmoitti kannattavansa länteen suuntautuvaa politiikkaa. Syynä tähän oli ulkoministeri Lange, joka oli vahvasti painottanut maan suurlähettiläille Norjan kuuluvan länsivaltioihin. Tähän lienee syynä ennen kaikkea Langen pelko tulevasta sodasta, Neuvostoliiton hyökkäyksestä ja sen mukanaan tuomasta lännen avun tarpeesta.⁵⁰

Norja hakikin turvaa Neuvostoliittoa vastaan ennen kaikkea Isosta-Britanniasta. Se oli saanut apua Isolta-Britannialta toisessa maailmansodassa, jonka vuoksi se ei

---

⁴⁸Berg 1996, 205-206; Gerhardsen 1972,32-34

⁴⁹ Svedrup 1996,204-206

⁵⁰ Svedrup 1996, 290-291

halunnut luopua länsisuuntauksestaan. Norjassa myös tiedostettiin, että Ruotsin sotavoimat olisivat pohjoismaisen puolustusliiton ainoat varteenotettavat voimavarat. Hyökkäyksen sattuessa puolustusliitto tarvitsisi joka tapauksessa ulkopuolista apua, jonka tuleminen saattaisi kestää liian pitkään.⁵¹

Maanantaina 8. maaliskuuta vuonna 1948 Norjan ulkoministeri Halvard Lange kutsui luokseen Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian suurlähettiläät. Lange pelkäsi tuolloin, että Neuvostoliitto tarjoaisi myös Norjalle Suomen saaman YYA-sopimuksen kaltaista liittoumasopimusta. Lange kuitenkin painotti suurlähettiläille, että Norjan vastaus tulisi tässä tapauksessa olemaan kielteinen. Lange halusikin ennen kaikkea tiedustella sotilaallisen avun mahdollisuudesta, mikäli Neuvostoliitto osoittaisi aggressiivista toimintaa Norjaa kohtaan. Langen pelon taustalla oli luultavasti mitä suurimmassa määrin helmikuun 25. päivä tapahtunut Tšekkoslovakian kommunistisen puolueen valtaannousu, mutta myös maaliskuun 1. päivänä Neuvostoliiton Suomelle tarjoama YYA-sopimus. Vastaavanlaisen sopimuksen tarjoamista myös muille Pohjoismaille ei pidetty tuolloin mitenkään mahdottomana ja myös Norjan Moskovan suurlähettiläs oli vihjannut muutamaa päivää aiemmin, että vastaavaa voitaisiin odottaa myös Norjassa.⁵² Huhtikuun 19. päivä vuonna 1948 Norjan ulkoministeri Halvard Lange sanoikin, että Norja toivoi Pohjoismaiden löytävän ulkopoliittisen ratkaisun, joka miellyttäisi kaikkia, ja että mikäli ratkaisu löytyisi, tulisi Norja ensisijaisesti valitsemaan vaihtoehdon, joka tukisi yhteistä pohjoismaista linjaa. Ulkoministeri Lange kuitenkin totesi myös, että on otettava huomioon myös se tosiasia, etteivät Tanskan, Ruotsin ja Norjan puolustukselliset ongelmat olleet kuitenkaan identtisiä keskenään.⁵³

---

⁵¹ Agrell 2003,99,104,108

⁵² Wahlbäck 1973,7

⁵³ Danmarks udenrigsministeriet 1968,25

2.4.2 Tanskan puolueettomuuden historia

Tanskalla oli vuoteen 1940 mennessä takanaan 200 vuotta puolueettomuuspolitiikkaa. Tämä ei kuitenkaan Tanskan tapauksessa tarkoittanut suoranaista liittoutumattomuutta, vaan pikemminkin ulkopolitiikkaa, jonka avulla Tanska pyrki pysymään irti sodista tai ainakin minimoimaan sodat.⁵⁴ Hitlerin valtaan nousun myötä, vuoden 1933 jälkeen, Tanska oli alkanut etsiä itselleen liittolaista. Valtiolle kävi kuitenkin nopeasti selväksi, ettei sopivaa liittolaista olisi tarjolla. Tanska lähestyi Isoa-Britanniaa liittolaisen toivossa, mutta sai vuonna 1940 Churchillilta selkeän viestin, ettei Iso-Britannia katsonut olevansa kykenevä auttamaan Tanskaa missään muodossa. Hitlerin Saksan miehittäessä Tanskan 9.4.1940 katsottiin maan puolueettomuuspolitiikan tulleen tiensä päähän. Tanskassa katsottiin toisen maailmansodan päättyessä, ettei puolueettomuuspolitiikka ja eristäytymispolitiikka riittäneet turvaamaan valtion suvereniteettia.⁵⁵

Kun Tanska vapautui vuonna 1945 Saksan miehityksestä, se halusi kuitenkin jatkaa puolueettomuuspolitiikkaansa 1920- ja 1930-luvuilta. Tanska pohjasikin ulkopolitiikkansa aluksi vahvasti puolueettomuuteen, haluan parantaa omia puolustusvoimiaan sekä Yhdistyneisiin Kansakuntiin. Samaan aikaan Tanskassa alettiin myös asennoitua myönteisemmin liittoumapolitiikkaan. Kun sitten neuvottelut pohjoismaisesta puolustusliitosta Norjan ja Ruotsin kanssa kariutuivat, Tanska päätyi liittymään Pohjois-Atlantin puolustusliittoon.⁵⁶

Heti toisen maailmansodan jälkeen Tanska puolestaan luotti ulkopolitiikassaan ja turvallisuudessaan pitkälti Yhdistyneisiin kansakuntiin. Tanskassa ajateltiin pitkään YK:n jäsenyyden takaavan maan legitimitetin. Ajatus pohjoismaisesta puolustusliitosta oli kuitenkin esillä ensimmäisen kerran jo vuonna 1945, kun ulkoministeri Christmas Möller toi ajatuksen esille. Tanskan hallitus halusi toisen maailmansodan jälkeen pysyä puolueettomana ja välttää liittoutumasta niin itään

---

⁵⁴Haekkerup 1965, 20-22

⁵⁵ Haekkerup 1965, 28-29

⁵⁶ Haekkerup 1965, 42

kuin länteenkään. Tanskassa perustettiin puolustuskomissio 11.4.1946 jonka tarkoituksena oli kehittää suunnitelma, joka takaisi maahan rauhan, toimivan puolustuksen sekä Tanskan suvereniteetin tulevaisuudessa. Tanskan hallitus kävi myös keskusteluja mahdollisista asekaupoista sekä länsimaiden että Neuvostoliiton kanssa. Tanskan ulkoministeriö suunnitteli syyskuussa 1945 opintomatkaa Neuvostoliittoon koskien aseita ja maanpuolustusta. Opintomatkasta kuitenkin luovuttiin jo marraskuussa 1945, sillä matkan koettiin olevan liian riskialtis. Tanskan ulkoministeriö ei kuitenkaan luopunut ideasta kokonaan, sillä opintomatkaa Neuvostoliittoon alettiin suunnitella uudelleen vuonna 1947. Matka jäi kuitenkin lopulta toteuttamatta.⁵⁷

Tanskan hallitus vaihtui vuonna 1947, jolloin Tanskan pääministeriksi nousi sosiaalidemokraattien Hans Hedtoft. Tanska luotti yhä YK:n tuomaan turvaan vuoden 1948 alussa, mikä käy ilmi esimerkiksi Hedtoftin radiohaastattelusta. Tammikuun 30. päivä pääministeri Hedtoft oli mukana radiolähetyksessä, jossa häneltä kysyttiin, oliko pääministerillä ajatusta siitä, tulisiko Tanska tulevaisuudessa olemaan osa itää vai länttä? Hedtoft vastasi tuolloin, ettei Tanska liittyisi kumpaankaan blokkiin vaan toimisi tulevaisuudessa Yhdistyneiden kansakuntien kautta ja osana Pohjolaa. Hedtoft myös painotti, että uusi sota olisi katastrofi kaikille – eikä vähiten Pohjolalle.

58

Vaikka Tanskassa oli luotettu pitkään YK:n tuomaan turvaan, ilmoitti ulkoministeri Gustav Rasmussen maaliskuussa 1948, että Tanskan hallituksen tulisi panostaa maan itsenäisyyden puolustamiseen enemmän. Ulkoministeri Rasmussen perusteli kantaansa ennen kaikkea taustalla olleilla tapahtumilla: helmikuussa 1948 Neuvostoliitto oli ottanut hallintaansa Tsekkoslovakian sekä muita Itä-Euroopan maita. Myös Neuvostoliiton Suomelle tarjoama YYA-sopimus herätti pelkoa Norjan tavoin myös Tanskassa. Neuvostoliiton aggressiivinen ulkopoliittikka ja sen herättämä pelko näkyivät myös Tanskan kiinnostuksen kasvuna pohjoismaista puolustusliittoa

---

⁵⁷ Danmarks udenriksministeriet 1968, 21-22

⁵⁸ Danmarks udenriksministeriet 1968, 22

kohtaan, joka näkyi esimerkiksi pääministeri Hedtoftin pitämässä puheessa Pohjoismaiden pääministerien kokouksessa Tukholmassa 18.3.1948. Hedtoft toi puheessaan esille Tanskan kasvanutta maanpuolustushalua sekä kiinnostusta pohjoismaiseen yhteistyöhön.⁵⁹

Syksyllä 1948 Tanskan Washingtonin suurlähettiläs Kauffmann sekä Tanskan Lontoon asiainhoitaja Fritz Henningsen kutsuttiin Tanskan ulkoministeriöön keskustelemaan Tanskan mahdollisuuksista liittyä NATO:on. Samaan aikaan Tanskan ulkoministeri Rasmussen oli YK:n kokouksessa 26.11.1948 Pariisissa, jossa Rasmussen ja Ison-Britannian ulkoministeri Ernest Bevin keskustelivat Tanskan aikeista liittyä NATO:on. Ulkoministeri Rasmussen kertoi tuolloin Tanskan ulkoministeriön selvityksen mukaan ulkoministeri Bevinille, että Tanska, Norja ja Ruotsi olivat käynnistäneet selvitykset mahdollisen pohjoismaisen puolustusliiton mahdollisuuksista, sekä ettei Tanska liittyisi NATO:n jäseneksi, mikäli pohjoismainen puolustusliitto toteutuisi. Ulkoministeri Rasmussen keskusteli Pariisissa myös Yhdysvaltain ulkoministeri Marshallin kanssa Tanskan liittymisestä NATO:on sekä pohjoismaisesta puolustusliitosta. Marshallille Rasmussen oli myös realistisesti todennut, että pohjoismaisen puolustusliiton toteutuminen edellyttäisi Ruotsin mukana olemista, koska Ruotsi oli skandinaavisista maista ainoa, jolla oli riittävän toimiva puolustus ja asevoimat. Rasmussen kertoi Marshallille Tanskan hallituksen olevan sitä mieltä, että Pohjoismaiden tulisi Ruotsin vahvan puolustuksen vuoksi, koettaa saada pohjoismainen puolustusliitto toimivaksi ennen päätöstä muista sotilaallisista yhteistyöistä.⁶⁰

Toisen maailmansodan jälkeinen maailman bipolarisoituminen pakottikin myös Pohjoismaat pohtimaan uudestaan ulkopoliittista suuntautumistaan idän ja lännen välillä. Tästä seurasi sekä Tanskassa että Norjassa linjajako puolueettomien ja liittoutumista kannattavien välillä. Lisäksi pohdittiin myös koko Pohjolan roolia maailmanpolitiikassa. Ilmoilla oli myös ajatus, että Pohjola saattaisi toimia ikään kuin

---

⁵⁹ Danmarks udenrikksministeriet 1969, 22

⁶⁰ Danmarks udenrikksministeriet 1968, 27.

siltana Idän ja lännen välissä. Keskustelua Pohjolan roolista oli toki käyty jo toisen maailmansodan aikana. Norjassa tämä näkyi muun muassa ideana pohjoismaisesta puolustusliitosta, jolla kuitenkin olisi lännen turvallisuustakuu, sekä ajatuksena mahdollisesta NATO-jäsenyydestä. Tanskassa puolestaan oli jo ennen toista maailmansotaa kannatettu yhteistä pohjoismaista puolustuspolitiikkaa, ja sodan jälkeen yhteisen pohjoismaisen puolustusliiton kannatus vain kasvoi. Tanskassa ei haluttu Pohjolan hakeutuvan yhteistyöhön lännen kanssa, vaan haluttiin ennemminkin rakentaa rauhaa ja turvaa takaava yhteinen poliittinen linja.⁶¹

3 Ristiriitojen Pohjola

3.1 Ruotsin vahva usko puolueettomuuteen

Ruotsi tavoitteli toisen maailmansodan jälkeen puolustusliittoa, joka olisi täysin puolueeton ja tekisi yhteistyötä muiden valtioiden kanssa lähinnä materiaalitasolla. Ruotsalaisten mukaan puolustusliiton tulisi näin ollen olla suuntautunut yhtä lailla niin länteen kuin itäänkin, ainakin teoriassa.⁶² Ruotsin havittelema puolustusliitto pohjautuikin pitkälti juuri Pohjolan balanssi -käsitteeseen luottaen maiden liittoutumisen itsessään tuovan turvaa. Ruotsissa käytiin kuitenkin varsinkin vuoden 1948 alussa vilkasta sisäpoliittista keskustelua sekä maan että puolustusliiton puolueettomuuden tarpeellisuudesta. Yleiseen mielipiteeseen ja sen muutoksiin vaikuttivatkin ennen kaikkea yleinen maailmanpolitiikka sekä Pohjoismaiden ennen kaikkea Suomen ja Norjan suhteet Neuvostoliittoon. Varsinkin Neuvostoliiton Suomelle maaliskuussa 1948 tarjoama hyökkäämättömyyssopimus sai monet ruotsalaiset katsomaan puolueettomuuden kannattavuutta uudelleen. Samalla myös pohjoismaisen puolustusliiton kannatus kasvoi.

Ennen kaikkea Ruotsin pääministeri Tage Erlander sekä maan ulkoministeri Östen Undén koettivat vuosina 1948–1949 saada aikaan pohjoismaista puolustusliittoa,

---

⁶¹ Andren 1990, 53

⁶² Agrell, 2003,108,10

jonka perustavoitteena olisi pysyä neutraalina. Ruotsi kävi puolustusliitosta vilkasta keskustelua Norjan ja Tanskan kanssa. Se ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa valmis luopumaan puolueettomuudestaan. Yksi maan suurimpia motiiveja puolustusliiton suhteen olikin estää Tanskaa ja ennen kaikkea Norjaa liukumasta liikaa länteen. Norjan epäiltiin etsivän suojaa Neuvostoliitolta ennen kaikkea Isosta-Britanniasta.⁶³ Toinen Ruotsin motiivi oli Itämeren turvallisuuden turvaaminen. Sillä maassa pidettiin Neuvostoliittoa suurimpana uhkana ja hyökkäystä Itämeren kautta yhtenä todennäköisimmistä vaihtoehdoista. Ruotsissa myös katsottiin Ruotsin, Tanskan ja Norjan olevan geostrategisesti sidoksissa toisiinsa mahdollisen hyökkäyksen sattuessa. Tämä oli yksi suurimmista syistä, jotka vaikuttivat maan halukkuuteen luoda pohjoismainen puolustusliitto. Kolmas merkittävä motiivi puolustusliitolle oli asetekniikan kehitys. Ruotsissa koettiin maan jääneen hieman jälkeen aseteknisessä kehityksessä ja se halusikin Pohjolaan uusia moderneja aseita, joiden hankkiminen onnistuisi helpommin puolustusliiton kautta.⁶⁴

Tutkittaessa Ruotsin suhtautumista puolustusliittoon ja sen kantaan ja siinä tapahtuviin muutoksiin, koskien etenkin valtion puolueettomuuspolitiikkaa, on huomion arvoista, ettei esimerkiksi ulkoministeri Östen Undén ainakaan uskonut vuoden 1948 tammikuussa sodan olevan lähellä. Undén katsoi tuolloin Neuvostoliiton olevan taloudellisesti aivan liian heikko lähteäkseen uudelleen sotaan. Toinen syy Undénin puolueettomuuden vakaaseen kannatukseen oli Yhdistyneiden kansakuntien perustaminen.⁶⁵ Myös Ruotsin entinen puolustusministeri ja sen hetkinen maatalousministeri Per Edvin Sköld kannatti kenraalimajuri Helge Jungin mukaan vahvasti puolueettomuutta. Jung sai 2. helmikuuta muistion Sköldiltä, jossa käsiteltiin pääasiassa Ruotsin ulkopolitiikkaa kansan näkökulmasta. Sköld kirjoitti Ruotsin kansan haluavan ennen kaikkea rauhaa, jonka vuoksi hän katsoi puolueettomuuspolitiikan olevan käytännössä Ruotsin ainoa vaihtoehto. Sotien

---

⁶³ Agrell, 2003, 106,109

⁶⁴ Agrell 2003, 101-105

⁶⁵ Jungin päiväkirja 26.1.1948. Helge Jungin arkiv, Serie B II Volym 20, Kra.

ulkopuolella pysyminen edellyttäisi kuitenkin vahvaa puolustusta ja siihen panostamista.⁶⁶

Ruotsin hallituksen ajama puolueettomuuspolitiikka herätti kuitenkin myös vastustusta, esimerkiksi kenraalimajuri Helge Jung kirjoittaa päiväkirjassaan Ruotsin armeijan ylimmän johdon enemmistön vastustaneen maan puolueettomuus politiikkaa, sillä se nähtiin mahdottomana toteuttaa. Puolueettomuus koettiin myös uhkana maan puolustukselle sekä mahdollisena esteenä edullisille asekaupoille esimerkiksi länsivaltioiden kanssa.⁶⁷ Lisäksi Ruotsin suurimpiin lehtiin lukeutuva liberaali Dagens Nyheter vastusti myös varsin avoimesti Ruotsin puolueetonta linjaa. Lehden päätoimittaja Herbert Tingsten järjesti jopa vuoden 1948 tammikuussa kampanjan Ruotsin länsiliittoutumisen puolesta.⁶⁸ Myös Jung itse alkoi epäillä vuoden 1948 aikana Ruotsin kokoisen pienen valtion mahdollisuutta pysytellä puolueettomana pitkällä aikavälillä. Jung katsoi, etteivät valtion resurssit riittäisi takaamaan Ruotsille riittävän kattavaa asevarustusta mahdollista hyökkäystä varten.⁶⁹

Maaliskuussa 1948 Ruotsissa käytiin kiivasta keskustelua sekä maan puolueettomuuden kannattavuudesta, että pohjoismaisen puolustusliiton tarpeellisuudesta tai välttämättömyydestä puolueettomuuden takaamiseksi. Keskustelu sai alkunsa, kun kenraalimajuri Helge Jung keskusteli Ruotsin Norjan suurlähettilään Johan Beck-Friisin kanssa 10.3. 1948 Norjan ja Neuvostoliiton välisistä suhteista. Norjan Moskovan suurlähettiläs Hans Christian Berg oli yllättäen pyytänyt päästä takaisin Osloon. Syynä tähän oli Beck-Friisin mukaan Suomelle tarjottu YYA-sopimus ja Suomen kommunistisen puolueen nousun pelko. Beck-Friisin mukaan Norjassa pelättiin, että mikäli Suomessa kommunistinen puolue saisi kunnolla jalansijaa, tapahtuisi sama helposti myös Norjassa. Samaan aikaan norjalaiset olivat myös saaneet raportin Varsovasta, jonka mukaan Norjalle oltaisiin Moskovasta myös

---

⁶⁶ Jungin päiväkirja 7.2.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁶⁷ Jungin päiväkirja 6.2.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁶⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s.206,240 (19.6.1948)

⁶⁹ Jungin päiväkirja 7.10.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

tarjoamassa Suomen YYA-sopimuksen kaltaista sopimusta. Norjan ulkoministeri oli tämän jälkeen ollut yhteydessä sekä Yhdysvaltojen että Ison-Britannian suurlähetystöihin ja ilmoittanut, ettei Norja hyväksyisi Moskovan sopimusta ja samalla tiedustellut mahdollista sotilaallista avustusta hyökkäyksen varalle.⁷⁰

Norjan Moskovan suurlähtetilään Hans Christian Bergin kotiinpaluu käynnisti Ruotsissa laajan keskustelun maan puolueettomuudesta sekä länsiliittoutumisesta puolin ja toisin. Muutaman päivän kuluttua 12. maaliskuuta kävi kuitenkin ilmi, että Norjan suurlähtetilään kotimaahanpaluu oli saanut liioitellun suuren painoarvon. Suurlähtetiläs Berg oli matkalla Norjaan vierailut ulkoministeri Undénin luona, ja kertonut kyseessä olleen vain yhden johtavan kommunistisen puolueen jäsenen puheet, jotka olivat koskeneet Neuvostoliiton Norjalle tarjoamaa hyökkäämättömyys sopimusta 1930-luvulta. Norjassa tähän suhtauduttiin kuitenkin edelleen vakavasti ja myös Ruotsissa käytiin tämän jälkeen keskusteluja maan puolustuksesta. Kenraalimajuri Jung kirjoittaakin päiväkirjassaan painottaneensa keskustelussaan Ruotsin hallituksen ylähuoneen puheenjohtajan Fritiof Domön kanssa, että myös Ruotsin tulisi ilmoittaa Yhdysvalloille ja Isolle-Britannialle, ettei Ruotsi tulisi solmimaan minkäänlaista hyökkäämättömyyssopimusta Neuvostoliiton kanssa ja että valtio tulisi myös puolustamaan omia raja-alueitaan. Domö itse oli Jungin mukaan antanut ymmärtää, ettei tämäkään pitänyt puolueettomuudesta luopumista järkevänä vaihtoehtona tässä tilanteessa.⁷¹

Maaliskuun 15. päivä 1948 kenraalimajuri Jung puolestaan keskusteli Ruotsin puolueettomuudesta pääministeri Erlanderin kanssa. Jung oli huolissaan siitä, ettei Ruotsin hallitus ollut ilmoittanut Yhdysvalloille ja Isolle-Britannialle riittävän tiukasti, ettei se solmisi Neuvostoliiton kanssa hyökkäämättömyyssopimuksia. Erlander puolestaan kertoi havahtuneensa 11.3. käytyjen keskustelujen jälkeen Pohjois-Norjan strategiseen merkitykseen ennen kaikkea Yhdysvalloille, mutta oli kuitenkin sitä mieltä, että sekä Yhdysvallat että Iso-Britannia tiedostivat Ruotsin halukkuuden

---

⁷⁰ Jungin päiväkirja 10.3.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁷¹ Jungin päiväkirja 12.3.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

omien alueidensa puolustukseen. Jung itse ei kuitenkaan omien päiväkirjamerkintöjensä mukaan ollut asiasta täysin vakuuttunut.⁷²

Syksyllä 1948 järjestettiin pohjoismaisen yhteistyön kokous. Kokouksen jälkeen lokakuun 30. päivä Undén analysoi päiväkirjassaan pitkästi puolustusliiton toteutumisen tai toteuttamatta jäämisen seurauksia. Hän kirjoitti, että ”Pohjolan tulisi varautua 1) sotaan lännen ja idän välillä sekä 2) Neuvostoliiton levittäytymiseen sekä kommunismin leviämiseen.” Ruotsin etuna hän näki puolueettomuuden, mutta Undén kuitenkin epäili, ettei se riittäisi ilman pohjoismaista yhteistyötä. Toinen vaihtoehto Ruotsille olisi avoin liittoutuminen lännen kanssa. Puolueettomuuden hyvänä puolena Undén näki mahdollisuuden jättäytyä maailmanpolitiikan konfliktien ulkopuolelle, kun taas länsiliittouman hyvänä puolena Undénin mukaan olisi, että Neuvostoliiton olisi huomioitava, että hyökkäys Ruotsin alueelle merkitsisi maailmansotaa. Lisäksi liittoutuminen lännen kanssa toisi Ruotsille kasvavan mahdollisuuden aseavustuksiin Yhdysvalloista.⁷³

Toisaalta Undén epäili, että mikäli Ruotsi jäisi puolueettomaksi liittoumien ulkopuolelle Neuvostoliitto puolestaan voisi hyökätä Ruotsin alueelle ilman pelkoa maailmansodasta. Toisaalta mikäli Ruotsi liittoutuisi lännen kanssa, nähtäisiin se automaattisesti vihollisena Neuvostoliitossa. Undén ei myöskään nähnyt länsiliittouman tuovan 100% takuuta ulkopuolisen sotilasavun saamiseksi. Hän kokikin molemmat vaihtoehdot huonoiksi, sillä molempiin liittyi suuria riskejä. Undén halusi mieluiten löytää kolmannen vaihtoehdon, esimerkiksi YK:sta, joka takaisi paremmin Ruotsin turvallisuuden. Undén ei myöskään halunnut Ruotsin rakentavan ulkopolitiikkaansa pelkästään länsisuhteiden varaan, toisin kuin esimerkiksi Norja, joka ei ollut valmis ottamaan riskiä joutua eristetyksi lännestä.⁷⁴

Myös kenraalimajuri Helge Jung pohti päiväkirjassaan sekä Ruotsin että pohjoismaisen puolustusliiton puolueettomuuden ja lännen kanssa tehtävän

---

⁷² Jungin päiväkirja 15.3.1948. Helge Jungin arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁷³ Undénin päiväkirja 30.10.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁷⁴ Undénin päiväkirja 30.10.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

yhteistyön hyviä ja huonoja puolia⁷⁵. Undénin tavoin hänkin pohti Neuvostoliiton reaktiota sekä Ruotsin avoimeen yhteistyöhön lännen kanssa, mutta myös siihen mikäli Tanska ja Norja päätyisivät liittymään NATO:n. Jung pelkäsi että varsinkin Norjan NATO -jäsenyys saattaisi saada Neuvostoliiton toimimaan Suomessa. Länsi yhteistyön hyötynä Jung näki käytännössä vain materiaali avun.⁷⁶ Jung tarkasteli Ruotsin ulkopoliittista linjaa pitkälti sotilasnäkökulmasta ja hänen kantoihinsa näyttää vaikuttaneen Ruotsin tai pohjoismaisen puolustusliiton mahdollisuus hankkia asekalustoa Yhdysvalloilta.

Mitä ajankohtaisemmiksi puolustusliittoneuvottelut tulivat ja mitä selkeämmäksi Ruotsille kävi, että etenkin Norja halusi vahvasti yhteistyöhön lännen kanssa, sitä vaikeammaksi Helge Jung näki puolueettomuuspolitiikasta luopumisen. Marraskuun 6. päivä Jung keskusteli Ruotsin puolueettomasta linjasta Yhdysvaltain suurlähettilään Matthews Freemanin kanssa. Jung kertoi, miten hän koki varsin mahdottomaksi ajatuksen puolueettomuudesta luopumisesta. Ruotsin puolueettomuuspolitiikka oli pitänyt maan irti sodista 130 vuotta mukaan lukien molemmat maailmasodat. Tämän vuoksi Ruotsissa ajateltiin vahvasti puolueettomuuden takaavan rauhan ja liittoumapolitiikan tuovan mukanaan riskin sotaan ajautumisesta.⁷⁷ Myös ulkoministeri Östen Undén oli huomannut Ruotsin puolueettomuuspolitiikan olevan epäsuosiossa keskusteltuaan Ruotsin linjasta Yhdysvaltain ulkoministeri George C. Marshallin kanssa.⁷⁸

Tammikuussa 1949 Karlstadin neuvottelujen lähestyessä myös spekulatiot Ruotsin kohtalosta lisääntyivät. Ruotsissa alettiinkin varautua sekä mahdollisen puolustusliiton toteutumiseen että hankkeen kaatumiseen ja sen myötä Norjan ja mahdollisesti myös Tanskan liittoutumiseen lännen kanssa. Tämä herätti Ruotsissa jo entuudestaan esillä olleita kysymyksiä maan ulkopoliittisesta linjasta. Tulisiko Ruotsin jatkaa puolueettomuuspolitiikkaansa yksin Pohjolassa vai liittoutua lännen

---

⁷⁵ ks. luku 4.4

⁷⁶ Jungin päiväkirja 10.1.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁷⁷ Jungin päiväkirja 6.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁷⁸ Jungin päiväkirja 9.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

kanssa yhdessä Norjan ja Tanskan kanssa? Tammikuun 6. päivä kenraalimajuri Jung kirjoitti Ruotsin Washingtonin suurlähettilään Erik Bohemanin lähettäneen ulkoministeriölle sähkeen, jossa tämä pyysi Ruotsia pohtimaan rauhassa liittoutumista lännen kanssa, mikäli puolustusliittoneuvottelut Tanskan ja Norjan kanssa epäonnistuisivat. Jung oli Bohemanin kanssa samaa mieltä.⁷⁹ Toisaalta Jung kuitenkin kirjoitti myös 15.1.1949 epäilevänsä Ruotsin eristäytymisen kannattavuutta. Hän nimittäin epäili, että mikäli Norja liittyisi NATO:on, saattaisi Neuvostoliitto perustaa sotilastukikohdan Suomen alueelle, jolloin paine kohdistuisi vahvasti Ruotsiin.⁸⁰

Ruotsissa oli vuonna 1948 vahva usko puolueettomuuspolitiikkaan. Puolueeton linja oli pitänyt maan irti molemmista maailmansodista, jonka vuoksi varsinkin Erlander ja Undén uskoivat vahvasti puolueettomuuteen. Ruotsin suurimpina motiiveina lähteä ajamaan pohjoismaista puolustusliittoa voidaankin katsoa olleen vahva halukkuus jatkaa maan puolueettomuuspolitiikkaa. Pitkän perinteen lisäksi myös yleisen mielipiteen voidaan katsoa tukeneen puolueettomuutta. Neuvostoliiton toimet Itä-Euroopassa ja Suomessa kuitenkin herättivät pelkoa myös Ruotsissa, joka sai maan etsimään muista Pohjoismaista turvaa maan suvereniteetille. Vaikka vuoden 1948 aikana epäilyksiä puolueettomuuden kannattavuudesta nousi esiin, kannattivat Erlander, Undén ja Jung eteenkin vuoden 1948 alkupuoliskolla vahvasti puolueetonta Pohjolaa. Jungin kohdalla mahdollisuudet asevarustelu apuun lännestä kuitenkin vaikuttivat hänen kantaansa. Jung katsoi lännen avun olevan välttämätöntä maan turvallisuudelle. Pitkin vuotta 1948 kävi kuitenkin ilmi, ettei eteenkään Yhdysvallat suhtautunut suopeasti Ruotsin puolueettomuuspolitiikkaan eikä näin ollen ollut halukas tukemaan maata sotilaallisesti. Undén puolestaan katsoi, ettei Ruotsilla käytännössä ollut hyviä vaihtoehtoja vaan sekä puolueettomuus että liittoutuminen lännen kanssa sisälsi suuria riskejä ja tarjosi Neuvostoliitolle mahdollisuuden tulkita Ruotsin toimet joko vihamielisinä tai osoituksena valtion heikkoudesta.

---

⁷⁹ Jungin päiväkirja 6.1.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

⁸⁰ Jungin päiväkirja 15.1.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

3.2 Norja - kohti länttä vai puolueetonta Pohjolaa?

Norjan ulkopoliittikka haki Toisen maailmansodan jälkeen pitkään selkeää linjaansa. Puolueettomuuspolitiikan katsottiin Norjassa tulleen tiensä päähän ja Norja halusikin rinnalleen vahvan liittolaisen. Norjalla oli pitkään ollut hyvät suhteet Isoon-Britanniaan ja se katsoikin tämän olevan varteenotettavin liittolainen muiden Pohjoismaiden lisäksi.⁸¹ Ruotsissa Norjan ulkopoliittisen linjan etsintä herätti runsaasti kysymyksiä ja etenkin pääministeri Tage Erlander pohti päiväkirjoissaan useasti Norjan ulkopoliittikkaa. Norjan ulkopoliittikka oli muutenkin usein esillä Ruotsin poliittisen eliitin keskusteluissa vuoden 1948 aikana. Norjan länsisuuntaukseen suhtauduttiin Ruotsissa hyvin negatiivisesti, mutta ajoittain päiväkirjamerkinnöissä näkyy myös toivo Norjan suuntautumisesta pohjoismaisen linjan kannalle.

Pohjoismaiden ministerit tapasivat 9.2.1948 Tukholman Kansliatalolla järjestetyssä pohjoismaisen yhteistyökomitean kokouksesta (Suomi ei osallistunut). Kokouksen aiheina olivat Ruotsin ulkoministeri Östen Undénin mukaan Marshall-apu sekä maiden ulkopoliittiset linjat. Pääministeri Tage Erlander oli kokouksessa painottanut Ruotsin puolueetonta linjaa. Norjan pääministeri Einar Gerhardsen puolestaan painotti kokouksessa, ettei Norjan hallituksella ole yhtä selkeää lukkoon lyötyä ulkopoliittista linjaa. Gerhardsen kuitenkin nosti myös vahvasti esiin Norjan riippuvuuden lännen taloudellisesta avusta. Lisäksi Norjassa pelättiin, että mikäli maa vetäytyisi sotilaallisesta yhteistyöstä lännen kanssa, se syrjäytettäisiin myös lännen talousavusta. Undén kirjoittaa painottaneensa vastauksessaan Gerhardsenille, että oli olemassa uhka Pohjolan muodostumisesta raja-alueeksi lännen ja Neuvostoliiton välille Itä-Euroopan ”rautaesirippu” -maiden tapaan, tästä Gerhardsen oli ollut samaa mieltä. Tanskan pääministeri Hans Hedtoft puolestaan oli Undénin mukaan ilmoittanut Tanskan hiljattain keskustelleen pohjoismaisen puolustusliiton mahdollisuudesta

---

⁸¹ Svedrup 1996, 201-203

ulkoministeriössä. Tanskan ulkoministeriössä oltiin yksimielisiä siitä, että maan haluttiin pysyvän sotilasliittoumien ulkopuolella.⁸²

Ruotsin pääministeri Tage Erlander puolestaan ei päiväkirjassaan maininnut pohjoismaisen yhteistyökomitean kokouksesta, mutta oli sen sijaan 14.2.1948 keskustellut Norjan ulkopoliitikasta Ruotsin Moskovan suurlähettilään Rolf R:son Sohlmanin kanssa. Vuoden 1948 alussa Erlander kirjoitti kertoneensa Sohlmanille ajattelevansa Norjan ulkopoliitikan suunnan olevan pitkälti pääministeri Gerhardsenin käsissä. Erlander katsoi tuolloin Norjan pääministerin haluavan niin sanotusti ”pelata varman päälle” Norjan puolustuksen kanssa ja näki sen vuoksi Yhdysvaltojen olevan pitkälti ainoa vaihtoehto Norjan liittolaiseksi.⁸³

Ruotsin ulkoministeri Östen Undén ja Norjan ulkoministeri Halvard Lange tapasivat 19.4.1948. Ulkoministerit kävivät tavatessaan läpi pohjoismaista puolustusliittoa, ja Undén kirjoitti päiväkirjaansa saaneensa Langen puheista vaikutelman, että Norja olisi edelleen liukumassa kohti puolustusliittoa lännen kanssa, sekä ettei Norjan ulkopoliitikan suunnassa näyttäisi olevan luvassa muutoksia lähitulevaisuudessa. Päiväkirjamerkinnoista käy ilmi, että sekä Undén että pääministeri Tage Erlander asennoituivat keväällä 1948 hyvin negatiivisesti Norjan länsisuuntaukseen, Undén esimerkiksi katsoi mahdollisen Norjan liittymisen lännen sotilasliittoon heikentävän Ruotsin turvallisuutta ja lisäävän riskejä. Lisäksi Undén kirjoittaa päiväkirjassaan, että Norjassa tuskin katsottiin sotilasyhteistyön Ruotsin kanssa olevan niin merkittävää, että maa haluaisi sitoa ulkopoliittikkansa siihen.⁸⁴

Tanskan suurlähettiläs Nils Svenningsen saapui Tukholmaan 30.4.1948, jolloin hän ja Ruotsin ulkoministeri Östen Undén keskustelivat yhteisen puolustuksen mahdollisuudesta. Undén ilmaisi myös tuolloin huolensa Norjan länsisuuntauksesta ja sen mahdollisuudesta muodostua esteeksi Pohjolan yhteiselle puolustukselle. Undén painotti kuitenkin Svenningsenille, että lukuun ottamatta Norjan

---

⁸² Undenin päiväkirja 9.2.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁸³ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 210 (8.3.1948)

⁸⁴ Wahlbäck 1973, 12

länsisuuntausta, hän uskoi mailla olevan hyvät mahdollisuudet puolustukselliseen yhteistyöhön. Undén avasi Svenningsenille myös ruotsalaisten näkemystä siitä, että maiden puolustusyhteistyön onnistuminen edellyttää mailta yhtenäistä ulkopoliittista suuntausta ja halua pysyä puolueettomana ja irti liittoumista.⁸⁵

Ulkoministeri Undén vieraili Oslossa 3. toukokuuta 1948. Oslon vierailun yhteydessä hän toi esiin ehdotuksen, jonka mukaan maiden tulisi alkaa selvittää puolustusyhteistyön mahdollisuuksia. Norjassa on mitä ilmeisemmin jo tuolloin suhtauduttu Undénin ehdotukseen negatiivisesti toivoen selvityksen tuottavan kielteisen tuloksen. Norjalaiset tekivät kuitenkin yhteistyöstä oman ehdotuksensa, joka käsiteltiin Tukholmassa 10.5.1948⁸⁶ Undén ei omissa päiväkirjamerkinnöissään mainitse Oslon keskusteluista muuta kuin kertoneensa keskustelun sisällön seuraavana päivänä pääministeri Erlanderille sekä puhuneensa asiasta myös 5.5. pidetyssä puolueen johdon kokouksessa.⁸⁷ Erlander puolestaan kirjoittaa päiväkirjassaan olevansa toiveikas Undénin Oslon vierailun suhteen. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa 4.5.1948 seuraavasti: "Undénin Oslon vierailu oli varmasti hyödyllinen. Saattaa olla, että vierailu auttaa Gerhardsenia saamaan myös Langen uskomaan, ettei Pohjolaa kannata hylätä vakavissakaan huolissa. Tilanne alkaa selkeytyä..."⁸⁸

Ruotsissa järjestettiin toukokuun 5. päivä ylimääräinen sosiaalidemokraattien puoluekokous Norjan kanssa käytävien neuvottelujen vuoksi. Ulkoministeri Östen Undén oli puolueen johdon kokouksessa kertonut Oslon vierailustaan, mutta ei mainitse keskustelujen sisältöjä sen tarkemmin. Sekä Undén että Erlander kirjoittavat molemmat muiden puolueenjohdon kokouksessa läsnä olleiden reagoineen negatiivisesti Norjan liukumiseen länttä kohti. Östen Undén mainitsee lisäksi päiväkirjassaan osallistujien suhtautuneen myönteisesti puolustusyhteistyön laajentamiseen myös Tanskan kanssa.⁸⁹ Puolueen johdon kokouksesta Erlander kirjoittaa päiväkirjassaan

---

⁸⁵ Danmarks udenriksministeriet 1968, 25; Wahlbäck 1973, 11-12

⁸⁶ Wahlbäck 1973, 24-25,36

⁸⁷ Undénin päiväkirja 4.-5.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁸⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 222 (4.5.1948)

⁸⁹ Undénin päiväkirja 5.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

huomattavasti Undénia laajemmin, mutta keskittyy enimmäkseen kokoukseen liittyvien sisäpoliittisten asioiden käsittelyyn.⁹⁰

Toukokuun 8. päivä pääministeri Erlander tapasi Tanskan Ruotsin suurlähettilään, Nils Svenningsenin ja miehet keskustelivat pääasiassa seuraavana päivänä alkavasta sosiaalidemokraattien puoluekonferenssista. Erlander ja Svenningsen olivat yhtä mieltä siitä, ettei Tanskan tai Ruotsin kannattaisi ottaa ensimmäisenä esille pohjoismaista puolustusyhteistyötä. Vielä samana päivänä Erlander sai Oslost tiedon, jonka mukaan Norjassa olisi, pitkälti päätetty pitäytyä länteen suuntautuvassa politiikassa. Toukokuun 10. päivä Erlander kirjoittaa konferenssin ensimmäisen päivän sujuneen hyvin, jonka jälkeen Erlander käsittelee Norjan ulkopoliitikkaa. Erlander kirjoittaa keskustelleensa sekä Tanskan Hedtoftin että Norjan Gerhardsenin kanssa ja molempien olleen yksimielisiä siitä, ettei Pohjola mitenkään pystyisi pysymään puolueettomana sodan syttyessä. Myöhemmin Erlander oli vielä kuullut, että hänen poistuttuaan paikalta, Gerhardsenin ja Hedtoftin jäätyä kahden kesken, Gerhardsen oli kertonut Yhdysvaltojen Moskovan suurlähettilään sanoneen, ettei Yhdysvallat tulisi seuraavan sodan syttyessä hyväksymään Ruotsilta toisen maailmansodan kaltaista politiikkaa. Hedtoft oli lisäksi sanonut, että Norjassa oletettiin uuden sodan syttyvän joko vuoden sisällä tai viimeistään 10 vuoden kuluttua.⁹¹

Seuraavana päivänä tapasivat Norjan, Tanskan ja Ruotsin pääministerit ja Norjan ja Tanskan ulkoministerit Tukholmassa 9.-11. toukokuuta järjestetyssä sosiaalidemokraattien puoluekongressissa, jossa käytiin keskustelua maiden ulkopoliitikasta sekä mahdollisuuksista puolustusyhteistyöhön. Itse kongressista Undén kirjoittaa päiväkirjassaan hyvin pintapuolisesti, keskittyen kuvailemaan keskusteluja hyvin lyhyesti. Toukokuun 10. päivä hän kuitenkin mainitsee Norjan pääministeri Gerhardsenin ja niin ikään myös Tanskan pääministeri Hedtoftin suhtautuneen positiivisesti pohjoismaiden puolustusyhteistyöhön. Undénin

---

⁹⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 270 (10.11.1948)

⁹¹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 224-225 (8.5.; 10.5.1948)

merkinnöistä käy ilmi, että ministerit päätyivät konferenssissa kokoamaan puolustusliitosta julkilausuman tulevaa ulko- ja puolustusministerien kokousta varten. Undén kertoo pyytäneensä Norjan Gerhardsenia kirjoittamaan ehdotuksen julkilausumasta, jonka Gerhardsen kirjoittikin. Julkilausuma täytti ruotsalaisten ehdot, muttei sisältänyt mainintaa puolueettomuudesta.⁹²

Tukholmassa 9.-11. toukokuuta järjestetyssä sosiaalidemokraattien puoluekongressissa, Ruotsin näkemys puolueettomuudesta ja liittoutumattomuudesta muodostuivat puolustusliiton toteutumiseen vaadittaviksi ulkopoliittisiksi reunaehdoiksi. Norjan hallitus kuitenkin ilmoitti hieman myöhemmin, ettei se voisi olla mukana puolueettomuuteen perustuvassa maiden välisessä sotilaallisessa yhteistyössä. Erlanderin päiväkirjamerkintöjen perusteella Ruotsi osasi jo etukäteen odottaa Norjan kielteistä kantaa puolueettomuuteen perustuvaan puolustusyhteistyöhön.⁹³ Huomion arvoista kuitenkin on, että Undén katsoi kuitenkin sekä Tanskan että Norjan pääministerien suhtautuneen positiivisesti pohjoismaiseen puolustusliittoon vielä toukokuussa 1948. Seuraavina kuukausina Pohjoismaiden haasteeksi muodostui löytää kaikkia kolmea valtiota tyydyttävä ulkopoliittinen suuntaus puolueettomuuden ja länsisuuntauksen väliltä. Seuraavan kerran Tanskan, Norjan ja Ruotsin ministerit kokoontuivat vasta 8.-9. syyskuuta Tukholmassa järjestetyssä Pohjoismaiden ulkoministereiden kokouksessa.⁹⁴

Toukokuun 15. päivä ulkoministeri Östen Undén kirjoitti päiväkirjaansa Ruotsin Oslon suurlähettilään Johan Beck-Friisin kertoneen hänelle saamastaan tiedotteesta, jonka mukaan Norjan ulkoministeri Lange ja puolustusministeri Jens Hauge olivat keskustelleet Ison-Britannian Winston Churchillin kanssa, joka oli antanut norjalaisten ymmärtää, että nämä voisivat saada Yhdysvalloilta turvallisuustakuun. Lisäksi Churchill oli antanut neuvoja Norjan puolustuksen vahvistuksesta. Hänen mukaansa Norjan kannattaisi panostaa ennen kaikkea merisodankäyntiin. Lopuksi Churchill oli sanonut, että Ruotsin toiveissa säilyä puolueettomana valtiona ei hänen

---

⁹² Undenin päiväkirja 9.5-11.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁹³ Danmarks udenriksministeriet 1968, 25-26

⁹⁴ Danmarks udenriksministeriet 1968, 25-26

mielestään ollut realistista pohjaa.⁹⁵ Churchill ei tuolloin toiminut pääministerinä, mutta oli kuitenkin konservatiivipuolueen johtaja sekä muutoin merkittävässä asemassa.

Ulkoministeri Östen Undén tapasi 19.5. kenraalimajuri Svedlundin ennen tämän Norjan vierailua. Undén ja Svedlund keskustelivat pohjoismaisen yhteistyön neuvotteluiden tilasta ja mahdollisuuksista.⁹⁶ Lisäksi Undén kirjoitti 18.5. keskustelleensa Norjan tapahtumista myös pääministeri Erlanderin kanssa ja kertoi Erlanderin saaneen henkilökohtaisen kirjeen Gerhardsenilta Norjan hallituksen kokouksen jälkeen. Undénin mukaan Gerhardsen oli kirjeessään kertonut Erlanderille pettymyksestään Norjan hallitusta kohtaan heidän hylätessään puolustusliittoa koskevan julkilausuman.⁹⁷ Tage Erlander ei kuitenkaan itse mainitse päiväkirjoissaan Gerhardsenin kirjeestä ja keskusteluista Undénin kanssakin vain hyvin pintapuolisesti, vaan keskittyy enemmänkin kirjoittamaan Marshall-apua koskevista neuvotteluista.⁹⁸

Toukokuun 20. päivä ulkoministeri Östen Undén keskusteli Norjan Ruotsin suurlähettilään Birger Bergersenin kanssa, joka oli ollut läsnä Norjan hallituksen kokouksessa, jossa pääministeri Gerhardsen oli esitellyt Tukholmassa tehdyn pohjoismaista puolustusliittoa käsittelevän julkilausuman. Bergersenin mukaan enemmistö hallituksesta oli vastustanut esitystä, johon Gerhardsen oli Bergersenin mukaan suhtautunut varsin raskaasti. Undén kirjoitti päiväkirjaansa saaneensa sellaisen käsityksen, että Norjan hallitus oli varsin kahtiajakautunut mielipiteissään. Lisäksi Bergersen oli sanonut, etteivät norjalaiset voisi julkisesti vastustaa sotilasliittoumien ulkopuolelle jättäytymistä.⁹⁹

Puolueettomuuspolitiikka oli Norjassa menettänyt uskottavuutensa toisen maailmansodan myötä ja tämä näkyi vahvasti maan ulkopoliittikan linjassa koko

---

⁹⁵ Undenin päiväkirja 15.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁹⁶ Undenin päiväkirja, 19.-20.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁹⁷ Undenin päiväkirja, 18.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

⁹⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 227-228 (16.5.1948)

⁹⁹ Undenin päiväkirja 20.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

kevään 1948. Ruotsissa tunnuttiin tiedostavan Norjan haluttomuus puolueettomuuteen, josta kertoo esimerkiksi, Tage Erlanderin 24.5.1948 tekemä päiväkirjamerkintä, jossa hän pohtii Norjan politiikan asenteita. Hän kirjoittaa ennen kaikkea Norjan kaksisuuntaisesta kannasta, joka heittelee vuoroin länsisuuntauksen ja vuoroin pohjoismaisen puolueettomuuden välillä. Erlander kirjoittaa Norjan ulkoministeri Halvard Langen kertoneen Englannille Norjan päätyneen länsiliittoumaan, jonka katsottiin olevan Norjan kannalta paras ratkaisu. Erlander itse suhtautuu päiväkirjassaan Langen kantaan hyvin raskaasti, hän kokee Langen olevan vastuussa Pohjolan jakautumisesta kolmeen eri suuntaan, yhtenäisen Pohjolan sijaan.¹⁰⁰ Ainakin pääministeri Erlander näyttää olleen kuitenkin kevään 1948 tapahtumien valossa siinä uskossa, että Norjan pääministeri Gerhardsen kannatti pohjoismaista puolustusliittoa yli länsiliittouman.

Tukholmassa järjestettiin 8.-9.syyskuuta Pohjoismaiden ulkoministerienkokous, jossa Tanskan ulkoministeri Gustav Rasmussen, Norjan ulkoministeri Halvard Lange ja Ruotsin ulkoministeri Östen Undén tapasivat. Ulkoministereiden kokouksessa päätettiin Tanskan ulkoministeriön esityksen mukaan seuraavista toimenpiteistä:

"1. Jokainen ministeri kehottaisi maansa hallitusta perustamaan selvitystyöryhmän selvittämään mahdollisuuksia maiden sotilaallisen yhteistyöhön liittyen. Lisäksi selvitetäisiin YK:n mahdollinen vaikutus puolustusliittoon.

2. Vaihtoehtoisesti mahdollisuudet puolustusyhteistyöhön rauhan aikana ilman puolustusliittoa.

Selvitykset tulee tehdä niin nopealla aikataululla kuin mahdollista. Maiden ulkoministerit toivovat, että päätös voitaisiin saada aikaan mahdollisesti helmikuun alussa 1949.

Puolustusministerit tapaavat päättääkseen direktiiveistä selvitysten pohjalta. "

---

¹⁰⁰Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s230-231 (24.5.1948)

Huomion arvioista kuitenkin on, etteivät maiden hallitukset olleet sidottuja ulkoministerien määräämien selvitysten tuloksiin. Tanskan ulkoministeriön selvitys painottaa, että ulkoministerien kokouksen jälkeen tehtyjen selvitysten oli tarkoitus toimia informatiivisina kaikkien kolmen maan muille toimijoille, sillä mailla oli käynnissä selvityksiä mahdollisista sotilaallisista yhteistöistä myös Pohjoismaihin kuulumattomien valtioiden kanssa. Muistiossa mainittu Tanskan, Norjan ja Ruotsin puolustusministereiden selvitystyö direktiivien osalta esiteltiin pohjoismaisen puolustusliiton komitean toimesta Oslossa 15.10.1948.¹⁰¹

Pääministerit Erlander, Hedtoft ja Gerhardsen tapasivat 18. joulukuuta 1948 Uddevallassa, Ruotsissa. Kaikkien kolmen valtion pääministerit olivat Uddevallassa yhtä mieltä siitä, että pohjoismainen puolustusliitto pyrittäisiin perustamaan ikään kuin YK:n direktiiveihin perustuvaksi alueelliseksi liittoumaksi. Tarkoituksena oli, että maiden ulkoministerit olisivat tavanneet tämän jälkeen pohjoismaisen puolustusliittokomitean kanssa. Ulkoministerit tapasivat seuraavan kerran Oslossa uutena vuotena, jolloin Norjan ulkoministeri Halvard Lange antoi uudenvuoden puheessaan mielikuvan siitä, että pohjoismaisen puolustusyhteistyön toteutuminen vaatisi yhteistyötä yli Pohjolan rajojen. Tämän jälkeen Pohjoismaiden ministerit kokoontuivat seuraavan kerran Karlstadissa 5.-6. tammikuuta 1949.¹⁰²

Joulukuun 20. päivä Erlander tapasi Tanskan Hedtoftin ja Norjan Gerhardsenin Malte Jacobssonin luona Göteborgissa. Jacobsson toimi tuolloin atomikomitean (atomkomitten) puheenjohtajana. Hedtoft oli ilmoittanut Yhdysvaltojen esittävän helmikuussa Norjalle ja Tanskalle kutsun liittyä NATO:on, joten Pohjoismaiden tulisi esittää suunnitelmansa pohjoismaisesta puolustusliitosta siihen mennessä. Hedtoftin mukaan olisi parasta, jos Pohjoismaat pystyisivät kertomaan Yhdysvalloille ja Isolle-Britannialle selkeän suunnitelman tulevasta Pohjolan linjasta. Tämä kuitenkin edellyttäisi yhteisymmärrykseen pääsyä, sekä Norjan ulkoministeri Halvard Langen suostumusta puolueettomaan Pohjolaan. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa Hedtoftin

---

¹⁰¹ Danmarks udenriksministeriet 1968, 26

¹⁰² Danmarks udenriksministeriet 1968, 27

analyysin tuoneen selkeästi jälleen kerran esille, ettei Lange edelleenkään uskonut puolueettoman Pohjolan tuovan riittävää suojaa ja vakautta Norjalle. Lisäksi Erlander mainitsi päiväkirjassaan myös Norjan hallituksen enemmistön tukevan Langen kantaa. Seuraavana päivänä Erlander kävi tapahtumat läpi Ruotsin ulkoministeri Östen Undénin kanssa.¹⁰³ Ulkoministeri Undén ei maininnut käsittelystä päiväkirjassaan. Hän näyttää kirjoittaneen ajoittain hyvinkin tiiviisti asioista jättäen monesti pois asioita, jotka esimerkiksi Erlander kuitenkin mainitsi omissa teksteissään.

Jouluaattona 1948 Erlander, ulkoministeri Undén sekä ulkoministeriössä toimiva Dag Hammarskjöld keskustelivat Göteborgissa esiin nousseista kysymyksistä. Tanskan pääministeri Hans Hedtoft oli soittanut edellisenä iltana Erlanderille kertoakseen Norjan pääministeri Einar Gerhardsenin vaativan maita selvittämään pikimmiten pohjoismaista puolustusliittoa koskevat erimielisyydet. Norjan ulkoministeri Lange oli Erlanderin mukaan mitä ilmeisimmin nostanut esiin hallituksessa kysymyksen pohjoismaisen puolustusliiton asevarustelusta ja sen perustumisesta ensisijaisesti Ruotsin sotilaskalustoon. Sekä Undén että Hammarskjöld olivat Erlanderin mukaan hyvin epäluuloisia maiden mahdollisuuksista päästä yhteisymmärrykseen asevarustelusta, kuitenkin Erlander kirjoitti Undénin pikkuhiljaa taipuvan ajatukselle.¹⁰⁴ Myös Undén kirjoitti päiväkirjassaan Erlanderin sekä Hammarskjöldin kanssa käymästään keskustelusta. Hän kuitenkin kirjoitti keskustelusta hyvin lyhyesti käyden läpi vain keskustelun pääpiirteittäiset aiheet; Ruotsin mahdollisuus rahoittaa Norjan ja Tanskan puolustusta sekä Norjan ulkopolitiikan tilanne.¹⁰⁵

Norjan länsisuuntaus ei tullut ruotsalaisille yllätyksenä ja Norjan ulkopolitiikassa olikin koko vuoden 1948 ajan havaittavissa kallistumista pitkälti länsiliittouman puolelle. Aika ajoin etenkin pääministeri Gerhardsen antoi kuitenkin myös ymmärtää, ettei puolueeton pohjoismainen puolustusliitto olisi mitenkään pois suljettu vaihtoehto. Erlander suhtautui kuitenkin koko kevään 1948 varsin toiveikkaasti

---

¹⁰³Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s287 (20.12.1948)

¹⁰⁴Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 288-289 (24.12.1948)

¹⁰⁵Undénin päiväkirja 24.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

puolustusliittohankkeen toteutumiseen ja näkikin ainoastaan ulkoministeri Langen olevan käytännössä ainoa, joka vastusti selkeästi yhteistä puolustusliittoa. Erlander näyttää myös vuoden 1948 alussa ja keväällä ajatelleen vielä pääministeri Gerhardsenin johtavan Norjan ulkopolitiikkaa. Tullessa vuoden loppua kohti sekä varsinaisten neuvottelujen aikana Erlander kuitenkin alkoi yhä enemmän ajatella Langen olevan vastuussa ulkopolitiikasta. (ks. luku 5) Erlanderin epäilyt sekä norjalaisia että tanskalaisia kohtaan kasvoivatkin kesän ja syksyn 1948 aikana. Etenkin toukokuussa pidetty sosiaalidemokraattien puoluekongressi näyttää vaikuttaneen negatiivisesti sekä Erlanderin että Undénin suhtautumiseen puolustusliiton mahdollisuuksiin, vaikkakin Undén kirjoitti vielä toukokuussa sekä Tanskan ette Norjan pääministereiden suhtautuvan positiivisesti puolueettomaan pohjoismaiseen puolustusliittoon.

3.3 Ruotsalaisten suhtautuminen norjalaisiin päättäjiin

Pääministeri Tage Erlanderin sekä ulkoministeri Östen Undénin mielipiteet ja suhtautumiset sekä Norjaan että Tanskaan vaihtelivat pitkin vuotta 1948. Molemmat ministerit pohtivat päiväkirjoissaan useasti suhtautumistaan muiden maiden poliitikkoihin sekä heidän toimintaansa. Ennen kaikkea pääministeri Erlander analysoi useaan otteeseen Tanskan ja Norjan ministereiden toimintaa ja sanomisia yhteisissä neuvotteluissa. Ruotsin ministerien kannat vaihtelivat tilanteiden ja neuvottelujen käänteiden mukana. Usein kannanmuutokseen vaikuttikin esimerkiksi Pohjoismaiden ulkopolitiikka tai esimerkiksi suurlähettiläiden kertomukset.

Vuoden 1948 alussa sekä pääministeri Tage Erlander että ulkoministeri Östen Undén suhtautuivat varsin vaihtelevasti Norjaan ja sen päättäjiin. Alkuvuodesta molemmat ministerit sekä kenraalimajuri Helge Jung olivat vielä varsin toiveikkaita puolustusliiton toteutumisen sekä yhteisen ulkopoliittisen linjan löytymisen suhteen. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa 11.5.1948, että mikäli Gerhardsen onnistuu kääntämään hallituksensa sekä ennen kaikkea Norjan ulkoministeri Langen mielet

pohjoismaista puolustusyhteistyötä koskien, on Pohjolan yhteistyö hyvin lähellä toteutua. Erlander kuitenkin mainitsee merkinnössään Gerhardsenin itsensä myöntäneen olevansa ongelmassa hallituksensa kanssa. Tämän lisäksi Erlander myös pohtii syitä Gerhardsenin nopeisiin kannanmuutoksiin puolueetonta ulkopoliittista linjaa kohtaan. Erlander kirjoittaa miettivänsä, johtuuko tämä muutos Gerhardsenin omasta halusta, päättäväisyydestä vai kenties Erlanderin itsensä omasta vaikutuksesta, sillä konferenssin alussa Gerhardsen oli Erlanderin mukaan suhtautunut hyvin kielteisesti Pohjoismaiden puolueettomaan linjaan ja luonnehtinut Ruotsin ja Norjan ulkopoliittisten suuntausten eroja jopa enemmän säännöksi kuin poikkeukseksi.¹⁰⁶

Kenraalimajuri Helge Jung kirjoitti 15.5.1948 keskustelleensa sosiaalidemokraattien puoluekongressin kulusta ulkoministeri Undénin kanssa. Tämä kertoi neuvottelujen sujuneen aluksi oikein hyvin ja sekä Tanskan että Norjan vaikuttaneen olevan Ruotsin linjan kannalla.¹⁰⁷ Lisäksi sosiaalidemokraattien puoluekongressissa 9.-11.5.1948 Ruotsin, Tanskan ja Norjan ministerit olivat yhdessä koonneet julkilausuman koskien pohjoismaista puolustusliittoa, josta kaikki ministerit olivat vaikuttaneet olevan yksimielisiä. Tästä johtuen ainakin ulkoministeri Undén suhtautui kongressin jälkeen varsin positiivisesti hankkeeseen.¹⁰⁸ Toukokuun 15. päivään mennessä Norjan hallitus oli kuitenkin ilmoittanut, ettei se tulisi sitoutumaan julkilausuman puolueettomaan linjaan, tähän tietoon sekä Undén että Jung suhtautuivat negatiivisesti. Undén oli myös kysynyt Jungilta olisiko Ruotsin mahdollista tehdä puolustusyhteistyötä Norjan kanssa, mikäli Pohjoismaiden yhteinen puolustusliitto hanke epäonnistuisi. Tähän Jung oli vastannut myöntävästi, jonka jälkeen oli vielä lisännyt, että Ruotsin kannalta olisi varsin ikävää, mikäli Norja liittoutuisi lännen kanssa ja Ruotsi jäisi yksin puolueettomaksi Pohjolaan.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 225 (11.5.1948)

¹⁰⁷Jungin päiväkirja 15.5.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁰⁸Undénin päiväkirja 9.-11.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁰⁹Jungin päiväkirja 15.5.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

Toukokuun 15. päivä ulkoministeri Östen Undén kirjoitti päiväkirjaansa keskustelleensa Ruotsin Oslon suurlähettilään Johan Beck-Friisin kanssa Norjan ulkopolitiikasta. Beck-Friis kertoi Undénille saaneensa Langelta sen käsityksen, ettei Gerhardsen olisi osallistunut sosiaalidemokraattien puoluekongressissa laaditun Pohjoismaisen puolustusliiton julkilausuman kirjoittamiseen. Undén kuvaili Beck-Friisin olleen hämmästynyt päinvastaisesta tiedosta. Lisäksi Undén ja Beck-Friis keskustelivat Norjan ja lännen suhteista.¹¹⁰

Kesän 1948 aikana Tage Erlanderin ajatukset Norjan ulkoministeri Langesta vaihtelivat. Jo alkukesästä Lange oli vastustanut pääministeri Gerhardsenin kirjoittamaa julkilausumaa puolustusliitosta. Kesäkuun 4. päivä Erlander kirjoittaa Kööpenhaminan vierailunsa yhteydessä Langen pitäneen Malmössä puheen, jonka pohjalta Erlander sai käsityksen, ettei toivoa pohjoismaisesta puolustusliitosta ja Norjan mukaan saamisesta juuri olisi. Lisäksi Erlander kirjoittaa olevansa hämmästynyt siitä, ettei ulkoministeri Lange ole pitänyt Ruotsiin yhteyttä. Erlander pohtii päiväkirjassaan, onko yhteydenpidon lopettaminen Langen yritys saada Ruotsi taipumaan länsiliittouman kannalle. Kuitenkin jo seuraavana päivänä Erlander kirjoittaa Langen sanoneen, ettei Yhdysvallat ole kiinnostunut tukikohdista Norjan alueella. Yhdysvaltojen kiinnostuksen puute tukikohtiin Norjan alueella sekä Erlanderin kuvailema tanskalaisten suuri halukkuus pohjoismaista puolustusliittoa kohtaan saivat kuitenkin Erlanderin, päiväkirjamerkintöjensä perusteella, jälleen toiveikkaaksi pohjoismaisen puolustusyhteistyön toteutumisesta.¹¹¹ Kesäkuun 17. päivä Erlander kirjoittaakin päiväkirjassaan Langen alkavan myöntyä Ruotsin puolueettomalle linjalle. 18.6. ulkoministeri Undén kertoi Erlanderille Langen hyväksyneen puolueettoman julkilausuman, sillä ehdolla, ettei puolueettomuus olisi lukkoon lyöty ehdottomuus.¹¹²

Lokakuun 31. päivä Tage Erlander käsitteli päiväkirjassaan pohjoismaisen yhteistyön komitean kokouksesta. Kokous ei Erlanderin mielestä tuonut tilanteeseen mitään

---

¹¹⁰ Undenin päiväkirja 15.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹¹¹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 235 (4.6.1948)

¹¹² Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 239, 240 (17.6.; 18.6.1948)

utta, mutta nostaa kuitenkin esille sen, miten tärkeää Ruotsille on kuulla Norjan senhetkistä linjauksista. Erlander näytti tuolloin ajatelleen Norjan pääministerin Einar Gerhardsenin olleen hyvin samoilla linjoilla puolustusliiton puolueettomuudesta kuin Ruotsin ulkoministeri Undén.¹¹³ Myös ulkoministeri Östen Undén kirjoitti päiväkirjaansa 30. lokakuuta pohjoismaisen yhteistyön kokouksesta. Undén pohti Erlanderin tavoin laajasti sekä Tanskan pääministeri Hans Hedtoftin että Norjan pääministeri Einar Gerhardsenin sanavalintoja ja käyttäytymistä kokouksessa. Undén katsoi myös, että Pohjoismaiden tulisi aloittaa välittömästi sekä puolustusliiton valmistelut että lännen vakuuttelu siitä, että puolueeton Pohjola olisi myös länsivaltioiden etu. Undén oli myös saanut Norjan Gerhardsenin puheista sen käsityksen, että tämä ajatteli neuvotteluiden sekä puolustusyhteistyöselvitysten olevan hyvin merkittäviä.¹¹⁴

Jouluaaton aattona 23.12.1948 Erlander käsitteli päiväkirjassaan Norjan senhetkistä suhtautumista pohjoismaiseen puolustusliittoon. Erlander näki tuolloin Norjan muodostaneen selkeän, länttä suosivan kannan. Hän kirjoitti ennen kaikkea Langen politiikasta, jonka Erlander näki suorastaan epärehellisenä sekä Ruotsia että Norjan kansalaisia kohtaan, sillä Norjassa suhtauduttiin ainakin Erlanderin mielestä epäilevästi NATO:on. Erlander kritisoi Langea myös tämän Ruotsin moraalialueeseenalaistaneesta väittämästä. Lange oli sanonut Ruotsin ajavan vain omaa etuaan ja samalla väittänyt Norjan ajavan koko maailman etuja. Erlander katsoi ”Langen sortuneen jopa propagandaa muistuttavaan argumentointiin kommunistien ja Neuvostoliiton uhan todellisuuden liioittelussa, vain peittääkseen omien todellisten intressien läpinäkyvyyden.”¹¹⁵

Jouluaattona 1948 Erlander puolestaan suhtautui varovaisen positiivisesti pohjoismaisen puolustusliiton toteutumisen mahdollisuuteen. Hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”on vielä olemassa pieni mahdollisuus estää Pohjolan hajoaminen. Hajonnut Pohjolakaan ei olisi katastrofi, mikäli emme joudu sotaan

---

¹¹³ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 266 (31.10.1948)

¹¹⁴ Undénin päiväkirja 30.10.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹¹⁵ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 288 (23.12.1948)

lähitulevaisuudessa, mutta hajoaminen kuitenkin vaikeuttaa yhteistyötä norjalaisten kanssa.” Erlander ei kuitenkaan maininnut tarkemmin, mikä vaikutti joulukuussa 1948 hänen suhteellisen äkillisiin kantansa muutoksiin.¹¹⁶ Virallisten puolustusliittoneuvottelujen aikana vuoden 1949 alussa varsinkin Tage Erlanderin kanta norjalaisiin jyrkkene huomattavasti. Erlander oli jo pitkin vuotta 1948 epäillyt ulkoministeri Langen motiiveja sekä poliittista moraalialia, mutta neuvottelujen aikana Erlanderin asenne muuttui lähinnä halveksivaksi. Sekä Erlander että Undén alkoivat kumpikin suhtautua neuvottelujen aikana negatiivisemmin myös muihin norjan päättäjiin.

3.4 Ruotsin suhtautuminen Tanskaan

Tanskaa sekä sen ministereitä kohtaan ei ruotsalaisilla ollut yhtä negatiivisia ajatuksia kuin norjalaisia kohtaan. Tähän vaikuttivat ennen kaikkea Tanskan ja Ruotsin läheisemmät keskinäiset suhteet sekä Tanskan hyväksyvämpi asenne pohjoismaiselle puolueettomuuspolitiikalle. Tanskalla ei myöskään ollut Norjan kaltaista vahvaa halua liittoutua lännen kanssa ja vielä vuoden 1948 alussa Tanskan pääministeri Hans Hedtoft olikin sanonut Tanskan hallituksen halunneen ehdottomasti jättäytyä liittoumien ulkopuolelle.¹¹⁷ Toisaalta tanskalaiset ministerit kohtasivat myös arvostelua ruotsalaisten puolelta. Etenkin pääministeri Erlander suhtautui ajoittain hyvinkin epäilevästi, ennen kaikkea Tanskan pääministeriin Hans Hedtoftiin. Toiseksi Ruotsissa suhtauduttiin epäilevästi myös Tanskan sotilaalliseen heikkouteen, jonka katsottiin mahdolliseen puolustusliittoon päädyttäessä myös heikentävän merkittävästi Ruotsin omaa puolustusta.

Ulkoministeri Undén tapasi lounaalla 9.5.1948 ennen varsinaisen sosiaalidemokraattien puoluekongressin alkua Tanskan ulkoministerin Gustav Rasmussenin. Ulkoministerit keskustelivat kahden kesken maiden mahdollisuudesta

---

¹¹⁶ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 288-289 (24.12.1948)

¹¹⁷ Undenin päiväkirja 9.3.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

yhteiseen puolustusliittoon. Undén kirjoittaa tuoneensa avoimesti esiin Ruotsin olevan halukkaampi yhteistyöhön Tanskan kuin Norjan kanssa. Tähän vaikutti Undénin päiväkirjan mukaan miesten yhteinen linja puolueettomuudesta sekä halukkuudesta pysyä varsinaisten sotilasliittojen ulkopuolella. Itse kongressista Undén kirjoittaa päiväkirjassaan hyvin pintapuolisesti keskittyen kuvailemaan keskusteluja hyvin lyhyesti. Toukokuun 10. päivä hän kuitenkin mainitsee Norjan pääministeri Gerhardsenin ja niin ikään myös Tanskan pääministeri Hedtoftin suhtautuneen positiivisesti Pohjoismaiden puolustusyhteistyöhön.¹¹⁸

Tage Erlander ja Tanskan pääministeri Hedtoft tapasivat 25.8.1948 Malmössä. Miehet olivat Erlanderin mukaan keskustelleet enimmäkseen Norjan ulkopoliittisesta tilanteesta. Mitään varsinaista uutta ei kuitenkaan Norjan ulkopoliittisesta suuntauksessa ollut Erlanderin päiväkirjamerkintöjen perusteella tapahtunut. Norjan ulkoministeri Lange oli antanut Hedtoftin ymmärtää, ettei Norja olisi halukas ottamaan käskyjä ja ohjeita vastaan Ruotsilta. Lisäksi Hedtoft oli kertonut Erlanderille Tanskan ulkoministerin Gustav Rasmussenin käyneen keskustelua Yhdysvaltojen Tanskan suurlähettilään kanssa, jonka mukaan Yhdysvallat suhtautuisi hyvin negatiivisesti Ruotsiin. Erlander käytti itse päiväkirjassaan jopa sanaa vihamielinen. Erlanderin mukaan Yhdysvaltojen Tanskan suurlähettiläs oli onnistunut pelästyttämään tanskalaiset perinpohjaisesti, minkä seurauksena Tanskassa oli alettu epäillä pohjoismaista puolustusliittoa. Erlander oli kuitenkin omien merkintöjensä mukaan onnistunut rauhoittelemaan Hedtoftia sekä vakuutellut, että ainoa asia, mikä voisi koitua maiden kohtaloksi, olisivat taloudelliset erimielisyydet maiden välillä.¹¹⁹ Sen suurempaa keskustelua ei Erlanderin ja Hedtoftin tapaamisesta seurannut Ruotsissa, sillä Erlander ei toistamiseen mainitse tapausta päiväkirjoissaan. Myöskään Undén tai kenraali Jung eivät ole kirjoittaneet asiasta.

Lokakuun 31. päivä Erlander katsoi puolestaan Tanskan pääministeri Hedtoftin olleen eniten Pohjoismaiden länsisuuntauksen kannalla, vaikka hän Erlanderin mukaan

---

¹¹⁸ Undénin päiväkirja 9.5-11.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹¹⁹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 232 (28.5.1948)

pyrkikin peittämään suuntauksensa huolella. Erlander kuvailee päiväkirjassaan Hedtoftia taktikoivana poliitikkona, joka asettelee sanansa tarkasti saavuttaakseen omat tavoitteensa vastustajansa ajatuksia hyväksi käyttäen. Vielä seuraavanakin päivänä Erlander jatkaa Hedtoftia kohtaan kohdistuneiden epäilyjensä pohtimista. 1.11. hän kirjoittaa Tanskan Hedtoftilla ja Norjan Gerhardsenilla olevan selkeä yhteinen päämäärä saavuttaa ”sopimus ja yhteisymmärrys pohjoismaisesta puolustusliitosta, ennen kuin Yhdysvallat tuovat pöytään oman ehdotuksensa”. Erlander pohti tuolloin Tanskan ja Norjan perimmäistä tarkoitusta. Halusivatko maat oikeasti saada aikaan neutraalin puolustusliiton vai oliko kyse enemmänkin Ruotsin saamisesta mukaan länsiliittoumaan?¹²⁰ Erlanderin epäilyihin Hedtoftia kohtaan vaikutti tuolloin varmasti myös hänen 20.10. suurlähettiläs Beck-Friisiltä saamansa viesti Tanskan ja Iso-Britannian käymästä keskustelusta.

Toisin kuin Erlander, Undén ei ainakaan päiväkirjansa perusteella nähnyt Hedtoftia kovin taktikoivana, vaan kirjoittaa ennemminkin tämän puhuneen hyvin avoimesti maiden välillä olevista eroavista puolustuksellisista näkökannoista. Samalla Hedtoft kuitenkin Undénin mukaan painotti vahvasti omaa kantaansa siitä, että vaikka Pohjoismailla oli keskinäisiä eriäviä mielipiteitä, oli mailla kuitenkin enemmän yhteisiä mielipiteitä aiheesta. Undén kirjoitti myös Hedtoftin todenneen Ruotsin ulkopoliittikan perustuvan realismiin sekä maan haluun pysyä puolueettomana ja länsivaltoihin liittoutumattomana. Kokouksen jälkeen Undén keskusteli vielä kahden kesken Hedtoftin kanssa, jolloin Hedtoft oli sanonut Undénille olevansa itse henkilökohtaisesti sitä mieltä, ettei Pohjoismaiden tulisi liittyä kumpaankaan liittoumaan vaan pysyä puolueettomana. Hedtoft oli lisännyt vielä, että Tanskan ja Ruotsin tulisi myös pyrkiä pitämään Norja liittoumien ulkopuolella.¹²¹ Myös kenraalimajuri Helge Jung kirjoitti 6.10.1948 Hedtoftin vaikuttavan olevan puolustusliitohankkeen suhteen täysin samoilla linjoilla Ruotsin kanssa.¹²²

---

¹²⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s 266 (31.10.-1.11.1948)

¹²¹ Undénin päiväkirja 30.10.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹²² Jungin päiväkirja 6.10.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

Marraskuun 13. päivä pääministeri Tage Erlander ja kenraalimajuri Helge Jung tapasivat lounaalla. Jung kirjoitti Erlanderin olleen tuhtunut tanskalaiselta diplomaatilta Eduard Reventlowilta saamastaan muistiosta, josta kävi ilmi, että Tanska oli sopinut Ison-Britannian kanssa, ettei Iso-Britannia ehdottaisi Tanskalle länteen liittymistä, ennen kuin pohjoismaiset puolustusliittoneuvottelut olisivat ohi. Erlander tulkitsi tämän vahvana näyttönä siitä, että Tanska mitä todennäköisimmin antoi Ruotsin valheellisesti ymmärtää olevansa kiinnostuneempi puolueettomasta pohjoismaisesta puolustusliitosta kuin liitosta lännen kanssa.¹²³ Erlander oli epäillyt Tanskan politiikkaa kaksisuuntaiseksi jo pitkin syksyä ja päätyikin lopulta pitämään ennen kaikkea Tanskan Hedtoftia epäluotettavana.¹²⁴ Huomion arvoista kuitenkin on, että joulukuun 20. päivä kenraalimajuri Nils Swedlund puolestaan oli kertonut Jungille tanskalaisten haluavan ensisijaisesti pohjoismaisen puolustusliiton toteutumista. Swedlund oli ollut Tanskassa Ruotsin puolustusvoimien edustajana neuvottelemassa pohjoismaiseen puolustusliittoon liittyvistä puolustuksellisista kysymyksistä.¹²⁵

Ruotsissa ilmeni koko vuoden 1948 ajan hyvin vastakkaisia näkemyksiä Tanskan halukkuudesta pohjoismaiseen puolustusliittoon. Sekä Jung että Undén ajattelivat tanskalaisten suhtautuvan varsin myönteisesti, kun taas Erlanderin kannat vaihtelivat. Pääministeri Erlander katsoi kuitenkin ennen kaikkea Tanskan pääministeri Hedtoftin olevan pitkälti varsin epäluotettava poliitikko, vaikka ajoittain Erlander vaikuttaa myös ajatelleen tämän olleen vahvasti pohjoismaisen puolustusliiton puolella.

Runsasta keskustelua Ruotsissa herätti vuoden 1948 aikana myös mahdolliset aselainat Tanskalle. Tanska olisi halunnut lainata Ruotsilta noin 80 000 kivääriä, jotka olisi ollut tarkoitus toimittaa Tanskalle erissä. Ruotsissa suhtauduttiin aselainaan aluksi myöntävästi, mutta syksyn 1948 aikana Ruotsin hallitus katsoi aselainan vaikuttavan liikaa Ruotsin omaan puolustukseen. Ennen kaikkea kansanedustaja

---

¹²³ Jungin päiväkirja 13.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹²⁴ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s.303 (18.1.1949)

¹²⁵ Jungin päiväkirja 20.12.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

Bertil Ohlin vastusti aselainoja voimakkaasti ja katsoi aselainojen olevan ristiriidassa hallituksen päätöksen kanssa, jonka mukaan Ruotsin olisi tarkoitus modernisoida omaa asekalustoaan lähitulevaisuudessa.¹²⁶ Myös kenraalimajuri Helge Jung katsoi Tanskan aselainojen vaativan liikaa Ruotsin omiin resursseihin nähden sekä taloudellisesti että asetekniseen varastoon suhteutettuna.¹²⁷

Tanskan sotilaallinen heikkous olikin suurimpia syitä, miksi sotilaallinen yhteistyö Tanskan sekä jossain määrin myös Norjan kanssa herätti Ruotsissa vastustusta. Kenraalimajuri Jung kirjoitti 13.11.1948 päiväkirjaansa pohjoismaisen puolustusliiton herättävän sosiaalidemokraattien keskuudessa vastustusta. Jung epäili, että jopa enemmistö puolueesta vastustaisi puolustusliittoa. Suurin syy tähän oli Jungin mukaan juuri Tanskan ja Norjan sotilaallinen heikkous Ruotsiin verrattuna. Jung itse kirjoitti olevansa samaa mieltä, ja että epäili liittoa etenkin juuri Tanskan heikkouden vuoksi.¹²⁸ Ruotsissa suhtauduttiin kuitenkin muutoin myönteisemmin tanskalaisiin kuin norjalaisiin. Kaikkien kolmen päiväkirjoissa esiintyi vuoden 1948 aikana varsin vähän kritiikkiä tanskalaisia poliitikkoja kohtaan. Poikkeuksena tähän oli Tage Erlander, joka oli menettänyt luottamuksensa pääministeri Hedtoftiin.

4 Ulkopolitiikasta sisäpolitiikkaan

4.1 Suurvaltojen suhtautuminen Ruotsin puolueettomuuteen

Toisen maailmansodan jälkeen Ruotsi luonnollisesti panosti runsaasti ulkopolitiikkaan sekä suhteisiinsa muihin valtioihin. Kaikkien viiden Pohjoismaan keskinäiset suhteet olivat Ruotsille luonnollisesti hyvin tärkeät ennen kaikkea pohjoismaisen yhteistyön toimivuuden kannalta. Pohjoismaiden lisäksi Ruotsi panosti myös suhteisiinsa Yhdysvaltoihin, Länsi-Eurooppaan sekä Neuvostoliittoon. Epävarmuutta maan ulkopolitiikkaan loi ennen kaikkea Saksan miehitys toisen

---

¹²⁶ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 267 (3.11.1948)

¹²⁷ Jungin päiväkirja 7.8.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹²⁸ Jungin päiväkirja 13.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

maailmansodan päättyessä ja siitä seurannut Neuvostoliiton kiistaton herruus Itämerellä. Samaan aikaan Ison-Britannian suurvalta-asema alkoi murentua, ja samalla koko Euroopan voimasuhteet alkoivat muuttua. Ruotsin ulkopoliittinen linja pohjasi toisen maailmansodan päättyessä pitkälti puolueettomuuspolitiikkaan, mutta muuttuvan suurvalta-asetelman koettiin tuovan mukaan myös epävarmuutta. Ruotsin entinen ulkoministeri Christian Günther totesikin vuonna 1945, että suurvallat tulevat aina toimimaan omien intressiensä mukaan, jolloin Ruotsin kaltaisen pienen valtion on paras pysytellä puolueettomana valtiona, joka ei kuitenkaan tarkoita eristäytymispolitiikkaa. Puolueettomuutensa turvaksi Ruotsi tarvitsisi kuitenkin vahvan armeijan.¹²⁹

Ruotsin puolueettomuuspolitiikka, sen vaatima vahva puolustus sekä muuttuneet voimasuhteet Itämerellä lisäsivätkin Ruotsissa kiinnostusta ylläpitää hyviä suhteita sekä itään että länteen. Ruotsissa nimittäin ajateltiin Yhdysvaltojen olevan käytännössä ainoa mahdollinen asekauppakumppani ja edullisten aseiden osto edellyttäisi hyviä ulkopoliittisia suhteita länteen. Neuvostoliiton kasvu puolestaan herätti Ruotsissa pelkoa eikä Ruotsissa haluttu herättää Neuvostoliiton epäilyjä maan länsimielisyydestä. Puolueettomuuspolitiikka edellyttikin hyviä suhteita molempiin liittoumiin. Tästä johtuen sekä pääministeri Erlander että ulkoministeri Undén pohtivat päiväkirjoissaan säännöllisesti maansa suhteita muihin valtioihin. Myös muiden maiden, ennen kaikkea Yhdysvaltojen kantaa Ruotsin puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan pohditaan päiväkirjoissa useasti. Lisäksi Ruotsissa keskustelua herätti myös mahdollisuus saada asevarustelu apua tai mahdollisuus ostaa aseita edullisesti lännestä. Ulkopoliittiset suhteet sekä maailmantapahtumat näyttivätkin vaikuttaneen Ruotsissa käytävään poliittiseen keskusteluun. Tässä luvussa käsittelen pohjoismaisen puolustusliiton näkökulmasta Ruotsin ulkopoliittisia suhteita Länsi-Eurooppaan, Neuvostoliittoon sekä Yhdysvaltoihin.

Helmikuussa 1948 ulkoministeri Östen Undén oli antanut haastatteluja sekä Ison-Britannian että Yhdysvaltojen lehdistölle. Molempien maiden lehdistöt olivat

---

¹²⁹ Andren 1990, 41-43

kuitenkin Undénin mukaan ymmärtäneet väärin hänen sanomansa ja Undén joutuikin korjaamaan haastatteluja jälkeensä. Undén kirjoittaa 6.2. päiväkirjassaan antamistaan haastatteluista. Hänen mukaansa Ison-Britannian lehdet olivat saaneet hänen puheistaan väärän käsityksen koskien sekä pohjoismaista puolustusliittoa että Bevin-suunnitelmaa¹³⁰. Yhdysvaltojen lehdistö puolestaan oli ymmärtänyt Ruotsin aikovan jättäytyä pois Marshall-avusta. Undén kirjoittaa korjanneensa molempien maiden lehdistöille kantansa, mutta tämä ei ollut sujunut ongelmitta. Hänen haastattelunsa olivat levinneet myös ruotsalaisen lehdistön keskuudessa, jossa väärin ymmärrykset olivat aiheuttaneet myös sisäpoliittisia ongelmia.¹³¹

Tage Erlander puolestaan pohti maaliskuun alussa Neuvostoliiton suhtautumista Marshall-apuun ja pelkäsi Neuvostoliiton tulkitsevan sen liittoutumiseksi lännen kanssa.¹³² Marshall-apu nähtiinkin vuonna 1948 ensimmäiseksi ulkopoliittiseksi linjajaksoksi idän ja lännen välillä, jonka vuoksi Ruotsissa käytiin vilkasta keskustelua avun vastaan ottamisesta. Lopulta Ruotsissa kuitenkin katsottiin Marshall-avussa olevan kyse ennemminkin valtioiden sodasta toipumisesta ja jälleenrakennuksesta kuin suurvaltaliittoumista. Tämän näkökulman turvin Ruotsi päätyikin vastaanottamaan avustuksen Yhdysvalloilta.¹³³ Huomion arvoista on myös, että ulkoministeri Undén oli yhdessä Norjan ulkoministeri Langen kanssa ilmoittanut maidensa osallistumisesta Marshall-apuun jo 28.6.1947.¹³⁴

Ruotsin suhteita länteen ja ennen kaikkea Yhdysvaltoihin tarkasteltiin Ruotsissa vuonna 1948 tasaisin väliajoin. Tärkeimpänä syynä tähän voidaan katsoa olleen, sekä Ruotsin halukkuus saada hyväksyntää maan puolueettomuuspolitiikalle että Pohjolan asevarustelun parannus ja yhteisen puolustusliiton edellyttämät edulliset asekaupat Yhdysvaltojen kanssa. Ruotsin puolueettomuuspolitiikkaan suhtauduttiin kuitenkin lännessä varsin negatiivisesti, esimerkiksi helmikuun 16. päivä vuonna 1948

---

¹³⁰ Bevin-suunnitelma oli Ison-Britannian ulkoministeri Ernest Bevinin laatima tavoite länsi-Euroopan yhdistämiseksi ja kommunismin leviämisen pysäyttämiseksi vuonna 1947-1948. Svedrup 1996, 286-288

¹³¹ Undénin päiväkirja 6-7.2.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹³² Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 210 (8.3.1948)

¹³³ Andren 1990, 50

¹³⁴ Zetterberg 1999, 19

Yhdysvaltojen Ruotsin suurlähettiläs Matthews Freeman oli lähettänyt Yhdysvaltoihin muistion nimellä ”Perusharhaluulot ruotsalaisessa ajattelussa” vastineena ulkoministeri Undénin idealle Ruotsista toimijana idän ja lännen välissä. Huhtikuun 21. päivä Matthews puolestaan esitti, ettei Ruotsi saisi apua länneltä, mikäli se jatkaisi puolueetonta linjaansa.¹³⁵

Pääministeri Erlander ja ruotsalainen diplomaatti Dag Hammarskjöld tapasivat 22.5.1948 keskustellakseen Marshall-suunnitelmasta sekä muista Ruotsin ulkopoliittisista suhteista ja länsivaltojen suhtautumisesta Ruotsiin. Hammarskjöld kertoi Pariisin kokouksen sujuneen Ruotsin osalta hyvin. Lännessä Ruotsia pidettiin Pohjoismaiden johtajamaana. Lisäksi Hammarskjöld kertoi, että Ruotsi nähtiin lisäksi suunnannäyttäjävaltiona esimerkiksi Englannin, Hollannin ja Italian tavoin. Yhdysvalloista Hammarskjöld kuitenkin totesi, ettei siellä ymmärretty alkuunkaan Ruotsin puolueettomuuslinjaa.¹³⁶

Myös ulkoministeri Östen Undén oli huomannut Ruotsin puolueettomuuspolitiikan olevan epäsuosiossa keskusteltuaan Ruotsin linjasta Yhdysvaltain ulkoministeri George C Marshallin kanssa. Undén oli verrannut Ruotsin asemaa Sveitsiin sekä perustellut puolueettomuuspolitiikkaansa hyvillä suhteillaan Neuvostoliittoon ja pyrkinyt tällä vakuuttamaan Marshallille, että mikäli Ruotsi nyt luopuisi puolueettomuudesta, vaikuttaisi se Neuvostoliiton silmissä vain epäilyttävältä. Lisäksi Undén pyrki perustelemaan valtion puolueettomuutta Suomen asemalla. Marshall vastasi Undénille ymmärtävänsä Ruotsin halukkuuden pitäytyä puolueettomana, mutta kyseenalaisti kuitenkin Ruotsin puolueettomuuden vertaamalla tilannetta siihen, mikäli Yhdysvallat päättäisi myös jättäytyä puolueettomaksi. Undén kuitenkin huomautti, ettei tilanne olisi vertailukelpoinen Yhdysvaltojen ollessa suurvalta ja Ruotsin pieni pohjoinen valtio. Samassa yhteydessä keskusteltiin myös Yhdysvaltojen kiinnostuksesta pohjoismaisen puolustusliiton puolustukseen. Marshall kertoi

---

¹³⁵ Zetterberg 1999, 23

¹³⁶ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 230 (22.5.1948)

Yhdysvaltojen olevan hyvin kiinnostunut maiden puolustuksesta, sillä länsivalloille Norjan sekä Tanskan länsiosien puolustus olisi välttämätöntä.¹³⁷

Lokakuussa Erlander keskusteli Ruotsin Norjan suurlähettilään Johan Beck-Friisin kanssa Pohjoismaiden tilanteesta sekä lisäksi Ison-Britannian suhtautumisesta Pohjoismaiden ulkopoliittikkaan. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa 20.10. Beck-Friisin hänelle tuomasta viestistä, jonka mukaan Ison-Britannian diplomaatti Orme Sargent olisi viestinyt Tanskan ministeriölle, ettei Iso-Britannia voisi vaikuttaa Ruotsin ulkopoliittiseen suuntaukseen. Sargentin mukaan Tanska ja Norja puolestaan voisivat painostaa Ruotsia suuntautumaan enemmän länteen, mikäli maiden hallitukset saisivat jatkaa valitsemaansa linjaa ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä. Erlander oli päiväkirjamerkintöjensä perusteella hyvinkin tuohtunut tästä ilmi tulleesta käänteestä. Erlander kirjoittaa päiväkirjassaan tämän ”salajuonen” olevan Tanskan pääministeri Hedtoftin aikaan saannoksia ja selkeä yritys liittää Ruotsi länsi-valtoihin. Erlander kirjoittaa myös epäilleensä Hedtoftin aikeita jo aiemmin, muttei kuitenkaan osannut omien sanojensa mukaan odottaa mitään tämän kaltaista.¹³⁸

Marraskuun ensimmäisenä päivänä pääministeri Erlander ja ulkoministeri Undén olivat lounaalla Yhdysvaltojen diplomaatin John Foster Dullesin kanssa. Miehet keskustelivat lounaalla Euroopan tilanteesta. Dulles kertoi, ettei Yhdysvallat ollut kiinnostunut sen enempää Euroopan asioista, Yhdysvaltojen intressit rajoittuivat Dullesin mukaan vain Euroopan yhdistämiseen. Yhdysvallat ei olisi kiinnostuneita saamaan valtaa Euroopassa vaan halusi yhtenäisen ja vahvan Euroopan.¹³⁹ Lounaan jälkeen Erlander tapasi kenraalimajuri Helge Jungin ja kertoi lounaalla keskustelluista aiheista. Jung kirjoitti tapaamisesta pitkälti samoin kuin Erlanderkin. Jung oli Erlanderin kanssa samaa mieltä siitä, ettei Yhdysvalloilla ollut varsinaisia intressejä valta-asemaan Euroopassa. Hän painotti Erlanderille, että mikäli näin olisi, olisivat

---

¹³⁷ Jungin päiväkirja 9.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹³⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 260 (20.10.1948)

¹³⁹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 266 (1.11.1948)

Euroopan maat, Ruotsi mukaan lukien, jo imaistu Yhdysvaltojen etupiiriin.¹⁴⁰ Ulkoministeri Undén ei käsitellyt tapaamista päiväkirjassaan.

Tukholman Yhdysvaltojen suurlähettiläs Matthews Freeman ilmoitti marraskuun 26. päivänä, ettei puolueeton pohjoismainen puolustusliitto saisi Yhdysvalloilta apua tai edullisia asetoimituksia ennen kuin NATO:n jäsenmaat olisivat saaneet omat tarpeensa täytettyä. Erlander oli hyvin huolestunut tästä uusimmasta käänteestä, jonka epäili vaikuttavan suuresti sekä Ruotsin puolueettomuuden uskottavuuteen, että pohjoismaisen puolustusliiton toteutumiseen. Erlander kuitenkin myös kirjoitti, ettei Yhdysvaltojen kanta tullut yllätyksenä hänelle itselleen, eikä todennäköisesti myöskään kenellekään muulle Ruotsissa. Erlander näki tämän olevan eräänlainen todiste siitä, miten Yhdysvallat ei täysin ymmärtänyt Euroopan valtioiden ulkopoliittisia ongelmia, vaikka heitä olisi esimerkiksi Ruotsin toimesta pyritty informoimaan tilanteesta mahdollisimman kattavasti.¹⁴¹

Yhdysvallat suhtautui Ruotsiin varsin kylmästi ennen kaikkea, siksi että se halusi Ruotsin liittyvän mukaan NATO:on. Yhdysvallat katsoi Ruotsin puolustuksen olevan paitsi merkittävässä roolissa Tanskan ja Norjan puolustuksessa (joiden toivottiin myös liittyvän mukaan sotilasliittoon), mutta sillä nähtiin myös olevan oma roolinsa muun Euroopan puolustuksessa ja jälleenrakennuksessa. Yhdysvallat pyrkikin kylmällä politiikallaan liittämään Ruotsin tiiviimmin länteen ja samalla saamaan maan luopumaan puolueettomuuspolitiikastaan. Iso-Britannia puolestaan suhtautui Ruotsiin hieman suopeammin. Tämä johtui siitä, että Ruotsi oli perinteisesti ollut Isolle-Britannialle tärkeä kauppakumppani. Lisäksi Isossa-Britanniassa katsottiin Ruotsin olevan osa länttä ja länsimaista politiikkaa puolueettomuudesta huolimatta.¹⁴²

Ruotsin ja Neuvostoliiton suhteita käsiteltiin Ruotsissa huomattavasti vähemmän, ja maiden väliset suhteet nousevatkin huomattavasti vähemmän esille

---

¹⁴⁰ Jungin päiväkirja 1.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁴¹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 275-276 (26.11.1948)

¹⁴² Zetterberg 1997, 60-62

päiväkirjamerkinnöissä. Tämä johtui ensisijaisesti Ruotsin ja Neuvostoliiton välisten suhteiden vakaasta tilasta. Ruotsissa toki tiedostettiin Neuvostoliiton epäilevän Ruotsin harjoittavan liiaksi länteen suuntautuvaa politiikkaa, joka puolestaan olisi Neuvostoliitolle riski Ruotsin läheisen maantieteellisen sijainnin vuoksi. Tästä johtuen Ruotsi pyrki vakuuttamaan Neuvostoliitolle puolueettomuutta, eikä esimerkiksi halunnut näyttäytyä liian länsimielisenä.¹⁴³ Lisäksi on huomionarvoista, ettei Ruotsilla ollut aikomusta varustaa omaa armeijaansa tai pohjoismaisen puolustusliiton armeijaa Neuvostoliitolta hankituin aseina vaan tarkoituksena oli alusta lähtien ostaa aseita Yhdysvalloilta, mikä korosti maiden välisten suhteiden merkitystä. Varsinkin vuoden 1948 alussa Neuvostoliiton suhtautuminen Ruotsiin nousi kuitenkin esille.

Kesäkuun 12. päivä pääministeri Erlander kuitenkin kirjoitti päiväkirjaansa keskustelustaan Ruotsin Moskovan suurlähettilään Rolf R:son Sohlmanin kanssa. Miehet olivat keskustelleet sekä Ruotsin ja Neuvostoliiton että Ruotsin ja Yhdysvaltojen välisistä suhteista. Sohlman oli käynyt Neuvostoliitossa keskustelua Ruotsin tilanteesta, ja Sohlmanin mukaan Ruotsin puolueettomuus tunnustettiin ja hyväksyttiin Neuvostoliitossa, mutta mikäli se muodostuisi ongelmaksi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välisissä suhteissa, ei Neuvostoliitto tulisi sitä hyväksymään, vaan Ruotsin puolueettomuus muodostuisi ongelmaksi, joka vaikuttaisi Ruotsin ulkopolitiikkaan sekä talouteen.¹⁴⁴

Ruotsissa epäiltiin varmasti ainakin osittain Sohlmanin kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta, että mikäli se luopuisi puolueettomuuspolitiikastaan nähtäisiin se Neuvostoliitossa hyvin kielteisenä asiana. Varsinkin kenraalimajuri Helge Jung tarkasteli päiväkirjamerkinnöissään Neuvostoliiton suhtautumista Ruotsin puolueettomaan linjaan usein Suomen näkökulmasta. Ruotsissa ajateltiin, että mikäli se luopuisi puolueettomuudesta, saattaisi se antaa Neuvostoliitolle aiheen tiukentaa otettaan Suomesta, jolloin Ruotsi puolestaan menettäisi Suomen puskuri

---

¹⁴³ Zetterberg 1997, 63-64

¹⁴⁴ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 237 (12.6.1948)

vyöhykkeenään ja myös Ruotsin sotilaspoliittinen asema heikkenisi.¹⁴⁵ Toisaalta Ruotsin puolueettomuuspolitiikka oli epäsuosiossa lännessä, joka myöskin huoletti eteenkin Jungia ja Undénia.

4.2 Puolustusliittoneuvottelut ja vaalit Ruotsin sisäpolitiikan keskiössä

Varsinaiset pohjoismaista puolustusliittoa koskevat neuvottelut käytiin vuoden 1949 alussa Kööpenhaminassa ja Oslossa, mutta Pohjoismaat kävivät kuitenkin puolustuspoliittisia neuvotteluja jo heti toisen maailmansodan päättyttyä. Ensimmäiset varsinaiset puolustusliittoa koskevat neuvottelut käytiin vuoden 1948 alkupuolella. Ruotsin ulkoministeriö avasi keskustelun Tanskan ja Norjan kanssa pohjoismaisesta puolustusliitosta 22. huhtikuuta vuonna 1948. Samaan aikaan kun Pohjoismaat kävivät keskenään neuvotteluja mahdollisesta puolustusyhteistyöstä, Ruotsissa oli tulossa uudet vaalit syyskuussa 1948. Vaalit olivat luonnollisesti Ruotsin sisäpolitiikan keskipisteessä melkein koko vuoden 1948. Vaalien lisäksi Ruotsin sisäpolitiikkaa puhutti maan talous sekä puolustus. Ruotsin sisäpolitiikassa käytiin vuonna 1948 kiivasta keskustelua ensin Marshall-avusta ja sen jälkeen Ruotsin puolustuksen rahoituksesta ja uusista asehankinnoista.

Tässä luvussa tarkastelen pohjoismaista puolustusliittoa koskevien keskusteluiden vaikutusta Ruotsin sisäpolitiikkaan sekä sisäpolitiikan vaikutuksia pääministeri Tage Erlanderin, ulkoministeri Östen Undénin ja kenraalimajuri Helge Jungin kannanottoihin ja mielipiteisiin puolustusliitosta. Ennen kaikkea pääministeri Erlanderille vaalit olivat suuri huolen aihe, koska Ruotsin sosiaalidemokraattinen puolue oli aikaisemmalla hallituskaudella ollut suurin puolue ja Erlander halusi luonnollisesti säilyttää puolueensa valta-aseman. Erlander joutuikin useaan otteeseen ojentamaan puolueensa jäseniä kevään ja kesän 1948 aikana. Syyskuun vaalien jälkeen Erlander oli vielä uuden haasteen edessä. Vaikka Ruotsin sosiaalidemokraattinen puolue voitti vaalit, osoittautui myös hallituksen kokoaminen

---

¹⁴⁵ Jungin päiväkirja 6.11.1948, 10.1.1949. Helge Jungin arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

haastavaksi. Samalla keskustelu Ruotsin puolueettomuudesta ja Pohjoismaiden yhteisestä puolustusliitosta varjosti pääministerin vaalien jälkeistä työtä. Pääministeri Erlander oli kovan paineen alla koko kevään, kesän ja syksyn 1948. Tästä hän mainitsee päiväkirjassaan useaan otteeseen. Paineita tuli sekä puolueen sisältä, että myös esimerkiksi Ruotsin lehdistöltä, joka arvosteli pääministerin toimia rajuinkin sanankäntein.

Ruotsin hallitus tiedosti toisen maailman sodan jälkeen, että yleinen mielipide Ruotsissa oli, että ruotsalaiset halusivat vakaasti pysyä irti sodista myös tulevaisuudessa ja uskoivat, että puolueettomuus olisi varmin tie rauhaan. Toki hallitus myös tiedosti, että mikäli Ruotsi joutuisi valitsemaan idän ja lännen välillä, liittoutuisi se lännen kanssa. Lisäksi hallitus sai osakseen myös arvostelua. Etenkin Dagens Nyheterin päätoimittaja ja länsisuuntauksen kannattaja Herbert Tingsten arvosteli hallitusta ja sen politiikkaa voimakkain sanankäntein. Tingstenin lisäksi myös esimerkiksi lehdet Expressen ja Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning kannattivat liittoutumista lännen kanssa.¹⁴⁶

Toukokuun 5. päivä Ruotsissa järjestettiin ylimääräinen sosiaalidemokraattien puoluekokous Norjan kanssa käytävien neuvottelujen vuoksi. Pääministeri Erlander kirjoitti kokouksesta seuraavana päivänä päiväkirjaansa. Erlander luettelee päiväkirjassaan kokouksen osallistujat, jonka jälkeen hän käsittelee pitkälti kansanpuolueen johtajan Bertil Ohlinin suhtautumista ja käyttäytymistä puolustusliitosta keskusteltaessa. Erlander kirjoittaa Ohlinin yrittäneen kyseenalaistaa Erlanderin väitteen, jonka mukaan puolueenjohto olisi yksimielinen siitä, että koko Pohjolan tulisi pysytellä liittoumien ulkopuolella, jos suinkin mahdollista. Hän mainitsee myös Ohlinin kannattavan Ruotsille linjaa, jossa maan puolustukselliset ja aseelliset toimenpiteet hoidettaisiin ensin kuntoon, jonka jälkeen Ohlinin mukaan Norjan olisi helpompi valita Ruotsin ja Yhdysvaltojen välillä. Erlanderin mukaan suurin osa puolueen johdosta oli kuitenkin eri mieltä.¹⁴⁷ Karl

---

¹⁴⁶ Molin 1991, 24-25

¹⁴⁷ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 222-223 (5.5.-6.5.1948)

Molin on tulkinut Ohlinin käytöksen liittyneen pitkälti keväällä 1948 olleisiin vaaleihin ja Ohlinin tavoitelleen kannanotoillaan lisää ääniä.¹⁴⁸ Erlander kirjoittaa Ohlinin kanssa olleen muutenkin ongelmia pitkin vuotta 1948, marraskuussa Erlander muun muassa mainitsee Ohlinin tarttuneen Erlanderin tekemään yksittäiseen muutokseen pohjoismaista puolustusliittoa käsittelevässä protokollassa 4/7.¹⁴⁹

Toukokuun 7. ja 8. päivä Erlander käsittelee merkinnössään enimmäkseen Ruotsin sosiaalidemokraattiseen puolueeseen kuulunutta poliitikkoa Gustav Mölleriä. Möller oli 6.5.1948 vastaanottanut kunniamitalin Kööpenhaminassa. Tämän yhteydessä Möller piti puheen, jossa hän käsitteli Pohjoismaiden tulevaa yhteistä puolustusta, vaikka Erlander oli nimenomaan ohjeistanut hallituksen jäseniä pysymään vaiti aiheesta. Erlander kirjoittaa päiväkirjassaan puheen herättäneen syvää paheksuntaa sekä hänessä itsessään että muissa puoluetovereissaan. Toukokuun 7. ja 8. päivä puolestaan Tukholmassa järjestettiin sosiaalidemokraattien puoluekongressi, johon myös Tanska ja Norja osallistuivat. Pääministeri Tage Erlander kirjoittaa laajasti päiväkirjassaan sosiaalidemokraattien puoluekongressin tapahtumista ja käsittelee tapahtumia vielä jälkeenpäinkin, 11.5.1948, Erlander kirjoittaa päiväkirjaansa Möllerin käytöksestä itse kongressissa, jolloin hän kuvailee Möllerin käytöksen olleen huomattavasti kohentunut sitten Kööpenhaminan.¹⁵⁰ Östen Undén puolestaan ei mainitse merkinnössään Möllerin puhetta, mutta mainitsee 5.5.1948 Erlanderin pyytäneen, ettei kukaan mainitsisi mahdollisesta pohjoismaisesta puolustusyhteistyöstä julkisesti.¹⁵¹

Kevään ja kesän 1948 aikana pohjoismainen puolustusyhteistyö nousi aika ajoin esille Ruotsin poliittisissa keskusteluissa. Mitään suurempia linjanvetoja tai neuvotteluja ei kuitenkaan maiden välillä tai niiden sisällä puolustusliitosta kuitenkaan tehty tai käyty. Ruotsissa oli tulossa uudet vaalit syksyllä 1948 ja Ruotsin sisä- ja puoluepolitiikka käsitteleväkin pitkälti tulevia vaaleja. Puolueiden vaaliohjelmissa

---

¹⁴⁸ Molin 1991, 58-59

¹⁴⁹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 270 (10.11.1948)

¹⁵⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 224-225 (7.5-8.5.1948)

¹⁵¹ Undenin päiväkirja 5.5.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

puolueet sanoivat tukevansa hallituksen politiikkaa, jonka lisäksi suurin osa kansanedustajista näytti kannattaneen ulkoministeri Östen Undénin linjaa muutamia yksittäisiä poliitikkoja luukuun ottamatta.¹⁵² Pohjoismaista puolustusliittoa koskevien neuvottelujen vähyys näkyi myös Erlanderin päiväkirjamerkinnöissä, jotka pääosin kevään ja kesän aikana käsitelivätkin sisäpoliittisia asioita, puolueen sisäisiä ristiriitoja sekä Erlanderin tekemiä vierailuja ympäri maata. Ulkoministeri Östen Undénin päiväkirjoista ei puolestaan löytynyt juuri merkintöjä pohjoismaisesta puolustusliitosta tai sitä käsittelevistä keskusteluista kesältä 1948. Undén kirjoitti muutenkin tapahtumia muistiin huomattavasti Erlanderia vähäsanaisemmin ylös.

Östen Undén osallistui kuitenkin kevään ja kesän aikana pohjoismaisen puolustusyhteistyön selvitysten valmisteluun yhteistyössä Norjan ja Tanskan kanssa. Hän kirjoitti päiväkirjaansa heinäkuun 8. päivä muutamia huomioita aiheesta. Undén kirjasi ylös kolme kysymystä:

”1) Yhteisten selvitysten aloitusajankohta sekä aikataulu.

2) Toimeksianto maanpuolustusosastolle maan sisäisistä materiaalihankinnoista tulevia yhteistyövalmisteluja varten.

3) Mahdollisuus toteuttaa tanskalaisten ehdotus puolustusyhteistyöstä neuvottelevien henkilöiden piirin laajentamisesta koskemaan myös muiden puolueiden parlamentaarikoita eli niin sanotun pohjoismaisen eduskunnan perustaminen.”

Ykköskohdasta Undén oli laatinut kirjallisen esityksen, jonka Ruotsin sosiaalidemokraattinen puolue hyväksyi. Esitykseen kuitenkin lisättiin selvitys puolustusliiton puolueettomuudesta, jolla Ruotsi pyrki sulkemaan Norjalta ja Tanskalta pois mahdollisuuden käydä neuvotteluja puolustusyhteistyöstä ulkopuolisten valtioiden kanssa. Kakkoskohta hyväksyttiin ilman muutoksia.

---

¹⁵² Molin 1991, 27

Kolmoskohdan suhteen Undén kirjoitti päiväkirjaansa, että hän palaisi asiaan syksyllä, kun Pohjoismaiden ministerit kokoontuisivat Tukholmaan.¹⁵³

Ruotsin sisäpolitiikassa pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön suhtauduttiin hyvin ristiriitaisesti, ja siitä käytiinkin vilkasta keskustelua koko vuoden 1948. Marraskuussa pääministeri Tage Erlander kirjoittaa puolueensa suhtautuvan positiivisemmin itse puolustusyhteistyöhön. Samassa tekstissä Erlander kuitenkin myös kirjoittaa, että Pohjoismaiden tulisi saavuttaa kaikkia tyydyttävä ratkaisu mahdollisimman pian, sillä Ruotsin hallituksessa alettiin olla hyvin kyllästyneitä tilanteeseen, jossa kukaan hallituksessa ei oikein tiennyt, mitä Ruotsin ja Norjan välisissä suhteissa tapahtui. Erlander myös kyseenalaisti oman tietämyksensä maiden välisistä suhteista.¹⁵⁴

Vuodenvaihteen lähestyessä pohjoismainen puolustusliitto kirjoitti keskustelua jälleen myös Ruotsin sisäpolitiikassa. Ulkoministeri Östen Undén ei tavallisesti juuri puinut sisäpolitiikkaa päiväkirjassaan, mutta neuvottelujen lähestyessä hän kirjoitti 30.12. kokouksesta, jossa hän ja pääministeri Erlander olivat kertoneet pohjoismaisen puolustusliittohankkeen etenemisestä Ruotsin hallitukselle. Kokouksessa käytiin läpi Pohjoismaiden tuleva neuvottelu Karlstadissa, jonka lisäksi keskusteltiin Norjan mahdollisista tulevista NATO-neuvotteluista, mutta myös Ruotsin mahdollisuuksista tehdä yhteistyötä NATO:n kanssa, mikäli pohjoismainen puolustusliitto ei toteutuisi. Kokouksessa oltiin yksimielisiä siitä, että Pohjoismaiden tulisi ensin saada päätökseen keskinäiset puolustusliittoneuvottelunsa, ennen kuin Ruotsi hyväksyisi Norjan aloittaa neuvottelut NATO-jäsenyydestä.¹⁵⁵

Undén kirjoitti myös kertoneensa kokouksessa Ruotsin oikeistopuolueen kansanedustajan Ivar Andersonin lähestyneen häntä tämän viimeisinä hallituspäivinä. Andersson oli tiedustellut Undénilta Ruotsin kannasta mahdollisia NATO-jäsenyysneuvotteluja kohtaan. Anderson oli ehdottanut, että Ruotsi lähettäisi neuvotteluihin tarkkailijan. Hän oli myös pyytänyt, ettei Undén torjuisi

---

¹⁵³ Undenin päiväkirja 8.7.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁵⁴ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 270 (10.11.1948)

¹⁵⁵ Undenin päiväkirja 30.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

neuvottelukutsua, mikäli tällainen Ruotsille tulisi. Undén kirjoitti yrittäneensä selittää Andersonille, että kutsun hyväksyminen ei olisi maan ulkopoliittisten linjojen vuoksi mahdollista. Hallituksessa Ivar Anderssonin idea hylättiin täysin, sillä sen katsottiin olevan mahdoton toteuttaa.¹⁵⁶

Myöhemmin päivällä Undén keskusteli vielä Norjan Ruotsin suurlähettilään Birger Bergersenin kanssa Ruotsin hallituksen näkökulmista. Bergersen oli matkalla Osloon tapaamaan pääministeri Gerhardsenia ja halusi vielä ennen matkaansa varmuuden Ruotsin hallituksen kannasta pohjoismaista puolustusliittoa koskien. Undén kirjoitti kertoneensa painokkaasti, että Ruotsin hallitus oli hyvin kiinnostunut puolustusyhteistyöstä, mutta mitään uusia näkökulmia tai kannanmuutoksia ei ollut tapahtunut sitten miesten Uddevallan tapaamisen.¹⁵⁷ Seuraavana päivänä Undén keskusteli vielä lounaalla Ruotsin hallituksen kannasta Ruotsin kruununprinssin kanssa.¹⁵⁸

Heti vuoden 1949 alussa, tammikuun 3. päivä, Ruotsissa pidettiin puoluejohtajien kokous. Undén kirjoitti kokouksen käsitelleen pohjoismaista puolustusliittoa ja tulevia Karlstadin neuvotteluja. Lisäksi kokouksessa käytiin läpi pääministerien Göteborgissa käydyin kokouksen aiheita. Lisäksi Undén kirjoitti myös ohjeistaneensa, kuinka puolueiden johtajien tulisi vastata, mikäli Norjan taholta kyseltäisiin Ruotsin reaktiosta mahdolliseen NATO-neuvottelujen kutsuun. Kaikki puoluejohtajat olivat yksimielisiä Undénin näkökannan kanssa siitä, ettei Ruotsilla olisi mitään mahdollisuuksia luvata minkäänlaisesta neuvotteluihin osallistumisesta puolueettomuuspolitiikkansa vuoksi. Lisäksi nähtiin, ettei myöskään pohjoismaista puolustusliittoa käsitteleviin neuvottelujen tuloksiin voitaisi ottaa ulkopoliitikassa sen enempää kantaa, ennen kuin maan hallitus olisi saanut asian selvitettyä. Kansanpuolueen johtaja Bertil Ohlin oli lisäksi sanonut kokouksessa, että Ruotsin tulisi pyrkiä vakuuttamaan Yhdysvallat ja Iso-Britannia Ruotsin arvojen mukaisesta pohjoismaisesta puolustusliitosta. Undén oli omien sanojensa mukaan hyvin

---

¹⁵⁶ Undénin päiväkirja 30.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁵⁷ Undénin päiväkirja 30.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁵⁸ Undénin päiväkirja 1.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

painokkaasti ilmoittanut Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian suurlähettiläiden argumentoivan asian puolesta parhaan kykynsä mukaan.¹⁵⁹ Pääministeri Erlander ei osallistunut puoluejohtajien kokoukseen, eikä näin ollen kirjoittanut päiväkirjaansa aiheesta.

Karlstadin kokouksen jälkeen Ruotsin sisäpolitiikassa käytiin runsaasti keskusteluja sekä juuri käydyistä neuvotteluista että tulevista puolustusliittoa koskevista neuvotteluista. Maanantaina 10.1. Erlander keskusteli neuvotteluista puolueensa jäsenen Gunnar Hedlundin kanssa. Keskustelun aikana Erlanderille selvisi tämän kannattavan selvästi Ruotsin eristäytymispolitiikkaa ja puolueettomana pysymistä. Keskusteltuaan Hedlundin kanssa Erlander tapasi seuraavaksi ylemmän kamarin puheenjohtajan Fritiof Domön, joka puolestaan kannatti Ruotsin hallituksen linjaa, mutta epäili myös hallituksen yhtenäisen linjan pitävyyttä, mikäli Norja ja Tanska päätyisivät lännen liittolaisiksi.¹⁶⁰ Tiistaina 11.1. Erlander puolestaan kokousti puolueeryhmänsä kanssa Karlstadin neuvotteluiden tuloksista ja tulevista puolustusliittoneuvotteluista. Asiasta keskusteltiin kaiken kaikkiaan kaksi tuntia, jonka aikana puolueeryhmän jäsenet toivat vuorotellen esille kantansa puolustusliitosta. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa kokouksessa esiintyneen runsaasti erimielisyyksiä ja keskenään eroavia näkökulmia, mutta puolueeryhmän kanta oli kuitenkin yksimielisempi kuin hän oli olettanut.¹⁶¹

Juuri ennen Kööpenhaminan neuvotteluja Ruotsin armeijan selvitys Tanskan ja Norjan sotilaallisen puolustuksen valmiudesta valmistui. Selvityksestä kävi ilmi, että Norjan ja Tanskan puolustus oli käytännössä olematonta. Tämä vaikutti sekä pääministeri Erlanderin halukkuuteen saada pohjoismainen puolustusliittohanke toteutettua, että kirvoitti myös Ruotsin sisäpolitiikassa vilkasta keskustelua. Asiasta keskusteltiin sekä Ruotsin ulkoministeriössä että Ruotsin hallituksessa tammikuun 20.-21. päivinä. Pääministeri Erlander pelkäsi sekä ulkoministeriön että hallituksen suhtautuvan puolustusliittoon hyvin negatiivisesti Norjan ja Tanskan

---

¹⁵⁹ Udenin päiväkirja 3.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁶⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 299 (10.1.1949)

¹⁶¹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 300 (12.1.1949)

puolustuksellisen heikkouden vuoksi. Hän ei kuitenkaan päiväkirjassaan kertonut tarkemmin ulkoministeriön kokouksesta vaan keskittyi kuvailemaan hallituksen kokousta. Pääministeri Erlander yllättyi hallituksen kokouksessa positiivisesti huomattessaan, että suurin osa edelleen kannatti puolustusliittoa. Muutamat kansanedustajat toki vastustivat puolustusyhteistyötä, minkä lisäksi osa suhtautui asiaan hyvin epäilevästi. Erlander itse kuitenkin suhtautui yhä epäilevämmiin puolustusliittoon Kööpenhaminan neuvottelujen lähestyessä. Erlander koki, ettei Ruotsin hallituksen linjaus antanut hänelle käytännössä lainkaan liikkumavaraa Kööpenhaminan neuvotteluihin.¹⁶²

Kaiken kaikkiaan Ruotsissa oltiin ainakin päiväkirjojen perusteella varsin yksimielisiä Ruotsin puolueettomuuspolitiikan kannattavuudesta. Pitkin vuotta 1948 esiintyi toki erimielisyyksiä, mutta esimerkiksi Ruotsin hallituksen enemmistö päätyi kuitenkin kannattamaan lopulta puolueetonta pohjoismaista puolustusliittoa. Ainakaan päiväkirjojen pohjalta ei vaikuta siltä, että yleinen mielipide tai syksyn 1948 vaalit olisivat sen suuremmin vaikuttaneet Erlanderin, Undénin tai Jungin kantoihin puolustusliitosta. Toisaalta esimerkiksi Dagens Nyheterin päätoimittaja Herbert Tingsten kannatti avoimesti yhteistyötä lännen kanssa, joka aiheutti ennen kaikkea pääministeri Erlanderille ajoittain päänvaivaa. Myös kenraali majuri Helge Jung näyttää ainakin ajoittain olleen länsisuuntauksen kannalla. Jungin kantaan vaikutti kuitenkin suurelta osin usko siihen, ettei Yhdysvallat olisi halukkaita myymään aseita puolueettomaksi jättäytyvälle Ruotsille, jonka vuoksi Jung näki puolueettomuuden uhkana maan suvereniteetille. Muita Ruotsin ulkopolitiikan puolueettomaan-linjaan negatiivisesti suhtautuneita olivat esimerkiksi Ruotsin Washingtonin suurlähettiläs Erik Boheman sekä Pariisin suurlähettiläs Karl Ivan Westman¹⁶³.

---

¹⁶² Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 304-305 (21.1.1949)

¹⁶³ Molin 1991, 30

4.3 Marshall-apu ja puolustuksen rahoitus

Puolustusliittoneuvotteluja käytäessä myös talousasioilla oli vaikutusta. Ruotsissa Tanskan ja Norjan sotilaallinen heikkous ja sen mukanaan tuoma maiden sotilaallisen varustuksen parantamisen välttämättömyys herättivät keskustelua siitä, olisiko se Ruotsin talouden puolesta mahdollista. Esimerkiksi kenraalimajuri Helge Jung katsoi, ettei Ruotsilla ollut tähän riittäviä resursseja. Toinen keskusteluja herättänyt aihe, varsinkin vuoden 1948 alussa, oli Marshall-apu ja tulisiko Ruotsin ottaa sitä vastaan.

Vaalien sekä uuden hallituksen muodostuksen lisäksi Ruotsin sisäpolitiikkaa hallitsi laajalti vuonna 1948 keskustelu Ruotsin taloudesta sekä mahdollisesta Marshall-avusta. Taloustilanne sekä Yhdysvaltojen tarjoama Marshall-avustus vaikuttivat luonnollisesti myös Ruotsin puolustuspolitiikkaan sekä sisäpoliittisiin kysymyksiin. Marshall-avustusta pohdittiin ennen kaikkea sen mahdollisuuksista vaikuttaa Ruotsin puolueettomaan linjaan. Ruotsissa pelättiin Neuvostoliiton reagoivan negatiivisesti, mikäli maa päätyisi ottamaan vastaan Marshall-apua. Lokakuussa 1948, Ruotsin hallituksen muodostuksen jälkeen, käytiin Ruotsin sisäpolitiikassa esimerkiksi myös vilkasta keskustelua muun muassa kruunun kurssin mahdollisesta devalvoinnista.¹⁶⁴ Taloustilanne puolestaan vaikutti jo pelkästään varustelukysymyksiin ja sitä kautta pohjoismaiseen puolustusliittoon. Varustelusta keskusteltaessa oli myös otettava huomioon ulkopoliittiset suhteet ja mahdollisuudet ostaa edulliseen hintaan sotilaskalustoa esimerkiksi Yhdysvalloista.

Kesällä 1948 keskustelut pohjoismaisesta puolustusliitosta olivat maiden välillä vähäisiä ja rajoittuivat käytännössä kesäkuussa Kööpenhaminassa pidettyyn kokoukseen, jossa osa maiden ministereistä tapasi toisensa. Tage Erlanderin päiväkirjamerkinnot käsittelevätkin kesän ajalta pitkälti sisäpoliittisia asioita. Puolustusliitosta Erlander kirjoitti pitkälti vain mietteistään Norjan ulkoministeri Halvard Langesta sekä tämän kannoista pohjoismaiseen puolustusliittoon. Syksyllä 1948, vaalien jälkeen, Erlander paneutuu kuitenkin hallituksen muodostuksen jälkeen

---

¹⁶⁴Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 265 (30.10.1948) Andren1990,50

jälleen tarkemmin pohjoismaista puolustusliittoa käsitteleviin aiheisiin. Pohjoismainen yhteistyö sekä yhteinen puolustus olivat syksyllä ja talvella myös ajankohtaisempia aiheita Ruotsissa pohjoismaiden yhteisten neuvottelujen lähestyessä.

Joulukuussa 1948 Erlander kirjoitti päiväkirjaansa konfliktista talousministeri Ernst Wigforssin ja puolustusministeri Allan Vougtin välillä. Ruotsin puolustusministeriö olisi tuolloin Vougtin johdolla halunnut kasvattaa valtion puolustuksen budjettia. Talousministeri Wigforss puolestaan vaati, että puolustuksen rahoituksesta tulisi päättää samaan tapaan kuin muistakin valtion kuluista. Wigforssin mielestä puolustuksen määrärahoja tulisi nostaa vain erittäin painavasta syystä, sillä kasvavat puolustusmenot tekisivät liian suuren loven valtion budjettiin. Erlander koki miesten välisen konfliktin erittäin ikävänä ja kirjoittikin päiväkirjassaan joutuneensa jälleen kerran ikävään välikäteen keskelle riitoja.¹⁶⁵

Muutamaa päivää myöhemmin Erlander keskusteli sen hetkisen maatalousministerin ja tulevan talousministerin, Per Edvin Sköldin kanssa tilanteesta. Sköldin mielestä Wigforss oli hölmö suhtautuessaan asiaan näin jyrkästi. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa samana päivänä 14.12.1948, että puolustuksen rahoitusta koskevaan konfliktiin olisi saatu aikaan jonkinlainen kompromissi, siitä hän ei kuitenkaan mainitse sen tarkemmin, vaan keskittyy enemmänkin käsittelemään Wigforssia ja tämän kykyä nähdä Ruotsin taloudellinen tilanne ajoittain hyvinkin synkkänä. Seuraavana päivänä 15.12. Erlander kävi vielä keskustelua Ruotsin puolustuksen tilanteesta ja rahoituksesta kenraalimajuri Helge Jungin kanssa. Miehet keskustelivat sekä Ruotsin puolustuksellisesta tilanteesta ja tarvittavista asehankinnoista, että Euroopan yleisestä asevarustelusta ja NATO:n mahdollisista tulevista tukikohdista.¹⁶⁶

Ruotsin talouspolitiikka ei näytellyt kenenkään tutkimuksessa mukana olleen päiväkirjoissa kovinkaan suurta roolia. Talouteen liittyvät keskustelut käsitelivät enimmäkseen joko Marshall-avun vastaan ottamista tai sotakalustoon käytettäviä

---

¹⁶⁵ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 282-283 (10.12.1948)

¹⁶⁶ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 284-285 (14.12.1948)

varoja. Jonkin verran herätti kysymystä myös Norjan ja Tanskan varustelun heikkous ja sen parannuksen vaikutus Ruotsin talouteen¹⁶⁷. Kaiken kaikkiaan taloudellisia seikkoja pohdittiin päiväkirjoissa varsin vähän ja eteenkin Erlanderin päiväkirjoissa päiväkirjamerkinnot keskittyivät käsittelemään ristiriitatilanteita.

4.4 Puolustuksen tuomat haasteet

Pohjoismaiden neuvotellessa puolustusliitosta esille nousi myös Pohjolan maantieteellisten alueiden sotilaallinen puolustus ja sen mahdollisuus sekä mahdollisen puolustuksen vaatimat asehankinnat. Alueellisesti Pohjola oli haastava puolustettava suurten rannikkojensa ja Tanskan saarien vuoksi. Yleisesti oli tiedossa, etteivät Norja ja Tanska kykenisi antamaan sotilaallista avustusta Ruotsille ja lähes yhtä selvää oli se, ettei Ruotsi pystyisi myöskään auttamaan naapureitaan. Pohjolan uhkakuvat keskittyivät pohjoismaisen puolustuskomitean selvityksen mukaan pitkälti Neuvostoliiton luomiin uhkakuviin. Länsi nähtiin vain potentiaalisena avun tarjoajana tai avunannosta kieltäytyjänä.¹⁶⁸

Ruotsin hallitus kävi keskustelua Norjan ja Tanskan puolustuksen mahdollisuuksista jo maaliskuussa 1948. Kokoukseen osallistuivat muun muassa pääministeri Erlander, ulkoministeri Undén, puolustusministeri Allan Vougt, maatalousministeri Per Edvin Sköld, oikeusministeri Herman Zetterberg, talousministeri Ernst Wigforss, kansantalousministeri Gunnar Sträng ja Ruotsin kamarioikeuden presidentti Nils Quensel. Kokouksessa käsiteltiin Ruotsin taloutta ja kuluja, Neuvostoliiton ekspansiota, Suomen tilannetta sekä Kalottien, Tanskan ja sen saarien sekä Norjan tilannetta ja puolustusta. Kenraalimajuri Helge Jung kirjoitti päiväkirjaansa mietteitään kokouksesta sekä maanpuolustuksesta. Jung kertoi painottaneensa kokouksessa vahvasti Tanskan ja Norjan maanpuolustuksen heikkoutta, sillä hän katsoi maiden olevan käytännössä täysin puolustuskyvyttömiä sotilaallisen uhan

---

¹⁶⁷ ks. luku 5

¹⁶⁸ Zetterberg 1997, 39

edessä. Jung epäili myös Neuvostoliiton kohdistavan mahdolliset sotilasvoimansa Pohjois-Norjaa kohti sekä kohti Tanskan saaria, mikä puolestaan Jungin mukaan asettaisi Ruotsin hyvin tukalaan asemaan. Jung epäili, etteivät länsivallat välttämättä olleet ajatelleet Neuvostoliiton mahdollisia liikkeitä Pohjolassa sen tarkemmin. Jung epäili myös, että Suomen tilanne ja YYA-sopimusneuvottelujen alkaminen saattaisi siirtää idän ja lännen välisen rajan kulkemaan Ruotsin ja Suomen välille.¹⁶⁹ Pääministeri Tage Erlander kommentoi kokousta päiväkirjassaan huomattavasti suppeammin ja kirjoittikin vain kokouksen pääpiirteittäiset aihealueet sekä mahdolliset tarvittavat asehankinnat.¹⁷⁰

Ruotsin ulkoministeri Östen Undén puolestaan keskusteli Tanskan ja Norjan puolustuksesta Yhdysvaltojen ulkoministerin George C Marshallin kanssa marraskuussa Pariisissa pidetyn YK:n kokouksen yhteydessä. Marshall kertoi Yhdysvaltojen olevan hyvin kiinnostuneita maiden puolustuksesta, sillä länsivalloille Norjan sekä Tanskan länsiosien puolustus olisi välttämätöntä. Yhdysvallat katsoi ennen kaikkea Tanskan tarvitsevan vahvaa puolustuksellista tukea maan oman puolustuksen heikkouden vuoksi.¹⁷¹ Myös Ruotsin pääministeri Tage Erlander ja kenraalimajuri Helge Jung keskustelivat 14.12.1948 Tanskan ja Norjan puolustuksesta. Jung kertoi selvitysten osoittaneen, ettei Ruotsilla olisi todellisuudessa mahdollisuutta Norjan ja Tanskan varusteluun, sillä valtion talous ja työvoima eivät vain riittäisi kattamaan niin suurien alueiden varustelua. Tämän vuoksi Jungin mielestä olisi parempi, mikäli länsivallat osallistuisivat Tanskan ja Norjan varustamiseen. Toisaalta länsivaltojen osallistuminen olisi riski Ruotsin puolueettomuuspolitiikalle ja pahimmassa tapauksessa maa jäisi eristyksiin lännen ja idän väliin.¹⁷²

Kenraalimajuri Helge Jung kävi kokouksen jälkeen maaliskuun 31. päivä keskustelua maan asehankinnoista sekä Pohjolan puolustuksesta ulkoministeri Östen Undénin

---

¹⁶⁹ Jungin päiväkirja 11.3.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁷⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 212 (24.3.1948)

¹⁷¹ Jungin päiväkirja 9.11.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁷² Jungin päiväkirja 14.12.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

kanssa. Jung kertoi Undénin olevansa huolissaan Tanskan ja Norjan puolustuksen heikkoudesta ja sanoikin, että maiden pitäisi toimivan puolustuksen takaamiseksi tehdä välittömästi yhteinen puolustussuunnitelma, jonka Undén sanoi olevan mahdoton toteuttaa. Tämän jälkeen miehet keskustelivat Jungin mukaan pitkään Tanskan ja Norjan puolustuksen kapasiteetista ja molemmat miehet olivat yksimielisiä Tanskan heikkoudesta. Toisin kuin Jung, Undén näki kuitenkin, ettei Norjan puolustus olisi yhtä heikko kuin Tanskan. Tämän jälkeen Jung kirjoittaa kertoneensa Undénille painokkaasti Pohjois-Norjan sotilaallisesta merkityksestä Yhdysvalloille, sekä että mikäli Ruotsin kaltainen pieni valtio halusi pysyä mukana aseteknisessä kehityksessä, olisi asekaupan käyminen lännen kanssa välttämättömyys. Jung painotti myös, että mikäli Ruotsi jättäytyisi puolueettomaksi, vaikuttaisi se mitä todennäköisimmin maan uusien aseiden hankintaan. Yhdysvallat ei Jungin mukaan välttämättä olisi halukas myymään aseita edullisesti puolueettomalle Ruotsille.¹⁷³

Jungin länsiyhteistyötä puoltavaan kantaan vaikutti varmasti 19.3.1948 Ruotsin kamariherra Rolf von Heidenstamin kanssa käyty keskustelu maan asehankinnoista. Heidenstam oli kertonut asekauppojen Yhdysvaltojen kanssa vaikeutuneen entisestään. Miehet olivat olleet yksimielisiä siitä, että Ruotsin tulisi löytää ratkaisu puolueettomuuskysymykseen länsivaltojen kanssa, sillä asian pitkittäminen saattaisi Ruotsin puolustuksen nopeasti heikkoon asemaan eikä puolueettomalla valtiolla ollut takeita avun saapumisesta hyökkäyksen sattuessa.¹⁷⁴ Jung kirjoitti päiväkirjaansa Östen Undénin uskovan vielä 29.4.1948 Ruotsin saavan apua länneltä tarpeen vaatiessa. Jung oli tuolloin kyseenalaistanut avun saapumisen, varsinkaan ajoissa.¹⁷⁵

Jokainen Pohjoismaa tiedosti sen tosiasian, että edes mahdollisuus koko Pohjolan kattavaan puolustukseen vaatisi asehankintoja. Asehankintoja pohdittaessa oli selvää, että ainoa vaihtoehto oli käydä asekauppaa Yhdysvaltojen kanssa. Asehankinnat lännen kanssa puolestaan olivat vahvasti ristiriidassa Ruotsin ajaman

---

¹⁷³ Jungin päiväkirja 31.3.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁷⁴ Jungin päiväkirja 19.3.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁷⁵ Jungin päiväkirja 23.4.1948. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

puolueettomuuden kanssa, eivätkä tukeneet väitettä siitä, ettei pohjoismainen puolustusliitto olisi enemmän suuntautunut länteen kuin itään. Asehankinnat lännestä muodostuivat ongelmaksi ennen kaikkea Ruotsille, joka piti tiukasti kiinni puolustusliiton puolueettomuudesta, vaikutti jopa siltä, että puolueettomuus oli ajoittain Ruotsin hallitukselle turvallisuuttakin tärkeämpi asia. Ruotsissa oltiin myös haluttomia lainaamaan esimerkiksi kiväärejä Tanskalle, koska sen katsottiin olevan pois Ruotsin omasta puolustuksesta tai vaihtoehtoisesti Ruotsi olisi joutunut investoimaan vastaavaan määrään uusia kiväärejä. Pääministeri Tage Erlander kirjoitti päiväkirjassaan 3. marraskuuta 1948 käydystä puolueen sisäisestä keskustelusta, jossa puolueen jäsenet vastustivat ankarasti aselainoja Tanskalle. Erlander oli myös huomauttanut keskustelun yhteydessä, että Ruotsin hallitus oli jo linjannut sotilaskaluston modernisoinnista, sekä asettanut asehankinnalle budjetin. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt aselainojen vastustusta.¹⁷⁶

Asehankintojen lisäksi Ruotsissa herätti kysymyksiä myös mahdollisuus saada apua lännestä hyökkäyksen sattuessa. Ruotsissa oli pitkälti jakauduttu kahteen leiriin: niihin, jotka uskoivat lännen apuun ja niihin jotka eivät uskoneet. Sekä kenraalimajuri Helge Jung että Nils Swedlund eivät kumpikaan uskoneet vakaasti lännen avun mahdollisuuteen. Molemmat miehet katsoivat, että puolueeton pohjoismainen puolustusliitto olisi suuri riski Pohjoismaille ja saattaisi Neuvostoliiton hyökkäyksen sattuessa estää lännen avun saamisen.¹⁷⁷ Kenraaliluutnantti Carl August Ehrensverd puolestaan suhtautui lännen avun mahdollisuuteen toiveikkaammin. Miehet kävivät aiheesta keskustelua Karlstadin neuvottelujen jälkeen 10.1.1949. Keskustelun yhteydessä Jung kokosi yhteen kolme mahdollista Ruotsin puolustuksellista skenaariota riippuen puolustusliittohankkeen tuloksista.

” 1) *Pohjoismainen puolustusliitto yhteistyössä lännen kanssa.* 2) *Pohjoismainen puolustusliitto ilman yhteistyötä lännen kanssa.* Avun sekä materiaalien saaminen

---

¹⁷⁶Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 267 (3.11.1948)

¹⁷⁷Zetterberg 1997, 25

länneistä olisi kuitenkin epävarmaa ja Norja todennäköisimmin kieltäytyisi yhteistyöstä. 3) *Norja ja Tanska liittyisivät NATO:on ja Ruotsi jäisi puolueettomaksi.*”

Jung näki vaihtoehdon kolme vaihtoehtoa kaksi parempana, mutta koki tämänkin sisältävän runsaasti riskejä. Jung epäili, että mikäli Norja liittyisi länteen kokisi Neuvostoliitto tarpeelliseksi miehittää Suomen, mikä vaikuttaisi myös Ruotsin asemaan. Jung pelkäsi, että Ruotsi joutuisi maksamaan kalliin hinnan, mikäli kieltäytyisi yhteistyöstä lännen kanssa.¹⁷⁸ Lännen avun saaminen näyttääkin vaikuttaneen eniten Jungin kantaan länsiyhteistyötä puoltavasti. Muutoin Jung näyttää periaatteessa kannattaneen puolueettomuutta.

Pohjolan puolustukselliset ongelmat ja niiden ratkaisut vaikuttivat myös pääministeri Erlanderin mietteisiin pohjoismaisesta puolustusliitosta. Skandinavian puolustuskomitean selvitys Ruotsin, Norjan ja Tanskan puolustuksen tilasta ja maiden puolustuksen vaatimista uudistuksista julkaistiin 15. tammikuuta 1949 juuri ennen Kööpenhaminan neuvotteluja. Pääministeri Erlander kirjoitti päiväkirjaansa alkaneensa selvityksen julkaisun jälkeen epäillä pohjoismaista puolustusliittoa, sekä myös omaa halukkuuttaan edes toteuttaa hanketta. Erlander pohti päiväkirjassaan, oliko puolustusliitto millään lailla järkevä kahden maan kanssa, joiden sotilaallinen varustus oli käytännössä olematon.¹⁷⁹ Tammikuun 18. päivä Erlander kirjoitti myös ulkoministeriön sekä Ruotsin hallituksen huolestuneen armeijan selvityksestä. Erlander jatkoi samassa kirjoituksessaan puolustusliiton pohtimista. Hänen oli vaikea ymmärtää tanskalaisten ja norjalaisten ajattelutapaa, joka salli maiden yritykset hyötyä tällä tavalla Ruotsista sotilaallisesti asettaen samalla Ruotsin oman puolustuksen aiempaan heikompaan asemaan. Erlander kirjoitti myös kokevansa raskaana vastuun Ruotsin omasta puolustuksesta ja ennen kaikkea ruotsalaisista sotilaista, jotka mahdollisesti joutuisivat tulevaisuudessa puolustamaan näitä kahta, käytännössä täysin ilman sotilasvoimia tai sotakalustoa olevia maita.¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Jungin päiväkirja 10.1.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

¹⁷⁹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 301 (15.1.1949)

¹⁸⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 303 (18.1.1949)

Puolustus ja sotilaallinen varustelu saivat Ruotsissa suuren painoarvon. Norjan ja Tanskan puolustuksellinen heikkous oli suurin syy siihen, miksi pohjoismaista puolustusliittoa vastustettiin. Ruotsissa ajateltiin, ettei maalla ollut liioin taloudellisia kuin sotilaallisiakaan mahdollisuuksia kahden heikomman naapurin puolustuksen turvaamiseen. Eteenkin pääministeri Erlander myös katsoi, ettei Tanskan ja Norjan puolustuksen täydellinen sysääminen Ruotsin harteille ollut myöskään moraalisesta näkökulmasta oikein, sillä Ruotsi oli liian pieni valtio vastaamaan kahden muun valtion puolustuksesta. Tämä puolestaan lisäsi lännen avun painoarvoa niin Erlanderin, Jungin kuin Undéninkin mielipiteissä. Sotilaallinen varustelu sekä asekaupat lännen kanssa näyttävätkin olleen myös suuri tekijä sekä kenraalimajuri Helge Jungin, että Tage Erlanderin kannan muuttuessa negatiivisemmaksi.

5 Kolmivaiheiset puolustusliitto neuvottelut

5.1 Karlstad – neuvottelut pohjoismaisesta puolustusliitosta alkavat

Tanska, Norja ja Ruotsi kokoontuivat ensimmäisen kerran vuonna 1949 keskustelemaan pohjoismaisesta puolustusliitosta Ruotsin Karlstadiin 5.-6. tammikuuta 1949. Paikalla olivat kaikkien kolmen maan pääministerit Ruotsin Tage Erlander, Tanskan Hans Hedtoft ja Norjan Einar Gerhardsen. Pääministerien lisäksi paikalla olivat myös maiden ulkoministerit Gustav Rasmussen, Halvard Lange ja Östen Undén sekä maiden puolustusministerit Rasmus Hansen, Jens Christian Hauge ja Allan Vougt. Pohjoismaisen puolustusliiton komitea ei ollut paikalla Karlstadin kokouksessa.¹⁸¹ Karlstadin kokouksesta päätettiin 27.12.1948, jolloin Norja ehdotti, että Pohjoismaat kokoontuisivat keskustelemaan yhdessä puolustusliitosta. Ruotsin pääministeri Tage Erlander esitti kutsun Karlstadiin 28.12.1948.¹⁸²

Joulun jälkeen maanantaina 27.12.1948 Erlander sai kuulla ulkoministeri Undénilta, joka puolestaan oli kuullut Norjan Ruotsin suurlähettiläältä Birger Bergerseniltä

---

¹⁸¹ Danmarks udenriksministeriet 1968, 27

¹⁸² Undénin päiväkirja 27.-28.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

Norjan ulkoministeri Halvard Langen vaatineen, että Pohjoismaiden tulisi järjestää pääministerien ja ulkoministerien kokous 1.- tai 2.1.1949. Erlander oli tiedon saatuaan välittömästi soittanut Tanskan pääministeri Hans Hedtoftille, joka puolestaan kertoi, että Tanskan Oslon lehdistönlähettiläs, Sigvald Kristensen oli soittanut Hedtoftille jouluaattona kertoakseen Langen kanssa käymästään keskustelusta. Lange oli kertonut Kristensenille Norjan Washingtonin suurlähettilään Wilhelm Morgenstiernen keskustelleen Yhdysvaltojen ulkoministeri George C. Marshallin kanssa Norjan liittymisestä NATO:n jäseneksi. Presidentti Truman oli sanonut, että Norja saisi kutsun liittyä jäseneksi heti vuoden 1949 alussa. Erlander kuvaili päiväkirjassaan Langen toimintaa suorastaan vastuuttomaksi. Erlander vaikutti päiväkirjassaan olevan loukkaantunut ennen kaikkea siitä miten Lange ei itse ollut yhteydessä tanskalaisiin tai ruotsalaisiin ministereihin, vaan oli kautta rantain kertonut asiasta Tanskan lehdistönlähettiläälle. Keskiviikkona 29.12. Erlander sai Ruotsin Norjan suurlähettiläältä Johan Beck-Friisiltä vielä raportin ulkoministeri Langen päätöksestä olla toteuttamatta Norjan pääministeri Gerhardsenin Uddevallassa tekemiä pohjoismaista puolustusliittoa ja sen yhteisiä linjauksia koskevia lupauksia. Erlander kuvaili pohjoismaista puolustusliitto hanketta ”toivottomaksi fiaskoksi”.¹⁸³

Myös ulkoministeri Östen Undén kirjoitti 27. joulukuuta päiväkirjaansa Norjan Ruotsin suurlähettiläältä Birger Bergerseniltä saadusta ehdotuksesta Pohjoismaiden ministerien kokouksen järjestämisestä, jossa maat keskustelisivat tarkemmin pohjoismaisesta puolustusliitosta. Kokous tulisi Bergersenin mukaan järjestää kiireellisellä aikataululla. Toisin kuin Erlander, Undén keskittyi kirjaamaan tapahtumat lyhyesti ylös pääpiirteittäin. Hän kirjoitti Bergersenin saaneen ohjeistuksen ehdottaa ruotsalaisille kokousta, varsinaista syytä ei Undénille tuossa vaiheessa vielä kerrottu. Undén kirjoitti keskustelleensa pääministeri Erlanderin kanssa vielä samana päivänä pitkään kokouksen järjestämisestä, minkä jälkeen miehet päätyivät ehdottamaan kokouksen pitopaikaksi Ruotsin Karlstadia, mutta

---

¹⁸³ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 289-290 (27.-28.12.1948)

vasta tammikuun 5. tai 6. päivinä. Erlander keskusteli aiheesta puhelimitse myös Tanskan Hedtoftin kanssa, joka oli saanut Tanskan Oslon lehdistönlähettiläältä selvityksen kokouksen kiireelliseen aikatauluun. Siinä missä Tage Erlander kuvaili päiväkirjassaan pitkästi, kuka oli sanonut kenelle ja mitä, Östen Undén puolestaan kuvaili kokouspaikalla käytyjä neuvotteluja. Erlander oli kutsunut ministerit Karlstadiin, kun taas Gerhardsen oli ehdottanut kokouspaikoiksi sekä Malmöä että Haldenia.¹⁸⁴ Seuraavana päivänä joulukuun 28. päivä Undén kirjoitti päiväkirjaansa kiireellisen aikataulun johtuvan siitä, että Norjan odotettiin saavan kutsu liittyä NATO:n jäseneksi muutaman viikon kuluessa. Kokous päätettiin pitämään Karlstadissa 5.-6.1.1949.¹⁸⁵

Alun perin ainakin Ruotsin ulkoministeri Östen Undén näytti luulleensa, että kokoukseen osallistuisivat vain maiden pää- ja ulkoministerit. Hän kirjoitti päiväkirjaansa 4.1.1949: ”Kävi ilmi, että norjalaiset olivat ajatelleet, että myös puolustusministerit osallistuisivat Karlstadin kokoukseen. Tämä oli meille uutta. Mahdollisesti Bergersenin on pitänyt mainita asiasta meille, mutta on unohtanut sanoa tai ymmärtänyt viestin väärin.” Undén oli selvästi hieman näreissään tästä eikä olisi halunnut puolustusministerien osallistuvan kokoukseen.¹⁸⁶ Ennen Karlstadin neuvotteluja pääministeri Erlander ei kommentoinut päiväkirjassaan osallistujia, vaan keskittyi enemmänkin käymään läpi neuvotteluiden lähtöasetelmia. Erlander asennoitui Karlstadin neuvotteluihin hyvin negatiivisesti eikä uskonut niiden tuottavan sen isompia tuloksia. Hän kirjoitti päiväkirjaansa Norjan ulkoministeri Langen onnistuneen tuhoamaan kaikki mahdollisuudet pohjoismaisesta puolustusyhteistyöstä uudenvuoden puheellaan. Myös Ruotsin hallitus oli Erlanderin mielestä kallistunut siihen suuntaan, ettei pohjoismaista puolustusliittoa tulnaisi perustamaan heidän elinaikanaan. Erlander olikin pyytänyt Ruotsin ulkoministeriötä kysymään Norjalta ja Tanskalta, oliko Karlstadin neuvotteluja järkevää edes pitää.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Undenin päiväkirja 27.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁸⁵ Undenin päiväkirja 28.12.1948. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁸⁶ Undenin päiväkirja 4.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁸⁷ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 297 (4.1.1949)

Sekä Erlander että Undén kirjoittivat Karlstadin neuvotteluista jälkikäteen päiväkirjaansa. Pääministeri Erlander koki neuvottelujen onnistuneen odotettua paremmin ja kirjoittikin niistä positiivisesti. Erlanderille oli jäänyt neuvotteluista mielikuva pohjoismaisen puolustusliittohankkeen onnistumisen mahdollisuudesta. Hän kirjoittaa kuitenkin mahdollisuuden olevan suhteellisen pieni. Erlander koki tärkeimmäksi kokouksen anniksi sen, että Pohjoismaat näkivät yksimielisesti yhtenäisen Pohjolan vahvempana kuin pirstoutuneen. Tämän jälkeen Erlander keskittyi käsittelemään poliitikkojen välisiä valtasuhteita. Hän koki omien sanojensa mukaan Norjan puolustusministeri Haugen dominoivan Norjan ministereitä. Tanskan Rasmussenia hän puolestaan kuvaili naiiviksi. Sekä Tanskan että Norjan ulkoministerit olivat Erlanderin mielestä olleet yllättävän hiljaisia kokouksessa.¹⁸⁸

Ulkoministeri Östen Undén puolestaan keskittyi kuvailemaan päiväkirjassaan enemmänkin itse tapahtumia. Toisin kuin Erlander, Undén suhtautui neuvottelujen tuloksiin epäilevästi. Undén epäili ennen kaikkea norjalaisten motiiveja ja todellisia aikeita luopua NATO-jäsenyydestä, mikäli pohjoismainen puolustusliitto toteutuisi. Undén uskoi norjalaisten ajatelleen aluksi saavansa Ruotsin mukaan kanssaan NATO:on, mutta jouduttuaan toteamaan, ettei tämä onnistuisi, olisivat norjalaiset kenties valmiita pohjoismaiseen puolustusliittoon. Undén uskoi norjalaisten haluavan katsoa, miten pitkälle Ruotsi olisi valmis menemään toteuttaakseen yhteisen puolustusliittohankkeen. Lisäksi hän epäili norjalaisten ajattelevan, että pohjoismainen puolustusliitto päätyisi kuitenkin ennen pitkää yhteistyöhön Yhdysvaltojen kanssa, vähintään asehankintojen osalta.¹⁸⁹ Molemmat miehet näkivät selvästi kokouksen tapahtumat hyvin eri tavalla, sekä asennoituivat niihin toisistaan poikkeavasti.

Tammikuun 8. päivä pääministeri Erlander tapasi Ruotsin kruununprinssin ja ulkoministeri Undén Ruotsin kuninkaan. Molemmat miehet kävivät tapaamisissa läpi Karlstadin tapahtumat. He kirjoittivat päiväkirjoihinsa sekä kruununprinssin että

---

¹⁸⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 297-298 (7.1.1949)

¹⁸⁹ Undenin päiväkirja 5.-6.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

kuninkaan olleen tyytyväisiä neuvottelujen tapahtumiin ja myös molempien esityksiin neuvotteluissa. Undén kirjoitti kuninkaan epäilevän vahvasti puolustusliiton toteutumista. Kuninkaan mukaan norjalaiset eivät tulisi osallistumaan hankkeeseen.¹⁹⁰ Erlander puolestaan kirjoitti kruununprinssin toivovan puolustusliiton toteutumista. Toisaalta kruununprinssi olisi halunnut Ruotsin alkavan selvittää myös muita vaihtoehtoja turvallisuutensa takaamiseksi, sillä hän näki Neuvostoliiton käyvän yhä epäluuloisemmaksi Ruotsin suhteen, joten eteen saattaisi tulla tilanne, jolloin Ruotsin toimilla ei olisi enää sen suurempaa vaikutusta Neuvostoliiton luottamuksen säilyttämiseksi.¹⁹¹

Viimeistään Karlstadissa kävi jokaiselle osapuolelle selväksi, mitä puolustusliiton toteutumiseen vaadittiin. Kaikki osapuolet olivat yksimielisiä siitä, että puolustusliiton toteutuminen vaatisi Tanskan ja Norjan puolustuksen tason parantamista Ruotsin puolustuksen avulla. Vaikka kaikki olivat yksimielisiä, ei Ruotsin hallitus silti ollut valmis vielä tässä vaiheessa sopimaan virallisesti puolustusliitosta. Ruotsin hallitus piti tiukasti kiinni ajatuksestaan täysin puolueettomasta puolustusliitosta Norjan ja Tanskan kanssa. Ruotsi ei ollut valmis puolustusliittoon Tanskan ja Norjan kanssa, mikäli nämä olivat aikeissa liittyä länteen tai esimerkiksi NATO:n jäseniksi. Tanska ja Norja puolestaan näkivät, ettei puolustusliitto voisi toimia ilman lännen apua.¹⁹²

Maiden ministerit eivät päässeet yhteisymmärrykseen Karlstadissa, mutta kokouksen suurin anti oli puolustusliittohankkeen käsittelyaikataulu, josta valtioiden päämiehet pääsivät yhteisymmärrykseen. Karlstadissa sovittiin tulevasta Kööpenhaminan ja Oslon kokouksista, joissa käsiteltäisiin maiden mahdollisuuksia yhteiseen puolustusliittoon. Karlstadin kokouksen jälkeen ministerit palasivat kotimaihinsa keskustelemaan maidensa hallitusten kanssa puolustusliitosta. Tämän lisäksi Karlstadissa päädyttiin myös selvittämään Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian kiinnostus

---

¹⁹⁰ Undenin päiväkirja 8.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

¹⁹¹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 298 (8.1.1949)

¹⁹² Danmarks udenriksministeriet 1968, 27-28

pohjoismaista puolustusliittoa kohtaan sekä olivatko nämä maat mahdollisesti kiinnostuneita avustamaan puolustusliittoa asehankinnoissa.

Karlstadin kokouksen jälkeen pääministeri Erlander alkoi epäillä myös omia motiivejaan puolustusliiton toteutuksen suhteen. Ennen kaikkea Norja ja hänen oma suhtautumisensa Norjan ulkopolitiikkaan sai hänet kyseenalaistamaan, halusiko hän itse todella puolustusliittohankkeen edes onnistuvan. Erlander pohti Norjan politiikkaa ja valtion suhtautumista Ruotsiin. Hän koki, että maalla oli jonkinlainen asenneongelma Ruotsin suhteen, jonka vuoksi Erlander kyseenalaisti Norjan sopivuuden Ruotsin puolustuksen ja ulkopolitiikan yhteistyökumppaniksi. Erlander kirjoitti päiväkirjaansa Norjan hallituksen tekevän aika-ajoin Ruotsi-asenteensa vuoksi maalleen hyvin epäedullisia päätöksiä, sekä maan lehdistön suorastaan luopuvan itsenäisestä linjastaan tukeakseen hallitusta. Erlander pelkäsi myös yhteistyön Norjan kanssa vievän Ruotsin konfliktin sattuessa auttamatta länsivaltojen puolelle ja sitä kautta mukaan mahdolliseen sotatilaan. Hän kirjoittaa myös, ettei itse osannut sanoa näin monimutkaisessa tilanteessa, mitä todella halusi tai näkisi olevan Ruotsin parhaaksi.¹⁹³

5.2 Kööpenhamina – puolustusliiton toteutuminen käy yhä epätodennäköisemmäksi

Karlstadin tapaamisen jälkeen Pohjoismaat kokoontuivat seuraavan kerran neuvottelupöytään Kööpenhaminassa 22.-24.1.1949. Neuvotteluihin osallistuivat Ruotsin, Tanskan ja Norjan pääministerit, ulkoministerit, puolustusministerit sekä maiden suurlähettiläitä.

Pohjoismainen puolustuskomitea sai mietintönsä valmiiksi 14. tammikuuta 1949. Puolustuskomitean lausunto tuki jo tiedossa olleita Pohjolan puolustuksen esteitä, joista Ruotsin, Norjan ja Tanskan tulisi päästä yhteisymmärrykseen yhteisen

---

¹⁹³ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 298-299 (9.1.1949)

puolustusliiton saavuttamiseksi. Puolustuskomitean mietinnössä todettiin, että maiden välinen puolustusyhteistyö silloisilla resursseilla mahdollistaisi lähinnä maiden välisen solidaarisuuden mahdollisen hyökkäyksen tapahtuessa. Puolustuskomitea totesi myös mietinnössään, että tehokas pohjoismainen puolustusliitto vaatisi sen, että Norjan ja Tanskan puolustusta parannettaisiin sekä Ruotsin puolustus pysyisi vähintäänkin nykyisellään. Lisäksi pohjoismainen puolustuskomitea huomautti, että maiden tulisi myös olla yksimielisiä ulkopoliittisista linjoista, jotta puolustusliitto saataisiin toteutettua.¹⁹⁴

Pohjoismaisen puolustuskomitean mietinnössä otettiin kantaa myös taloudellisiin kysymyksiin sekä ulkopuoliseen sotilaalliseen apuun. Puolustuskomitea totesi mietinnössään, että taloudelliset raamit oli otettava huomioon suunniteltaessa maiden puolustuksellisia parannuksia. Tanskan ja Norjan puolustuksen parantaminen sekä Ruotsin sotilasvoimien modernisointi vaatisi mailta suurta taloudellista investointia. Maiden puolustusvoimien parannus sekä asehankinnat tulisi kuitenkin komitean mukaan suorittaa mahdollisimman nopealla aikataululla.¹⁹⁵

Pohjoismaisen puolustuskomitean mietinnössä kommentoitiin myös mahdollista ulkopuolista sotilaallista apua hyökkäyksen kohdistuessa puolustusliiton jäsenmaihin. Tanskan ja Norjan komitean jäsenet esittivät, että taatakseen tehokkaan ja nopean avun suurvallalta mahdollisen hyökkäyksen sattuessa, tulisi puolustusliiton sopia avunannosta jo rauhan aikana. Ruotsin komitean jäsen huomautti kuitenkin, että ulkopuolisen avun tarve hyökkäyksen sattuessa vähenisi huomattavasti, mikäli maat muodostaisivat keskenään puolustusliiton.¹⁹⁶ Washingtonista saapui 14. tammikuuta ilmoitus, ettei puolueeton pohjoismainen puolustusliitto saisi aseavustusta Yhdysvalloilta.¹⁹⁷

Ennen Kööpenhaminan tapaamista pääministeri Tage Erlander pohti päiväkirjassaan sekä Norjan ulkoministeri Halvard Langen motiiveja ja tekemisiä että Tanskan

---

¹⁹⁴ Danmarks udenriksministeriet 1968, 28-29

¹⁹⁵ Danmarks udenriksministeriet 1968, 28-29

¹⁹⁶ Danmarks udenriksministeriet 1968, 28-29

¹⁹⁷ Molin 1991, 66

pääministeri Hans Hedtoftin motiiveja. Erlander koki ennen Kööpenhaminan kokousta, että ennen kaikkea ulkoministeri Langen olisi helppoa vesittää koko puolustusliittohanke. Erlander näki, että Langen tarvitsisi ainoastaan ylipuhua Yhdysvallat luopumaan pohjoismaisen puolustusliiton sotilaallisesta avustuksesta, jonka jälkeen puolustusliitto kaatuisi sotakaluston puutteisiin. Lisäksi Erlander uskoi, että Lange olisi valmis myös taivuttelemaan Yhdysvallat omalle näkökannalleen. Pääministeri Hedtoftia Erlander puolestaan oli jo pitkin syksyä 1948 epäillyt epärehelliseksi ja kaksinaamaiseksi poliitikoksi. Tammikuun 18. päivä Erlander kirjoitti päiväkirjaansa keskustelleensa Suomen pääministeri Karl-August Fagerholmin kanssa, joka oli kertonut Erlanderille Tanskan Hedtoftin sanoneen hänelle ”Olen Ruotsin puolella norjalaisia vastaan, kun olen ruotsalaisten kanssa. Ja Norjan puolella ruotsalaisia vastaan, kun olen norjalaisten kanssa.”¹⁹⁸

Kööpenhaminan neuvotteluiden jälkeen pääministeri Erlander kirjoitti päiväkirjaansa tuntevansa olonsa ennen kaikkea huojentuneeksi. Tiistaina 25.1.1949 hän käsitteli aihetta lyhyesti. Hän kuvaili aluksi omia tuntemuksiaan ja kertoi, kuinka helpottuneelta ja kevyeltä hänestä tuntui, kun pohjoismaisen puolustusliittoneuvotteluiden tuoma kireys oli poissa. Tämän jälkeen hän puolestaan keskittyi jälleen kuvailemaan muita neuvottelijoita ja heidän toimiaan. Norjan ulkoministeri Lange oli Erlanderin mukaan käyttäytynyt suorastaan fanaattisesti ja pyrkinyt provosoimaan muita jatkuvasti. Lange ei ollut kyennyt kuuntelemaan muiden perusteluja tai puheenvuoroja ja Erlander hämmästelikin sitä, miten arvostettu ja vastuullisessa asemassa toimiva poliitikko saattoi rakastaa omaa ääntään niin paljon. Norjan pääministeri Gerhardsenia hän kuvaili vielä heikommaksi, kuin mitä tämä oli ollut Karlstadin neuvotteluissa. Norjan puolustusministeri Hauge kärsi Erlanderin mukaan huonosta omastatunnosta, koska tämä oli osasyllinen neuvottelujen toimimattomuuteen. Tanskan pääministeri Hedtoft oli puolestaan ollut täysin passiivinen ilman omia näkemyksiä, perusteluja tai mielipiteitä. Tanskan ulkoministeri Rasmussen oli Erlanderin mielestä ollut älykäs ja pätevä neuvottelija

---

¹⁹⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 302-303 (17.1.1949)

kuten yleensä ja Tanskan puolustusministeri Rasmus Hansenin Erlander puolestaan näki onnistuneen neuvotteluissa tavallista paremmin.¹⁹⁹

Ruotsalaisista poliitikoista Erlander kehui kansanedustaja Ohlinia, joka oli Erlanderin mielestä onnistunut neuvotteluissa poikkeuksellisen hyvin. Erlander myös kirjoitti päiväkirjaansa Ohlinin kasvaneen vihdoin vastuullisen poliitikon rooliin.²⁰⁰ Itse neuvotteluista ja niiden kulusta Erlander ei kirjoittanut enempää päiväkirjaansa. Ulkoministeri Östen Undén puolestaan kirjoitti päiväkirjaansa vain ”21.1.1949: Ulkoministeriön matka Kööpenhaminaan” Hän ei kuvaillut Erlanderin tavoin henkilöiden toimintatapoja tai edes kirjannut ylös, mistä neuvotteluissa puhuttiin.²⁰¹ Undén kuitenkin käsitteli sekä Kööpenhaminan ja Oslon neuvotteluja kokonaisuudessaan Oslon neuvottelujen päättyttyä. Hän ei myöskään neuvottelujen välillä kirjannut ylös päiväkirjaansa muitakaan tapahtumia.

5.3 Oslo – neuvottelut päättyvät

Pohjoismaat kävivät varsinaiset kolmannet neuvottelut puolustusliitosta Osllossa 28.-30.1. Ennen Oslon kokousta pidettiin Ruotsin ulkoministeriön lautakunnan kokous, johon sekä pääministeri Erlander että ulkoministeri Undén osallistuivat. Erlanderin päiväkirjojen mukaan kokouksessa keskusteltiin enimmäkseen siitä, tulisiko Ruotsin asettaa asetoimitusten saatavuus Yhdysvalloilta pohjoismaisen puolustusliiton toteutumisen ehdoksi vai ei. Pääministerin suureksi yllätykseksi Ruotsin maalaispuolue asettui Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa samalle linjalle vastustamaan asetoimitusten asettamista toteutumisehdoksi. Pääministeri Erlander kirjoitti päiväkirjassaan torstaina 27.1.1949 olevansa hyvin väsynyt puolustusliittoneuvottelujen vuoksi. Hän odotti selvästi vain neuvottelujen tulevan päätökseen. Hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”Minulla on enää jäljellä hallitusryhmän neuvottelut koskien pohjoismaista puolustusliittoa, sen jälkeen Oslon kokous, jonka

---

¹⁹⁹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 305 (25.1.1949)

²⁰⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 305 (25.1.1949)

²⁰¹ Udenin päiväkirja 21.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

jälkeen pääsen palaamaan realiteetteihin, kun yhtenäinen Pohjola on lyöty rikki.” Erlander ei myöskään odottanut Oslon kokouksen enää tuovan myönteistä ratkaisua pohjoismaisen puolustusliiton osalta.²⁰² Ulkoministeri Östen Undén ei puolestaan kommentoinut päiväkirjassaan ulkoministeriön lautakunnan kokousta tai tulevia Oslon neuvotteluja. Hän kirjoitti päiväkirjaansa 27.1.1949 ainoastaan ”Ulkoministeriön lautakunta. – Osloon lähtö”²⁰³

Ennen Osloon lähtöä perjantaina 28.1.1949 Tage Erlander tapasi vielä Ruotsin kuninkaan konseljissa linnassa. Kuningas harmitteli pohjoismaista puolustusliittoa koskevien neuvottelujen epäonnistumista ja kertoi toivoneensa kovasti myös sotilaallista yhteistyötä maiden välille. Lisäksi Erlander kirjoitti päiväkirjaansa kuulleensa ulkoministeri Undénilta, ettei Norjan kuningas Haakon pitänyt hallituksensa politiikasta vaan koki sen uhkarohkeana Neuvostoliiton ärsyttämisenä, johon Norjalla ei kuningas Haakonin mielestä ollut varaa. Undén puolestaan oli kuullut tästä Ruotsin kamarioikeuden johdossa toimivalta Nils Quenseliltä, jonka Erlander mainitsee olleen hyvin verkostoitunut.²⁰⁴

Tammikuun 28. päivä ja Oslon neuvottelujen ensimmäisenä päivänä ulkoministeri Undén kirjoitti päiväkirjaansa olleensa ensin lounaalla Ruotsin Norjan suurlähettilään Beck-Friisin luona ja myöhemmin päivällisellä Norjan ulkoministeri Langen luona. Päivällisen jälkeen Tanskan pääministeri Hedtoft oli Undénin mukaan yrittänyt ylipuhua hyvin vahvasti Norjan pääministeriä Gerhardsenia puolustusliiton kannalle. Gerhardsen ei kuitenkaan taipunut painostuksesta huolimatta. Hedtoft oli päivällisen jälkeen keskustellut tapahtumasta Undénin kanssa. Hedtoft oli ollut sillä kannalla, että Langen kanta vaikutti myös Gerhardsenin suhtautumiseen. Hedtoft oli vahvasti sitä mieltä, ettei Lange suostuisi koskaan joustamaan Norjan linjoista puolustusliiton vuoksi.²⁰⁵

---

²⁰² Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 306 (27.1.1949)

²⁰³ Undénin päiväkirja 27.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

²⁰⁴ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 306 (28.1.1949)

²⁰⁵ Undénin päiväkirja 28.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

Seuraava päivä alkoi yleiskokouksella, johon osallistuivat maiden ulkoministerit: Östen Undén, Tanskan Gustav Rasmussen ja Norjan Halvard Lange. Iltapäivällä myös maiden suurlähettiläät liittyivät kokoukseen. Rasmussen oli Undénin mukaan argumentoinut voimakkaasti Ruotsin puolueettoman linjan puolesta, mutta Lange ei ollut muuttanut kantaansa puolustusliiton länsisuuntauksen välttämättömyyden suhteen. Iltapäivällä Ruotsin Lontoon (1947) ja Washingtonin (1948-1958) suurlähettiläs Erik Boheman toi esille selvityksensä amerikkalaisten suhtautumisesta puolustusliittoon, mutta Undénin mukaan tämä ei kuitenkaan juuri vaikuttanut norjalaisten kantoihin. Päivälliselle osallistuivat myös muut neuvotteluiden osapuolet. Undén kirjoitti päiväkirjaansa ”Norjan pääministeri Gerhardsenin selviytyneen päivällisistä lähinnä karismansa ansiosta”. Lisäksi hän kehui myös pääministeri Erlanderin suoritusta. Undén ei kuitenkaan kommentoinut omia näkemyksiään tai mielipiteitään sen enempää päiväkirjaansa.²⁰⁶

Pääministeri Erlander puolestaan katsoi Tanskan ulkoministeri Rasmussenin suoriutuneen erittäin taitavasti Oslon neuvotteluissa. Erlander kirjoitti tämän argumentoineen äärimmäisen taitavasti Ruotsinlinjan puolesta.²⁰⁷ Norjan pääministeri Gerhardsen puolestaan suoriutui Oslon neuvotteluista Erlanderin mielestä huonosti. Åkershusin päivällisillä Gerhardsen oli pitänyt puheen, jonka Erlander, Undénista poiketen, koki olleen pohjanoteeraus.²⁰⁸ Tammikuun 30. päivä kesken puolustusliittoneuvottelujen saapui Norjalle nootti Neuvostoliitolta, jossa tiedusteltiin Norjan aikeista liittyä NATO:n jäseneksi sekä huomautettiin, että Norjalla oli yhteinen raja-alue Neuvostoliiton kanssa.²⁰⁹

Oslon kokouksen jälkeen maanantaina 31.1.1949 pääministeri Erlander käsitteli ensimmäisen kerran päiväkirjassaan viikonlopun Oslon neuvotteluja. Toisin kuin Undén, Erlander käsitteli neuvotteluja hyvin perinpohjaisesti, kirjaten ylös omia näkemyksiään ja tuntemuksiaan sekä arvioita neuvotteluihin osallistujista. Erlander

---

²⁰⁶ Undénin päiväkirja 29.1.1949. Sven-Erik Larssons arkiv, Volym 3b:2, RA.

²⁰⁷ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 309 (31.1.1949)

²⁰⁸ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 309-310 (1.2.1949)

²⁰⁹ Jungin päiväkirja 30.1.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

oli odottanut tuntevansa neuvottelujen päätyttyä rauhaa ja levollisuutta, mutta sen sijaan hän kirjoitti levottomuuden ja pelon tunteiden kasvavan. Erlander kirjoitti kuitenkin myös olleensa osittain huojentunut puolustusliiton kariutumisesta, sillä tämä irrotti Ruotsin Norjan ulkopolitiikasta. Ennen kaikkea Neuvostoliiton lähettämä nootti tuntui pelästyttäneen Erlanderin. Hän kirjoitti Norjan puolustusministerin Jens Haugen sanoneen, että Norjan tulisi tehdä selväksi Yhdysvalloille jo ennen NATO-neuvotteluiden alkamista, ettei maa tulisi luovuttamaan heille tukikohtia. Tämän jälkeen Tanskan entinen puolustusministeri Rasmus Hansen oli kyseenalaistanut Haugen suunnitelman ja todennut, ettei Neuvostoliitto uskoisi Norjaa, kun tiedettiin, että pohjoismainen puolustusliitto oli kaatunut juuri Norjan haluttomuuteen luopua länsisuuntauksesta.

Vaikka Erlander olikin samaa mieltä siitä, ettei Neuvostoliitto uskoisi Norjan väitettä tukikohdista, hän epäili kuitenkin yleisesti ottaen myös Haugen puheita. Aikaisemmin tutkimuksessa on jo käynyt ilmi, ettei Erlander luottanut Norjan ulkoministeri Langeen ja Oslon jälkeen Erlander kirjoittikin pitkälti tämän toimista. Haugen Erlander oli kuitenkin aikaisemmin ajatellut olevan luotettava poliitikko ja Karlstadin neuvottelujen jälkeen hän oli jopa vaikuttunut tämän esityksestä. Oslon neuvottelujen aikana Erlanderille kuitenkin selvisi, että Hauge mitä ilmeisimmin käytti vain hyväkseen Karlsstadin kokousta selvitäkseen omista poliittisista kahnauksistaan Norjassa sekä tukeakseen pääministeri Gerhardsenia. Hänen kuitenkin muutettua mieltään puolustusliiton suhteen, oli Haugesta tullut Erlanderin mielestä ”lähinnä kullisseja ylläpitävä sitaattien kultakaivos, jolla pyrittiin todistelemaan Norjan sitoutumista puolustusliittohankkeeseen.”²¹⁰

Itse Langesta Erlander kirjoitti paljon. Hän oli viimeistään Oslon kokouksessa alkanut epäillä tämän päättäneen ajaa Norjan länsisuuntausta mahdollisesti jo maaliskuussa 1948. Varmaksi Erlander tiesi Langen valinneen kyseisen suuntauksen viimeistään kesän 1948 aikana. Erlander kirjoitti päiväkirjassaan Langen alkaneen vihjailta Yhdysvalloille Norjan mahdollisesta halukkuudesta NATO-jäsenyyteen heti, kun alkoi

---

²¹⁰ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 307-309 (31.1.1949)

vaikuttaa siltä, että pohjoismainen puolustusliitto saattaisi toteutua. Erlander näki, että Langen tarkoitus oli jo Karlstadin kokouksessa päättää neuvottelut Pohjoismaiden välillä. Ruotsin ehdotus selvittää Yhdysvalloilta Tanskan ja Norjan varustelun tuen saannin mahdollisuus vesitti kuitenkin Langen suunnitelmat pakottaen tämän osallistumaan Kööpenhaminan kokoukseen. Erlander oli kuullut Haugelta, ettei Lange ollut osannut odottaa Ruotsin ehdottavan Tanskan ja Norjan varustelun mahdollisuuden selvittämistä Yhdysvalloilta, mutta että hän oli Kööpenhaminan kokoukseen löytänyt tavan esittää Norjan kanta niin jyrkkänä, ettei Ruotsi voinut mitenkään hyväksyä sitä. Erlanderin mukaan puolustusliitto olisi ollut pelastettavissa, mikäli Tanskan pääministeri Hans Hedtoft olisi havainnut ajoissa Langen toiminnan. Erlanderilla ja Hedtoftilla oli kuitenkin tuolloin viileät välit, jonka Erlander katsoi estäneen miesten välistä kommunikaatiota, jonka vuoksi Hedtoft jäi niin passiiviseksi Kööpenhaminan ja Oslon kokouksissa. Tämän vuoksi Langen esittäessä Norjan kannan näkemyserot Ruotsin ja Norjan välillä kasvoivat ja puolustusliitto hylättiin. Erlander katsoi Langen olleen koko neuvottelujen ainoa voittaja, tosin epärehellisin keinoin.²¹¹

Erlander koki Langen olleen neuvottelujen avainhenkilö. Hän kuvailee tätä hyvin idealistiseksi demokraatiksi, joka olisi valmis pitämään maansa erossa kommunismista mihin hintaan tahansa. Erlander kertoi kenraalimajuri Jungille Langen painostaneen nopeisiin päätöksentekoihin koko Oslon neuvottelujen ajan, ja Erlander epäilikin tämän suuttuneen Karlstadin neuvottelujen ajankohdan venymisestä vuoden vaihteen yli.²¹²

Erlander koki koko neuvotteluprosessin olleen hänelle hyvin raskas ja voimia vaativa. Hän kirjoitti kuitenkin Oslon kokouksen jälkeen suoriutuneensa kokonaisvaltaisesti neuvotteluista hyvin. Ennen kaikkea Erlander koki Kööpenhaminan neuvottelujen menneen osaltaan hyvin. Lisäksi hän oli Kööpenhaminassa saanut mahdollisuuden todistaa Ruotsin lehdistölle, ja varsinkin Dagens Nyheterille, toimivansa avoimesti ja

---

²¹¹ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 307-308 (31.1.1949)

²¹² Jungin päiväkirja 1.2.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, RA.

olevansa valmis menemään avoimesti myös lehdistön linjaa vastaan, mikäli maan hallitus antaisi hänelle luvan.²¹³

6 Yhteenveto

Tutkimukseni käsittelee pohjoismaista puolustusliittohanketta tarkastellen sitä ensisijaisesti Ruotsin tuon ajan pää- ja ulkoministerien päiväkirjamerkintöjen pohjalta sekä Ruotsin kenraalimajuri Helge Jungin päiväkirjan pohjalta. Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten norjalaisiin ja tanskalaisiin poliitikkoihin suhtauduttiin ja muuttuiko suhtautuminen ja jos, niin kuinka. Lisäksi tutkimuskohteena oli käyty keskustelut sekä niiden argumentit ja näiden muutokset. Lisäksi pyrin tekemään tulkintoja siitä, mitkä tekijät milloinkin vaikuttivat mahdollisesti kantojen muutoksiin.

Pohjoismaisessa puolustusliittohankkeessa suurimmiksi keskustelun aiheiksi nousivat puolustusliiton jääminen puolueettomaksi vastaan yhteistyö lännen kanssa. Toinen suuri teema oli puolustus ja asevarustelu, jossa huomiota kiinnitettiin sekä alueellisiin tekijöihin että taloudellisiin resursseihin. Lisäksi myös ns. länsivaltojen, ensisijaisesti Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian kanta vaikutti jokaisen mukana olleen valtion näkökantoihin yhdessä maailmanpolitiikan muiden tapahtumien, kuten esimerkiksi Tsekkoslovakian miehityksen kanssa.

Pohjoismaisesta puolustusliittohankkeesta käytiin keskusteluja Pohjoismaiden eli tässä tutkimuksessa Ruotsin, Tanskan ja Norjan välillä vuoden 1948 aikana sekä vuoden 1949 alussa. Maat neuvottelivat keskenään ensisijaisesti puolustusliiton yhteistyön mahdollisuudesta lännen kanssa. Jokaisessa maassa ajateltiin lännen kanssa tehtävän yhteistyön olevan pitkälti edellytyksenä puolustusliitolle. Suurimmaksi erottavaksi tekijäksi muodostui kuitenkin yhteistyön laatu. Ruotsi olisi halunnut yhteistyön rajoittuvan ainoastaan asekauppaan, kun taas Norja ja lopulta

---

²¹³ Tage Erlander Dagböcker 1945-1949. 1., s. 310 (1.2.1949)

myös Tanska olisivat halunneet suoraan liitoutua lännen kanssa. Ruotsi puolestaan vaati saada pysyä puolueettomana idän ja lännen välissä. Tämä maiden välinen linjajako muodostuikin lopulta ylitsepääsemättömäksi esteeksi.

Ruotsin näkökulmasta puolustusliittohankkeen suurimmaksi esteeksi muodostui sisäpoliittisesti katsottuna taloudelliset resurssit kehittää Pohjolan puolustusta Norjan ja Tanskan asevarustelun ollessa hyvin heikko. Tämä vaikutti myös yleiseen mielipiteeseen Ruotsissa. Ennen kaikkea kenraalimajuri Helge Jung vastustikin puolustusliittoa tämän vuoksi. Lisäksi Jung katsoi puolustusliiton olevan Ruotsille mahdollinen riskitekijä puolustettavien maantieteellisten alueiden ollessa maiden yhteenlaskettuun sotakalustoon nähden suhteettoman suuret.

Pohjoismaiden neuvotellessa puolustusliitosta nousi esille myös Pohjolan maantieteellisten alueiden sotilaallinen puolustus ja sen mahdollisuus sekä mahdollisen puolustuksen vaatimat asehankinnat. Alueellisesti Pohjola oli haastava puolustettava pitkien rannikkojensa ja Tanskan saarien vuoksi. Yleisesti oli tiedossa, etteivät Norja ja Tanska kykenisi antamaan sotilaallista avustusta Ruotsille ja lähes yhtä selvää oli se, ettei Ruotsi pystyisi myöskään auttamaan naapureitaan.

Oslon neuvotteluissa sekä Norjan ulkoministeri Halvard Lange että Tanskan entinen puolustusministeri Rasmus Hansen olivatkin vahvasti painottaneet maidensa puolustuksen heikkoutta sekä lännen avun välttämättömyyttä, jotta molemmat valtiot saataisiin varusteltua riittävän tehokkaasti. Lange oli painottanut ennen kaikkea ilmasotakaluston tärkeyttä, kun taas Hansen katsoi merikaluston olevan puolustukselle merkityksellisempää. Lisäksi ennen kaikkea norjalaiset olivat painokkaasti ilmaisseet halunsa olla mukana luomassa NATO:a. Norjassa ei kuitenkaan tuolloin oltu halukkaita luovuttamaan tukikohtia lännelle rauhan aikana.²¹⁴

---

²¹⁴ Jungin päiväkirja 1.2.1949. Helge Jungs arkiv, Serie B II Volym 20, Kra.

Ulkopoliittisesti katsottuna Ruotsin suurin este oli maan vakaa halu pysyä puolueettomana valtiona. Ruotsissa uskottiin puolueettomuuden pitävän maan irti sodista myös tulevaisuudessa eikä siitä tämän vuoksi haluttu luopua. Tämä muodostui esteeksi sekä Tanskan ja Norjan länsisuuntauksen vuoksi, mutta myös asekauppojen osalta. Puolustusliittoneuvottelujen aikana käytiin runsasta keskustelua siitä, olisivatko Yhdysvallat ja Iso-Britannia halukkaita avustamaan sotakalustollisesti puolueetonta Pohjolaa. Pitkin vuotta 1948 kävi ilmi, että etenkin Yhdysvallat suhtautui hyvin negatiivisesti puolustusliiton samoin kuin Ruotsinkin puolueettomaan linjaan. Tämä puolestaan lisäsi entisestään etenkin Norjan halukkuutta liittoutua lännen kanssa. Toinen ulkopoliittinen tekijä oli Neuvostoliitto. Ruotsi halusi vakuuttaa ennen kaikkea Neuvostoliiton puolueettomuudestaan. Ruotsissa ajateltiin, että mikäli se olisi liian länsimielinen Neuvostoliiton silmissä, vaikuttaisi tämä negatiivisesti Suomen asemaan, jolloin Ruotsista tulisi niin sanottu puskurivyöhyke idän ja lännen välillä Suomen sijaan. Suomen asema ja Ruotsin politiikan vaikutukset siihen vaikuttivat ennen kaikkea Tage Erlanderin mielipiteisiin. Ulkoministeri Östen Undén puolestaan antoi vähemmän painoarvoa Suomelle. Kenraalimajuri Jung tarkasteli koko puolustusliittohanketta pitkälti sotilasnäkökulmasta, jonka vuoksi hän antoi Erlanderin tavoin painoarvoa Suomen asemalle, eikä halunnut Ruotsin ottavan Suomen paikkaa Neuvostoliiton puskurivyöhykkeenä.

Kent Zetterberg on myös esittänyt tulkinnan siitä, että puolustusliittoneuvottelujen tavoitteena olisivat Ruotsin osalta ollut ainoastaan oman valtion puolueettomuuden uskottavuuden vahvistaminen. Zetterberg katsoo pohjoismaisen puolustusliittohankkeen olleen alusta asti tuhoon tuomittu, jonka vuoksi hän epäilee, että Ruotsin ainoa tavoite olikin vakuuttaa länsivallat Ruotsin pohjoismaisesta ja jopa länsimielisestä politiikasta ja puolestaan todistaa Neuvostoliitolle, että Ruotsi noudattaisi uskollisesti puolueettomuuspolitiikkaansa myös tulevaisuudessa. Ruotsin tavoitteena olisi lisäksi Zetterbergin mukaan ollut myös niin sanotun Pohjolan balanssin vahvistaminen, jolloin sekä länsi että itä olisi kunnioittanut alueen

puolueettomuutta. Lisäksi Pohjolan balanssilla olisi saattanut olla Ruotsin näkökulmasta myös positiivinen vaikutus Suomen tilanteeseen.²¹⁵

Toisaalta varsinkin Tage Erlander suhtautui päiväkirjamerkinnöissään varsin raskaasti Norjan länsimielisyyteen sekä Pohjolan jakautumiseen. Neuvottelujen päätyttyä helmikuussa 1949 Erlander kuvaili pitkästi päiväkirjassaan pettymystään neuvottelujen epäonnistumiseen. Lisäksi Erlander kirjoitti päiväkirjaansa pitkin vuotta 1948 uskovansa puolustusliiton toteutumiseen tai ainakin, että hankkeella olisi mahdollisuus toteutua. Myös ulkoministeri Östen Undén näytti ainakin päiväkirjamerkintöjensä perusteella uskoneen puolustusliittohankkeeseen ainakin vuoden 1948 keväällä. Kenraalimajuri Helge Jung puolestaan asennoitui kriittisesti alusta asti. Syynä tähän lienee ollut perehtyneisyys maiden sotakaluston määrään ja laatuun sekä sota- ja puolustusstrategioiden parempi tuntemus. Jung näyttääkin päiväkirjojen pohjalta kannattaneen joko puolustusliittoa lännen aseavustuksella, jonka mahdollisuuteen hän ei kuitenkaan uskonut tai puolueettomuutta. Ajoittain Jung kirjoitti myös länsimielisesti hänen epäillessään Ruotsin turvallisuutta mahdollisen sodan syttyessä. Sekä Zetterberg että Molin ovat katsoneet Jungin olleen länsisuuntauksen kannattaja.

Pohjoismainen puolustusliitto kohtasikin paljon vastakkainasetteluja ja ristiriitaisuuksia. Puolustusliiton puolueettomuus oli suurin syy ristiriitaisuuksiin. Puolueettomuus oli ristiriidassa materiaalien, kuten aseiden ja muiden sotavarusteiden hankinnassa, mutta myös maiden ideologioissa oli ristiriitaisuuksia. Etenkin Ruotsissa vallitsi hallituksen ulkopuolella yleinen mielipide siitä, ettei Ruotsi voisi koskaan olla täysin puolueeton eikä näin ollen pohjoismainen puolustusliittokaan. Myös Norjassa ajateltiin puolueettomuuden olevan mahdotonta. Norjassa nähtiin, että puolueettomuuden sijaan tulisi pikemminkin pyrkiä yhtenäiseen Pohjolaan, joka on liittoutumaton, mutta kuitenkin yhteistyössä lännen kanssa.

---

²¹⁵ Zetterber 1997, 20-22

Ruotsissa esimerkiksi Dagens Nyheter kritisoi pohjoismaisen puolustusliiton mahdollisuutta toimia käytännössä. Lehti kirjoitti sekä Oslon neuvotteluiden että Kööpenhaminan neuvotteluiden jälkeen kritisoivasti Pohjoismaiden erimielisyyksistä puolustusliiton puolueettomuuden ja liittoutumisesta lännen välillä. Ennen kaikkea Norja halusi tehdä tiivistä yhteistyötä lännen kanssa, kun taas Ruotsin hallitus peräänkuulutti tiukkaa puolueettomuutta. Dagens Nyheter kirjoitti 22.1.1949, ettei sellaista puolustusliittomuotoa ollut mahdollista saavuttaa, jossa Norjan ulkoministeri Halvard Langen olisi mahdollista Washingtonissa perustellusti sanoa puolustusliiton olevan todiste länsisuuntautuneesta tiiviistä yhteistyöstä ja Ruotsin ulkoministeri Östen Undénin puolestaan vakuuttaa uskottavasti Moskovassa puolustusliiton olevan täysin neutraali ja sitoutumaton. Dagens Nyheter kritisoi Ruotsia ja sen hallitusta myös sen tiukasta joustamattomuudesta puolueettomuuden suhteen, vaikka Ruotsin puolueettomuus oli täysin ristiriidassa sen tosiasian kanssa, ettei Ruotsi tulisi ikinä osallistumaan sotaan Neuvostoliiton liittolaisena.²¹⁶

Ideologisesti katsottuna pohjoismaisen puolustusliiton suurimpia ristiriitoja oli puolueettomuus ja puolustusliiton tarkoitus turvata maiden suvereniteetti ensisijaisesti Neuvostoliittoa vastaan. Ideologiseen ristiriitaan Pohjoismaat törmäsivät ennen kaikkea pohdittaessa Pohjolan puolustusta ja tarvittavia asehankintoja sekä mahdollista ulkopuolista sotilaallista avustusta, sillä jokaisen maan hallitus katsoi lännen olevan ainoa mahdollinen yhteistyökumppani, joka sekin oli ristiriidassa puolueettomuuden kanssa. Pohjoismaat ja niiden välinen mahdollinen puolustusliitto eivät voisi koskaan käydä sotaan lännen kanssa. Päinvastoin lännestä tarvittaisiin sodan syttyessä apua. Yleisesti Pohjola koettiin sotilaallisesti heikkona alueena, jota oli vaikea puolustaa ja joiden mailla ei ollut resursseja sen koko alueen puolustamiseen. Epäselvää oli myös pohjoismaisen puolustusliiton alaisuuteen luettavat alueet ja maat. Eräänlainen dilemma puolustusliitolle oli myös sen uskottavuus, varsinkin mikäli puolustusliitto olisi onnistunut jäämään puolueettomaksi.

---

²¹⁶ DN22.1.1949 Köpenhamnsmötet, 24.2.1949 vår utrikespolitik, DN 28.1.1949 Oslo borde lyckas

Ruotsin pääministeri Tage Erlander kirjoittaa päiväkirjassaan puolustusliiton kariutuneen ennen kaikkea Norjan haluttomuuteen ottaa vastaan ohjeita Ruotsilta. Norja myös pelkäsi Neuvostoliittoa ja ennen kaikkea, että pohjoismainen puolustusliitto pakottaisi sen luopumaan Marshall-avusta. Norja päätyikin lopulta suuntautumaan länteen ja liittymään NATO:on. Hyvin pian tämän jälkeen myös Tanska liittyi NATO:on. Toisin kuin Norja, Tanska oli kuitenkin kiinnostunut luomaan pohjoismaista puolustusliittoa myös NATO:on liittymisensä jälkeen. Tanska olikin Pohjoismaista se valtio, joka oli kiinnostunut liitosta myös silloin, kun muut maat olivat sen jo hylänneet.²¹⁷ Pohjoismaisesta yhteistyöstä luovuttiin, kun Norja antoi Yhdysvalloille luvan käyttää merialueitaan. Tanskan ja Norjan liukuessa lännen leiriin ja lopulta liittyessä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon, Neuvostoliiton kiinnostus Ruotsia kohtaan kasvoi.²¹⁸

Tutkittaessa Ruotsin pääministerin, ulkoministerin ja kenraalimajurin kantoja tanskalaisista ja norjalaisista poliitikoista kävi ilmi, että etenkin pääministeri Erlanderin ajatukset tanskalaisista poliitikoista ja ennen kaikkea pääministeri Hans Hedtoftista muuttuivat negatiivisemmiksi neuvottelujen edetessä. Erlander alkoi pitää Hedtoftia lopulta kaksinaamisena ja epäluotettavana poliitikkona. Norjan ulkoministeri Halvard Langesta ruotsalaiset eivät puolestaan pitäneet alun perinkään juuri tämän vahvan länsisuuntauksen vuoksi. Langen myös nähtiin pitkälti dominoivan muita Norjan ministereitä. Sen sijaan kaikkien kolmen ruotsalaisen keskinäinen arvostus näyttäisi kasvaneen neuvottelujen edetessä jo entuudestaan. Mielenkiintoista olisi myös ollut tutkia, miten Norjan ja Tanskan pää- ja ulkoministereiden kannat ja näkemykset erosivat heidän päiväkirjoissaan Ruotsalaisten ministereiden näkemyksistä. Myös norjalaisten ja tanskalaisten poliitikkojen suhtautuminen Undéniin ja Erlanderiin olisi ollut mielekäs näkökulma tutkimukselle. Norjalaisten ja tanskalaisten poliitikkojen päiväkirja-aineistot eivät tosin olisi mahtuneet tämän tutkimuksen laajuuteen.

---

²¹⁷ Agrell, 2003, 108

²¹⁸ Agrell 1985, 55

Pohjoismainen puolustusliitto kariutuikin toisen maailmansodan jälkeen lähes samoihin syihin kuin ennen sotaakin. Norja koki itsensä epävarmaksi ja haki turvaa Neuvostoliittoa vastaan Isolta-Britannialta. Toisaalta myös Ruotsin linja oli sodan jälkeen huomattavasti jyrkempi ja ehdottomampi, kuin mitä se oli ollut ennen sota. Kylmän sodan alkaessa Ruotsi halusi ehdottomasti pysyä puolueettomana eikä tästä oltu valmiita tinkimään. Ruotsille toteutuneesta puolustusliitosta olisi saattanut jopa olla haittaa.

LÄHTEET

I ARKISTOLÄHTEET:

Riksarkivet (RA)

Sven-Erik Larssons arkiv 1946-1959; Östen Undéns anteckningar, Volym 3b:2

Helge Jungs arkiv, Serie B II, Dagböcker i avskrift, Volym 20

II JULKAISTU ALKUPERÄISAINIESTO:

Erlander Tage, Dagböcker 1945 – 1949. Toim. Sven Erlander. Gidlunds förlag, Södertälje 2001.

III SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET:

Dagens Nyheter (DN) 1948-1949

IV VIRALLISJULKAISUT:

Udenrigsministeriet. Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966. 1 Fremstilling. Kööpenhamina 1968.

Udenrigsministeriet. Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966. 2 bilag. Kööpenhamina 1968.

VI KIRJALLISUUS JA AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET:

Agrell Wilhelm, *Alliansfrihet och atombomber: Kontinuitet och förändring i den svenska försvarsdoktrinen 1945–1982*. Liber förlag, Stockholm 1985.

Agrell Wilhelm, *Fred och fruktan. Sveriges säkerhetspolitiska historia 1918-2000*. Historiska Media. Falun 2003.

Andren Nils, Möller Yngve, *Från Undén till Palme, Svensk utrikespolitik efter andra världskriget*. Norstedts Tryckeri, Studentlitteratur AB, Lund 1990.

Antola Esko, Unto Vesa ja Raimo Väyrynen, *Kansainvälinen politiikka. Tutkimus ja käytöntö*. Werner Söderström osakeyhtiö, Helsinki 1981.

Berg Furre, *Norsk historie 1905-1990, Vårt hundreår*. Det Norske Samlaget, Oslo 1996.

Cars, Skoglund & Zetterberg, *Svensk försvarspolitik under efterkrigstiden. Rapport från Militärhistoriska avdelningen vid Militärhögskolan*. Probus förlag, Nordsteds Tryckeri, Stockholm 1986.

Dau Mary, *Danmark og Sovjetunionen 1944 – 49*. Dansk Udenrigspolitisk Institut, Kööpenhamina ja Århus, 1969.

Gerhardsen Einar, *Samarbete och strid. Minnen 1945 - 1955*. Tiden förlag, Stockholm 1972.

Gröndal Benedikt, Iceland. *From Neutrality to NATO membership*. Universitetsforlaget, Oslo 1971.

Eskola Jari & Suoranta Juha, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Lapin yliopisto 1996.

Håstad Elis, *Den svenska utrikesdebatten om FN och alliansfrihet*. Julkaisija Utrikespolitiska institutet. Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm 1955

Hugmark Bo red, *Neutralitet och försvar. Perspektiv på svensk säkerhetspolitik 1809-1985*. Militärhistoriska Förlaget, Stockholm 1968.

Haekkerup Per, *Danmarks Udenrigspolitik*. AOF Fremad, Århus 1966.

Kalela Jorma, *Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville*. Keskuskirjapaino Oy, Helsinki 1972.

Kalela Jorma, *Historian tutkimus ja historia. Hanki ja jää -sarja*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Koht Halvdan, *Norge neutralt och överfallet*. Stockholms Bokindustri Aktiebolag, Stockholm 1941.

Moe Finn, *Norge i den nye verden*. Tiden Norsk Forlag, Oslo 1946.

Molin Karl, *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948-1950*. Graphic systems, Angered 1991.

Petterson Magnus red., *1948-49, nordiska ödesår?: tre uppsatser om de skandinaviska försvarsförbundsförhandlingarna, 1948-1949*. Försvarshögskolans acta B11, Försvarskolan, Stockholm 1999.

Polvinen Tuomo, Heikkilä Hannu & Immonen Hannu, *J.K Paasikivi – Valtiomiehen elämäntyö 4, 1944 – 1*. WSOY, Juva 1999.

Seppinen Jukka, *Vaaran vuodet? Suomen selviytymisstrategia 1944-1959*. Minerva kustannus Oy, Helsinki 2008.

Soikkanen Timo, *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa 1933-1939*. Turun yliopisto, Turku 1983.

Sverdrup Jacob, *Inn i storpolitikken 1940-1949*. Universitetsforlaget, Oslo 1996.

Zetterberg Kent red., *Hotet från öster. Svensk säkerhetspolitik, krigsplanerin och strategi 1945-1958*. Försvarshögskolans acta B5. Abrahamsons Tryckeri AB Karlskrona, Stockholm 1997.

Zetterberg Kent red., *Hett och kallt. Tre Studier i svensk säkerhetspolitik och strategi gentemot västmakterna i början av det kalla kriget*. Försvarshögskolans acta B13. Abrahamsons Tryckeri AB Karlskrona, Stockholm 1999.

Väyrynen Raimo, *Pienet valtiot kansainvälisissä suhteissa*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Helsinki 1988.

Wahlbäck Krister, *Jättens andedräkt. Finlandsfrågan i svensk politik 1809-2009*. Atlantis, Stockholm 2011.

Wahlbäck Krister, *Norden och Blockuppdelningen 1948-49*. utrikespolitiska institutet, Stockholm 1973.

Wuorimaa Aarne, *Mitä on diplomatia*. Otava, Helsinki 1949.

III SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET:

Dagens Nyheter (DN) 1948-1949

.